

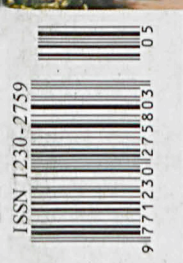
5
2009
(105)

Cena 4,00 zł
(0% VAT)

НАД БУТОМ І НАРВОЮ

Miejska Biblioteka Publiczna
DZIAŁ INFORMACJI, BIBLIOGRAFII
I WIEDZY O REGIONIE
ul. Warszawska 12a
21-500 Biała Podlaska
tel. 083 341 64 52 informacja@mbp.org.pl

PL ISSN 1230-2759 Nr indeksu 367214

НАД БУГОМ І НАРВОЮ NAD BUHOM I NARWOJU

Число 5 (105) – Вересень – Жовтень 2009
Numer 5 (105) – Wrzesień – Październik 2009

www.nadbuhom.free.ngo.pl

Ul. Ogrodowa 13, skr. poczt. 77,
17-100 Bielsk Podlaski

Тел.-факс/Tel.-fax 085-730-89-29

E-mail: nadbuhom@free.ngo.pl

Адміністрація: adm@nadbuhom.free.ngo.pl

Український часопис Підляшшя „Над Бугом і Нарвою”

Видавець: Союз українців Підляшшя

ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 085-730-25-23

www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Зреалізовано завдяки дотації Міністра внутрішніх справ і адміністрації Республіки Польща.

Редакція: Андрій Давидок, Юрій Гаврилюк (головний редактор), Юстина Гапонюк, Іван Киризиук, Христина Костевич, Людмила Лабович, Кароліна Матеїчук. **Співпрацівники редакції:** Ігор Вереміюк, Іван Ігнатюк, Микола Рошенко, Славомір Савчук, Леокадія Сасвич, Мирослав Степанюк, Єлизавета Томчук, Агнешка Фирсович, Олена Чабан.

Не всі думки висловлені на сторінках нашого часопису віддзеркалюють погляди редакції. Не замовлених матеріалів не повертаємо. Редакція залишає за собою право редагувати, скорочувати тексти та змінювати заголовки. За зміст поміщених реклам та оголошень редакція не відповідає.

Ukraińskie pismo Podlasia „Nad Buhom i Narwoju”

Wydawca: Związek Ukraińców Podlasia

ul. Ogrodowa 13, 17-100 Bielsk Podlaski, tel/fax 085-730-25-23

www.zup.org.pl E-mail: biuro@zup.org.pl

Zrealizowano dzięki dotacji Ministra Spraw Wewnętrznych i Administracji Rzeczypospolitej Polskiej.

Redakcja: Andrzej Dawidziuk, Justyna Haponiuk, Jerzy Hawryluk (redaktor naczelny), Jan Kiryziuk, Krystyna Kościwicz, Ludmiła Łabowicz, Karolina Matejczuk. **Współpracownicy redakcji:** Helena Czaban, Agnieszka Firsovich, Jan Ignaciuk, Mikołaj Roszczenko, Leokadia Sajewicz, Sławomir Sawczuk, Mirosław Stepaniuk, Elżbieta Tomczuk, Ihor Weremijuk.

Nie wszystkie opinie wyrażone na łamach naszego czasopisma wyrażają poglądy redakcji. Materiałów nie zamówionych redakcja nie zwraca i zastrzega sobie prawo ich redagowania, skracania oraz zmiany tytułów. Redakcja nie ponosi odpowiedzialności za treść zamieszczonych reklam i ogłoszeń.

Річна передплата за 2009 рік на території Польщі коштує 35,00 zł. Річна передплата з-за кордону – рівновартість 35 доларів США (звичайною поштою) або 50 доларів США (летунською поштою). Чеки виписувати на: **Związek Ukraińców Podlasia**. Банк рахунок видавця: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Roczna prenumerata na cały rok 2009 kosztuje: prenumerata krajowa – 35.00 zł (w przypadku prenumeraty za okres krótszy ilość numerów należy pomnożyć przez 6.00 zł). Roczna prenumerata zagraniczna na rok – równowartość 35 USD (poczta zwykła) lub 50 USD (poczta lotnicza). Rachunek bankowy: Związek Ukraińców Podlasia, Bank Pekao S.A., nr 41 1240 5253 1111 0000 5712 5402.

Druk: „Bieldruk”, Białystok, ul. Wiewiórcza 66,
tel 085-741-31-79, www.bieldruk.pl, biuro@bieldruk.pl

Zmíst * Spis treści

Л. Лабович, Від «Музичних зустрічей» до «Джерел»	2
К. Kościwicz, Źródła ukraińskiej kultury w Czeremsze	3
(jh), Krasno Was wytame w Білянці!	4
J. Bakunowicz, By być jak najbliżej natury (100-lecie Wasyla Albiczuka)	5
С. Савчук, Пісня і танець більщан до Києва завели!	7
Л. Лабович, «Українське слово» в Радіо «Ортодоксія»	9
Т. Карабович, Фольковий колектив «Хвиля»	11
Л. Лабович, «Хочемо нашу твару ще повторати, жеби вона не загинула...». З українською піснею у Сім'ятицькому повіті	12
Ю. Гаврилюк, Поет народжений з подум'я лемківської ватри	15
Б.-І. Антонич, Вірші	17, 23
М. Postił-Jaruha, «Там на Лемковині» dawniej i dziś	18
Р. Лубківський, Столітній Антонич	20
J. Hawryluk, «De żyły mij oteć i maty...»	24
Ю. Місіюк, Європарламент, менишини, українці	29
О. Ільїн, Українська молодь з Галичини, Волині, Холмищини і Полісся у Віленському університеті імені Стефана Баторія	30
J. Hawryluk, Cierniowy wieniec Chełmszczyzny (cz. 2)	33
В. Сосна, Успомин прошлого	39
Ю. Гаврилюк, Аборигенії. Книга первісних думок	42
Л. Лабович, З хроніки подій на Підляшші	46

НАША ОБКЛАДИНКА

Лемківщина – земля поетів („столітній” Богдан-Ігор Антонич), малярів (Никифор – Єпіфан Дровняк) і чудових дерев'яних церков та кованих у камені хрестів, які проводжають лемків як у дорозі з села до села так і у вічність. Отже Вашій увазі пропонуємо у кольорі декілька церков із першої половини ХІХ сторіччя (так вийшло, що всі вони присвячені святим Кузьмі і Дем'янові): в Котані (І стор.), Бересті (ІІІ стор.) та Бліх-наріці (IV стор.). На стор. ІІ: прицерковний лані-дарій у Котані. Фото Ю. Гаврилюка

Від «Музичних зустрічей» до «Джерел»

Десять років у Черемсі на зламі липня і серпня проходили «Польсько-українські музичні зустрічі». Упродовж того часу, це був другий після «На Івана, на Купала» великий літній культурний захід українського середовища Підляшшя. Цього року захід не відбувся, зате любителі української пісні могли зустрітися під час «Джерел – українських традицій і трансформацій», які пройшли 12 вересня. Захід провели Союз українців Підляшшя і Гмінний осередок культури в Черемсі. Була це остання літня подія українського підляського середовища.

Джерела до певної міри продовжують традицію «Польсько-українських музичних зустрічей», однак це захід у задумі його організаторів дещо інший, спрямований перш за все на презентацію української музики в її всіляких різновидах, починаючи від традиційної пісні, а кінчаючи на молодіжній, яка інспірована фольклором. Тому й у пленері Гмінного осередку культури можна було почути ансамблі традиційного співу, в складі яких найстарші співаки – носії автентичної підляської культури, дитячо-молодіжні колективи, що продовжують фольклорну традицію Підляшшя, групи, які виконують естрадну музику, фольк-рокові ансамблі та інші. Загалом під час концерту виступило десять колективів з Підляшшя між Бугом та Нарвою та додатково три молодіжні групи – «Irish» з Гурова-Главецького, «Древутия» з Люблина і «Грамада» з Білостоку – які заграли під час фолькової погулянки.

Цьогорічні «Джерела» проходили у дещо несприятливих фінансових обставинах, які не дозволили повністю виповнити їхньої формули. Передусім забракло ансамблів з України. Однак протягом кільканадцяти років українське середовище Підляшшя «допрацювалося» кільканадцять своїх гарних колективів, у яких співають представники різних поколінь, починаючи від дітей, через молодь і 30-40-літків, аж по старше і найстарше покоління. Тому й кон-

Молодіжна «Гілочка», яка є продовжувачем черемуської пісенної традиції

церт у Черемсі був різноманітним як під оглядом віку співаків, репертуару, а також манери виконання. Є на що спиратися, а це надихає оптимізмом.

Перш за все на заході виступили місцеві групи – співочий колектив з Черемхи-Села та молодіжна «Гілочка», яка є продовжувачем черемуської пісенної традиції. Родом з Черемхи, хоч зараз уже білосточанки, є також дві учасниці тріо «Слов'яночки». На забракло на заході танцювального і співочого «Ранку», «Родини» з Дуб'яжина та їхніх онуків, які зараз співають у «Родині молодшій», а також естрадної «Мікстури» з поблизу Кліщель. Не вперше на українському заході свої вокальні можливості показало тріо дівчат з Маківки. Окрім того в Черемсі виступили енергетичні «Вервочки» з Вуорлі та «Вереси» з Вилінова.

Під час погулянки з цікавим концертом виступила білостоцька «Грамада». Цей білоруський ансамбль виник з ініціативи братів Шемет на Білорусі, та у першій половині 1990-тих років робив фурор на Підляшші, де його касети тішилися великою популярністю. Зараз з ініціативи Генадія Шемета група знову почала виступати. Що цікаве, колись «Грамаді» траплялося перероблювати українські пісні і співати їх по-білоруськи, зараз є навпаки – свої

білоруські, «літи» ансамбль перероблює на українські, що можна було почути в Черемсі під час його годинного концерту.

З музичних зустрічей «Джерела» перейняли конкурс «Співай по-своєму», під час якого свої вокальні здібності можуть показати всі, які люблять співати українські пісні.

Єдиною невдачею цього першого концерту в новій формулі була погода. Вересневі «Джерела» пройшли у смугах дощу, що на жаль мало вплив на чисельність публіки, яка зазвичай охоче прибувала на концерти «Польсько-українських музичних зустрічей».

Черемха є одним з важливіших осередків українського життя на Підляшші. Тут діють українські ансамблі, у школі ведеться навчання української мови як рідної (від цього навчального року не лише в початковій школі, але також у гімназії), тому й це добре місце для заходу, на якому представлятимуться музичні здобутки українського середовища Підляшшя. Поки що однак тривають пошуки нової формули, а цей рік здається під тим оглядом перехідним. Яким насправді стануться «Джерела» покажуть уже наступні роки.

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото І. Бакуновича

Źródła ukraińskiej kultury w Czeremsze

Dżerela. Ukraińskie Tradycje i Transformacje". Już 11. impreza plenarna piosenki ukraińskiej odbyła się 12 września 2009 r., tradycyjnie na terenie Gminnego Ośrodka Kultury w Czeremsze. Organizatorem „Dżerel” był Związek Ukraińców Podlasia i Gminny Ośrodek Kultury w Czeremsze.

Czeremcha od dawna specjalizuje się w koncertach piosenek ukraińskich wykonywanych „po swojemu”, czyli w gwarze. Przez dziesięć lat, na dziedzińcu Gminnego Ośrodka Kultury w Czeremsze, odbywały się „Polsko-Ukraińskie Spotkania Muzyczne”. Od ubiegłego roku – „Dżerela”. To źródła, z których wypływa woda, ale w przypadku imprezy w Czeremsze chodzi o źródła kulturowe. Ze sceny można tu usłyszeć pieśni przekazane młodszemu pokoleniu przez ludzi starszych stąd, z Podlasia. Młodzi nie tylko wykonują dawne pieśni, ale na ich podstawie opracowują nowe. Na takie nowoczesne brzmienia także znalazło się miejsce w „Dżerelach”.

Zadziwiający jest fakt, iż mimo w tym roku bardzo niesprzyjającej pogody (było nie tylko deszczowo, ale również zimno), widzów nie zabrakło. Przyszli czeremszanie, ale także przybyli przyjezdni, czasami w daleka, wśród nich znana dziennikarka telewizyjna, Anna Maruszczyk z mężem Andrzejem, dziećmi i mamą. – *Jeśli jest okazja posłuchać pieśni ukraińskich, wtedy zawsze przyjeżdżamy do Czeremchy* – stwierdza Anna Maruszczyk.

Mimo zimna i deszczu, przyjechał także wójt gminy Czeremcha, Michał Wróblewski. – *Taka impreza w Czeremsze i miałoby mnie nie być?* – dziwi się Michał Wróblewski.

Tradycyjne pieśni zaprezentowała grupa śpiewacza z Czeremchy Wsi, zespół „Hiłoczka” z Czeremchy, „Ranok” z Bielska Podlaskiego, rodzinne trio z Makówki, „Wrzosi” z Wilanowa, „Rodyna” z Dubiażyna, „Werwoczki” z Orli, „Słowianoczki” z Białegostoku oraz „Mikstura” z Kleszczel. Transformację folkową pokazali artyści z zespołów „Hramada” z Białegostoku, „Irish” z Górowa Iławckiego i „Drewutnia” z Lublina.

– *Zaczynamy „Dżerela. Ukraińskie tradycje i transformacje”* – mówił ze sceny Sławomir Sawczuk, koordynator projektu, dziennikarz Radia Białystok. – *Dżerela to źródła – tradycje i transformacje, a więc tradycja to coś, co w nas siedzi od prawieków, tutaj, na Podlasiu, a transformacja, czyli to, co z tą tradycją możemy zrobić, jak pięknie przełożyć ją na język współczesnej muzyki, współczesnej kultury.*

Jako pierwszy na scenie wystąpił zespół śpiewaczy ze Wsi Czeremcha. Grupa istnieje ponad 20 lat. W tym czasie wielokrotnie brała udział w festiwalach piosenki z Podlasia, ale także w Sopocie i na Ukrainie. Zespół wykonuje stare pieśni i przedstawia obrzędy.

Również w Czeremsze, ale osadzie, 13 lat temu powstała „Hiłoczka” (czyli „Gałązka”). Dyrygentką i założycielką „Hiłoczki” jest Irena Wiszenko. Dziewczęta

śpiewają pieśni, odtwarzają obrzędy, które usłyszeli od swych babć i dziadków. W repertuarze grupy są kolędy, szczeniaki, wesniarki, rohułki, pieśni weselne oraz inne ukraińskie pieśni z Podlasia, Polesia i Wołynia.

Warto wiedzieć, że w 2006 r. powstała płyta „Hiłoczka – cztery pory roku” – z pomysłu właśnie Sławomira Sawczuka. Zespół pokazał zwyczaje związane z tradycją ludową Podlasia w czterech porach roku. Wesniarki „Hiłoczka” nagrywała w Dobrowodzie, jednej z najstarszych wsi w powiecie hajnowskim. Dawne zwyczaje kolędowania zrekonstruowano w Wólce Terechowskiej, a obyczaj weselny, związany z korowajem powstał w Czeremsze Wsi. Żniwny obyczaj „perepelici” nagrano we wsi Maliniki w powiecie bielskim.

Jak zwykle bezkonkurencyjny był zespół „Ranok” z Bielska Podlaskiego. Dzieci i młodzież, młodzi artyści kultywujący folklor ukraiński swoich przodków, nie tylko rewelacyjnie śpiewają, ale także tańczą.

Trio z Makówki tworzą siostry – Anna Petrowska, Urszula Sadowska i Justyna Sadowska. Już tradycyjnie siostry z Makówki zauroczyły delikatnością głosów. Wygrywają festiwale piosenki ukraińskiej i białoruskiej, na swoim koncie mają także zwycięstwo w ubiegłorocznym międzynarodowym festiwalu muzykujących rodzin w sanktuarium w Leśniowie na Śląsku. Gdzie się nauczyły tak pięknie śpiewać?

– *W tym sprawa, że nigdzie* – mówi Anna Petrowska, najstarsza z sióstr. –

Śpiewałam w chórze „Ichos” przy Centrum Kultury Prawosławnej w Białymstoku i dużo nauczyłam się od dyrygentki, Marty Wróblewskiej. Teraz jej rady przekazuję siostrze. To nam wychodzi, bo specjalizujemy się jednak w folklorze.

Czeremchowski festiwal otrzymał też wsparcie z Orli, z której przyjechał też zespół „Werwoczki”. Dyrygent zespołu, Wołodmyr Rewa, przyjeżdża aż z Równego na Ukrainie. Pewnie dlatego „Werwoczki” tak dobrze śpiewają.

Koncert prowadzili Agnieszka Repko i Daniel Kupryciuk – oboje młodzi i piękni. I przede wszystkim młodzież zaprosili na bardziej taneczną część imprezy:

– Jest miejsce gdzie można się bawić, zwiększymy tempo, żeby wszyscy sobie pohulali. Naszą zabawę rozpocznie legendarna grupa „Hramada”. Zespół powstał w 1988 r. w Witebsku na Białorusi, przy Teatrze Dramatycznym im. Jakuba Kołasa. Otwierał I festiwal „Basowiszcz” w Gródku. Wydał 8 albumów, ale w 1995 r. zawiesił swoją działalność. Jego reaktywacja odbyła się w tym roku, 2009, od razu hucznie. Na V konkursie piosenki ukraińskiej „Z Podlaskiej Krynicy” w Bielsku Podlaskim zajął I miejsce w kategorii zespołów wokalnie – instrumentalnych. W Czeremsze wystąpił po

raz pierwszy. Twórca i kierownik „Hramady”, Gienadij Szemiet, od lat jest związany z Podlasiem. Teraz „Hramada” reprezentuje Białystok.

Ukraińskie „dżerela” – „źródła” w Czeremsze, jak przed laty, ciągle „biją” czystą, zdrową „wodą”. Potwierdzeniem tego są zarówno kobiety z Czeremchy Wsi, które jak co roku do śpiewu mobilizuje Luba Salińska, ich zmienniczki – dziewczęta z zespołu „Hiłoczka” pod kierownictwem Ireny Wiszenko, to także działalność słynnej „Czeremszyny”, którą prowadzi Barbara Kuzub-Samosiuk. Tradycja i jej twórcza przemiana to także ciągłość ukraińskich imprez, które zapoczątkowały ponad dwadzieścia lat temu wieczory poświęcone pamięci Tarasa Szewczenki w świetlicy w Kuzawie; podlaskie kwalifikacje do Festiwalu Kultury Ukraińskiej w Sopocie oraz kilka edycji „Święta Wiosny” – przeglądu rohulek i wesnianek w miejscowym GOK-u; liczne koncerty ukraińskich zespołów oraz dziesięć edycji „Polsko-Ukraińskich Spotkań Muzycznych”, które przetworzyły się w „Dżerela – Ukraińskie Tradycje i Transformacje”.

Krystyna KOŚCIEWICZ
Zdjęcie autorki artykułu

Projekt „Dżerela. Ukraińskie Tradycje i Transformacje”

zrealizowano dzięki wsparciu:

Urzędu Marszałkowskiego

Województwa Podlaskiego

Urzędu Gminy w Czeremsze

Starostwa Powiatowego w Hajnówce

Sponsorzy:

Krex Spółka z o. o.

Energ Spółka z o. o.

Koda – Centrum Budownictwa

i Rolnictwa w Czeremsze

Restauracja „Udana” w Warszawie

Firma Budowlana FMB

PHU „Sigma” w Białymstoku

Drukarnia Bieldruk

Pub „Amigos” w Białymstoku

Producent piwa „Żubr”

Dziękujemy za wsparcie

Ochotniczej Straży Pożarnej w Czeremsze

Urzędowi Gminy w Bielsku Podlaskim

Patronat medialny:

Polskie Radio Białystok

TVP Białystok

Kurier Poranny

Nad Buhom i Narwoju

Nasze Słowo

Portal internetowy harazd.net

Krasno Was wytame w Білянці!

Poka pudlaszi^e howoryli – łemki za toż czas zrobili! Takim okrzykiem – na widok dwujęzycznej tablicy przy wjeździe do wsi Bielanka na Łemkowszczyźnie – można by podsumować działania „w temacie” nazw miejscowości zamieszkałych przez ludność ukraińskojęzyczną. Używam określenia „ukraińskojęzyczna”, bo z narodową identyfikacją jest już różnie, co też stało się podstawowym problemem na Podlaszu, gdzie *naszy-prawosławny-ruśki* trafili do urzędowej rubryki „Białorusini”, a więc i język nazwano „białoruskim”. Powstał przez to nierozwiązywalny problem, jak ma być zapisana ta „nasza” nazwa – w ukraińskim oryginale, np. Berezowo, czy też w tłumaczeniu na „ojczysty” białoruski – Biarozawa.

Takich problemów jak widać nie ma na Łemkowszczyźnie, chociaż i tutaj ze świadomością narodową jest różnie. Dobry początek został zrobiony w zachodniołemkowskiej Bielance w pow. gorlickim, zamieszkałej wg szacunków przez 60% Łemków. Decyzja o umieszczeniu na ta-

blicy informacyjnej nazwy Білянка została przez mieszkańców wsi podjęta w lutym 2008 roku i po pozytywnej uchwale rady gminy Gorlice minister spraw wewnętrznych i administracji wpisał w grudniu 2008 roku gminę wiejską Gorlice do rejestru gmin używających nazw miejscowych w językach mniejszości narodowych i etnicznych.

Jak się okazuje Bielanka będzie nie jedyną wsią, bo w lipcu 2009 roku o używaniu nazw dwujęzycznych na terenie gminy podjęła rada gminy Uście Gorlickie (do 1949 roku – Uście Ruskie). Tutaj za nazwą „po-naszomu” opowiedzieli się mieszkańcy ośmiu wsi – Żdyni, Koniecznej, Gładyszowa, Regietowa, Blechnarki, Rópek, Konkowej i Nowicy (rodzinnej wsi Bohdana Ihora Antonycza). Można też spodziewać się pozytywnej decyzji władz gminy Sękowa, na której terenie są dwie wsie, do których powróciło stosunkowo dużo Łemków – Bodaki i Bartne (z tej drugiej wsi wywodzi się sławny kompozytor muzyki cerkiewnej Dymitr Bortniański). (jh)

By być jak najbliżej natury

(100-lecie Wasyla Albiczuka)

Maluję naturę, ale nie fotograficznie. Nie kopiuję tego, co widzę przed sobą. Tak robi fotografia i to zadanie fotografii. Moje zadanie, wylawiać z natury to, co mnie cieszy, raduje. To, co najpiękniejsze. I to wylowione piękno chciałbym utrzymać w czystości, bez żadnych tendencji poglądowych. Jak najdalej chciałbym być od zwalczających się stron ideologicznych a jak najbliżej natury – tak o swojej malarskiej twórczości pisał Wasyl Albiczuk, ludowy malarz, poeta z Dąbrowicy Małej na Południowym Podlasiu. W tym roku minęło równo 100 lat od chwili jego przyjścia na świat. Na przełomie lipca i sierpnia w tej niewielkiej miejscowości już od kilku lat w rocznicę jego urodzin odbywa się święto zwane Wasylówką. W tym roku miało ono szczególnie charakter. Oprócz tradycyjnej panichidy – żałobnego nabożeństwa za spokój duszy Wasyla Albiczuka (na zdjęciu poniżej) na budynku remizy odsłonięto pamiątkową tablicę w języku polskim i ukraińskim poświęconą wasylskiemu artyście.

W ostatnią sobotę lipca i sierpnia na niewielkim prawosławnym cmentarzu w Dąbrowicy Małej zbiera się nieco więcej ludzi niż zazwyczaj. Przybywają miejscowi, przede wszystkim katolicy, bo prawosławnych zostało jedynie kilka osób, przyjeżdżają z sąsiednich miejscowości. Przyjeżdżają ci, którzy znali Wasyla Albiczuka oraz ci, którzy słyszeli co nieco o nim czy o jego twórczości. W tym roku było bardziej odświętnie niż zazwyczaj. Modlitwę za pokój jego duszy nad mogiłą przyozdobioną mnóstwem kwiatów, które w życiu tak cenił, odsłużył sam

arcybiskup Abel, prawosławny duchowny gospodarz tej ziemi.

– *Tu, na podlaskiej ziemi, na cmentarzu w Dąbrowicy spoczywa nieprzypadkowy człowiek – mówił do zgromadzonych wiernych i zaproszonych gości. – Człowiek wyróżniający się niepowtarzalnymi cechami. Malarz, twórca poezji, człowiek kochający przyrodę, miłośnik dzieła Bożego. Dla lokalnej społeczności zamieszkującej tę ziemię i kontynuującej rodzime tradycje Cerkwi prawosławnej i narodowości ukraińskiej świętej pamięci Bazyli był odzwierciedleniem wiel-*

kiego geniusza ukraińskiego narodu Tarasa Szewczenki. On był zapewne dla niego wzorcem i naśladowcą. Zapewne gdyby żył w dzisiejszych czasach, byłaby to postać światowej sławy. Ale uświadomimy sobie, że okres międzywojenny nie dał tej możliwości, bo prawosławni obywatele państwa polskiego byli traktowani jak obywatele drugiej kategorii. I tę bolesną społeczność on wyrażał w swojej twórczości literackiej.

Rysował i muzykował

Urodził się i lata dzieciństwa spędził w Dąbrowicy Małej. Ojciec był wyznania prawosławnego. Dzieciństwo było szczęśliwe, dopóki żyła matka. Po powtórny ożenku ojca, mimo dobrych warunków chłopak zamknął się w sobie i jedynie szkoła przynosiła mu sporo radości. W szkole dzięki wyrozumiałości nauczycieli wiele rysował. Jeden z nich zachęcał go nawet do dalszego kształcenia w szkole plastycznej. Niestety, warunki materialne panujące wówczas nie pozwoliły rodzinie na kształcenie syna. Ale chłopiec nadal rysował, muzykował, interesował się bowiem grą na skrzypcach. W latach 1929-1932 odbył służbę wojskową. W wojsku poznał techniki malarskie. Tam też poświęcał wiele czasu lekturze. Interesowały go głównie prace z zakresu botaniki. W 1937 roku rozpoczął samodzielne życie zarabiając muzykowaniem i rysując portrety. W 1939 roku czekało go powołanie do wojska. Po klęsce wrześniowej trafił do ZSRR.

Wasyla Albiczuka dobrze znał jego imiennik dr Wasyl Nazaruk, wykładowca z katedry filologii ukraińskiej Uniwersytetu Warszawskiego. Sam pochodzi z nieopodal położonej wsi Olszanka. Jakże mógłby nie wiedzieć, nie słyszeć o artyście z rodzinnych stron.

– *Rozmawiałem z nim w jego cudownym ogrodzie, którego już nie ma. Ten ogród był wyrazem jego filozofii życia, jego stosunku do świata i próbą artysty ocalenia harmonii we współczesnym świecie. Świecie, w którym niestety harmonia, relacja między człowiekiem i na-*

W Dąbrowicy Małej urodził się,
mieszkał i tworzył malarz i poeta
Bazyli Albiczuk
(31.07.1909 - 22.07.1995)

У Малій Дубровиці народився,
жив та творив маляр і поет
Василь Альбічук
(31.07.1909 - 22.07.1995)

W 100-ną rocznicę urodzin
Gmina Piszczac

У 100 річницю від дня народження
Гміна Піщан

Dąbrowica Mała, Mała Дубровиця
02.08.2009

*Na budynku remizy odsłonięto pamiątkową tablicę w języku polskim
i ukraińskim poświęconą wiejskiemu artyście*

turą zostały zakłócone przez brutalność historii, przez brutalność polityki, przez nieprzewidziane zdarzenia, na które człowiek nie ma wpływu.

Dążył do sztuki wolnej

Dr Bazyli Nazaruk wspominał kilka szczegółów z jego biografii. Sam Wasyl Albiczuk w rozmowach z nim wspominał, że w okresie przedwojennym przeżył różne zdarzenia. Należał do generacji tych tzw. zauroczonych Wschodem, którego nie znali dokładnie mieszkańcy tych ziem. Nie wiedzieli, czym jest władza radziecka czy radziecka rzeczywistość.

– I Wasyl znalazł się tam na wschodzie, na Ukrainie – dodaje dr Nazaruk. – Poznał szybko radzieckie realia, ale przeżył tam i ciekawe artystyczne doznania. Został odkryty przez jednego z malarzy, który odwiedził kolchoz, gdzie ten arty-

sta z Polski, Ukrainiec, był już znany jako lokalny malarz. Ten artysta z Kijowa zapewnił mu wykształcenie w Kijowie. I Wasyl Albiczuk trafił do szkoły artystycznej. Niestety, szkołę tę wspominał z przekąsem i z pewną ironią, bo nie była to szkoła jego marzeń. Była to szkoła sztuki użytkowej. A Wasyl czuł się prawdziwym artystą, który dąży do sztuki wolnej, a nie do sztuki użytkowej, która powiela wzorce.

Po dwóch semestrach porzucił tę szkołę i korzystając z okazji, że ogłoszono nabór do armii polskiej, trafił z frontem aż na zachodnie ziemie Polski, gdzie jako ranny został zdemobilizowany i wrócił na ziemię ojczyste. Tutaj zastał dramatyczną rzeczywistość. Opuszczone wsie, akcja „Wisła”, wysiedlenia. Ale on pozostał, ponieważ był weteranem wojennym. Dalej próbował żyć z twórczości, chociaż znowu nie zajmował się sztuką czystą, lecz sztuką w pewnym sensie użytkową.

Odnawiał kościoły, malował portrety na zamówienie. W latach 50. pracował jako rzemieślnik. Malował makatki, malował obrazy dewocyjne. Ta praca, chociaż zapewniała mu byt, nie przynosiła satysfakcji. W duszy swej pielęgnował miłość do przyrody i miłość do prawdziwej wolnej sztuki. Dopiero porzucenie rzemiosła i pierwsze obrazy, na których zaczął malować swój zakładany od końca lat 40. ogród, przyniosły mu satysfakcję i ukojenie.

Ogród każdego z nas

Pierwszy raz z obrazami Bazylego Albiczuka spotkano się na wystawie zorganizowanej przez Wojewódzki Dom Kultury w Lublinie w końcu lat 60. Była to wystawa plastyków-amatorów. I możemy sobie wyobrazić, jak odrębne były te obrazy, na których można zobaczyć barwne, w pełnym rozkwicie kwiaty, smukłą strzelistą dziewczannę, okrągły dziewięciśl, otoczoną niskimi bylinami przypominającą mimozę nawłóć, rosnące w dorodnych kępach intensywnie różowe floksy, wrotycz, rumiany lyszec, układający się w żółty wachlarz liliowiec, prościutkie przetaczniki, dzwonki ostróżki i malwy. Wasyla Albiczuka rozślawił cykl obrazów ukazujących ogród artysty zmieniający się w kolejnych miesiącach w roku, nawet w porach dnia. *To jest ogród każdego z nas, bo są to kwiaty, które bywają i w naszych ogrodach, na polach i na łąkach* – tak później opisywano jego obrazy podczas wystawy na Zamku Królewskim w Warszawie.

– Artysta umiłował bezgranicznie niepowtarzalny urok Podlasia i Podlasiaków, ludzi zespolonych z tą ziemią swą pracą, modlitwą, rytmem wschodów i zachodów słońca jako częścią tej wielkiej harmonii bytu, harmonii przyrody – dodaje dr Bazyli Nazaruk. – Właśnie cud natury był dla niego głównym źródłem wzorców niepowtarzalnego piękna. I kiedy rozmawiałem z nim w jego ogrodzie, to zwracał uwagę, że ścieżki w jego ogródku między jego kwiatami są niegeometryczne, lecz bardzo naturalne, opływowe. I to był również wyraz jego buntu przeciwko normatywom narzuconym przez wszelkie totalitaryzmy, politykę, gwałt na wolnej osobowości. Był to człowiek prawdziwie wolny, bo pragnął swoje umiłowanie świata i rodzimej kultury, w której wyrastał, wyrazić w jak najlepszy sposób w rzeźbie w drewnie, w ma-

Zakończenie na str. 8

Пісня і танець більщан до Києва завели!

Україна там, де живуть і працюють українці, де майорить український прапор, де живе українське слово. Україна там, де є хоч одне українське серце, хоч одна українська душа. Ми вже довели, що об'єднані навколо України ми – сила!

Такі слова з уст Президента України Віктора Ющенка пролунали до учасників Концерту закордонного українства „Збираймося воєдино!”, який відбувся 21 серпня 2009 року у Національному палаці „Україна” в Києві, в рамках проведення Фестивалю мистецтв.

Концерт відбувся на передодні Дня Незалежності, а його учасниками були мистецькі колективи та окремі виконавці з Польщі, Росії, Канади, США, Німеччини, Іспанії, Естонії, Молдови, Литви, Словаччини.

Історичною подією для української громади Підляшшя був вже сам виступ ансамблю пісні і танцю „Ранок” з Більська перед представниками світового

українства, киянами та гостями столиці України, але також почесними гостями концерту, крім Президента України – віцепрем'єр-міністром України Іваном Васюником, в.о. міністра закордонних справ Володимиром Хандогієм, головою Товариства „Україна – Світ” Іваном Драчем, головою Української все-світньої координаційної ради Дмитром Павличком та міністром культури і туризму Василем Вовкуном, який слід сказати, є палким прихильником творчості „Ранку” та дуб'яжинської „Родини”.

Більше – під час концерту Президент України вручив Єлизаветі Томчук почесне звання Заслужений діяч мистецтв України. Крім керівника ансамблю „Ранок” нагороджено 31 особу. З Польщі – лемківську співачку Юлію Дошну, яка отримала почесне звання Заслужений артист України, а також керівника ансамблю народного танцю „Черемош” з Венгожева Володимира Денеку та Юрія Старинського – заснов-

ника та керівника Лемківського ансамблю пісні і танцю „Кичера”, яким присвоєно почесне звання Заслужений діяч мистецтв України.

– Це була у великій мірі несподіванка, – сказала Єлизавета Томчук. – Майже ніхто з нагороджених цього не сподівався. Ми приїхали з різних частин світу і не знали, які це будуть вирізнєння. А звання Заслужений діяч мистецтв України, це на мою думку дуже престижна нагорода, тим більше, що вручав її сам Президент. Мали ми змогу виступити і представити наше Підляшшя на престижній сцені Національного палацу „Україна”, перед так численною публікою і першими особами в українській державі.

Це не останнє вирізнєння ансамблю „Ранок” під час перебування в Києві. Дівчата та хлопці з Більська залишились у столиці України, щоб взяти участь у святкуванні Дня Незалежності. Молоді більщани мали нагоду поди-

витись між іншими військовий парад на Майдані Незалежності та показ військової авіації, а десятки тисяч киян і прибулих на 18-ий День народження незалежної України побачити виступ підляського колективу.

— Це також була для нас велика нагорода, — говорить керівник ансамблю. — Ми змогли не тільки побувати на параді, подивитись, як святкує Україна, але після обіду брали також участь у концерті на великій сцені на Майдані Незалежності, де виступали зірки української естради.

Отож таким способом коли зі сцени сходив „Ранок” на зміну свій виступ починала Юлія Рай, якої пісня „Річка” і слова приспіву „Двічі в одну річку не ввійдеш...” відомі по цілій Україні та поза її кордонами. Наші однак виступали без комплексів — бо чим гірший „Ранок” від естради з-над Дніпра?

До речі, на схилах Дніпра розташована Києво-Печерська лавра. Її церкви, печери, а також інші пам’ятки старовинного „града” і очевидно атракціони сучасної столиці України змогли відвідати учасники поїздки.

Ще одна користь з виїзду, це нові знайомства.

— Під час концертів, за кулісами діти могли поспілкуватися з учасниками інших ансамблів, з дітьми з інших країн, — згадує Єлизавета Томчук. — Керівники колективів, котрі брали участь у концерті „Збираймося воедино!” мали зустріч у Міністерстві культури і туризму — була нагода поговорити, обмінятися адресами. Я запросила вже ансамбль з Кубані на цьогорічний фестиваль „Підляська осінь”. Маємо надію, що прийдуть.

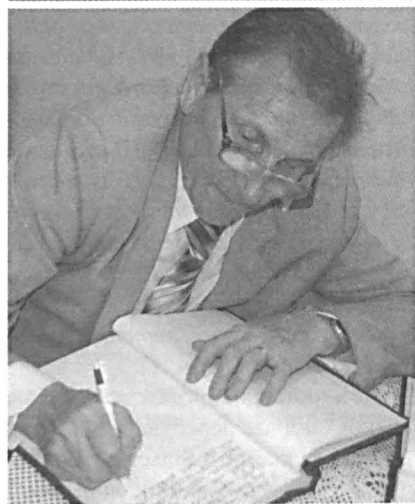
Ранкова молодь в Україні побувала не тільки в Києві. Свою мандрівку почали вони від відвідання старих, добрих друзів у Рівному, де колектив провів двохденні майстер-класи, в рамках програми „До джерел”. Назва, як не диво, у великій мірі відповідає символічній дійсності. Саме в місті Рівне свої студентські роки провела Єлизавета Томчук, там співала у відомому фольклорному колективі „Горина”, набирала досвіду в культурно-просвітницькій праці, там почався шлях до здобуття почесного звання Заслуженого діяча мистецтв України.

Славомир САВЧУК
Радіо Білосток

By być jak najbliżej natury

Zakończenie ze str. 6

larstwie, w poezji. Stosunek do piękna został wyrażony przepięknie nie tylko w jego pejzażach, ale również w jego portretach. Stworzył kilkanaście portretów kobiet i właśnie miejsce kobiety w jego twórczości to temat do oddzielnej dyskusji.

Dr Wasyl Nazaruk

Chociażby izba pamięci

Większość prac Wasyla Albiczuka została zdeponowana w Muzeum Południowego Podlasia w Białej Podlaskiej. Część trafiła do prywatnych kolekcji, przede wszystkim do Niemiec. W Białej Podlaskiej znajdują się spisane wcześniej notatki, szkice, które mogą służyć badaczom sztuki Bazylego Albiczuka. Dzięki tym materiałom poszerzyła się wiedza dotycząca jego twórczości. Z zachowanych poznajemy osobowość artysty, poznajemy sposób, w jaki dochodził do swoich obrazów, w jaki sposób malował swe ogrody.

W panoramie naszej sztuki zajmuje miejsce on szczególne, zarówno przez walor artystyczny swych obrazów, jak i postawę wobec świata. Sztuki jego nie da się ująć w kategoriach estetycznych. Jest wyrazem ładu i harmonii, którą dostrzega w naturze, a chciałoby widzieć także w

życiu. — pisał Aleksander Jackowski, redaktor naczelny „Kontekstów. Sztuki Polskiej Ludowej”.

W Dąbrowicy Małej pozostała jedynie pamięć o Wasylu Albiczuku. Dowodem tego może być właśnie coroczny festyn. W tym roku oprócz zespołów miejscowych wykonujących pieśni w języku ukraińskim, które były tak bliskie sercu malarza i poety, na scenie przed remizą wystąpiła grupa taneczna zespołu „Ranok” z Bielska Podlaskiego oraz dziewczęta z zespołu „Mikstura” z Kleszczel. Kilka wierszy Wasyla Albiczuka przybliżył Mirek Korowaj.

— Należałoby tylko pragnąć, by oprócz tej uroczystości była w sposób bardziej trwały zagwarantowana obecność tego artysty. Chociażby w postaci izby pamięci poświęconej temu artyście, na którą on zasługuje oraz miejsca na mapie kulturowej Polski, które mogłyby odwiedzać miłośnicy sztuki, kultury i przyrody Podlasia — podsumował dr Nazaruk.

Janusz BAKUNOWICZ
Fot. Autora artykułu

«Українське слово» в Радіо «Ортодоксія»

Від 23 квітня ц.р. в ефірі православного Радіо Ортодоксія (Radio Orthodoxia) раз на тиждень у четвер о 16.45 можна слухати 15-хвилинну програму українською мовою «Українське слово». Раз на два тижні з'являється новий випуск радіопередачі, кожного наступного четверга іде повторення. Ведуть її учениці і випускниці міжшкільного пункту навчання української мови при Початковій школі № 12 у Білостоці.

Радіо Ортодоксія – це перша і поки що єдина в Польщі православна радіостанція. Покликано її до життя декретом Єпископа Білостоцького і Гданського Якова 30 листопада 2001 р. при Православній парафії св. Духа в Білостоці. Перша програма з'явилася в ефірі в день святого Миколая 19 грудня 2001 р., натомість врочисте відкриття і висвячення відбулося 15 вересня 2002 р. Протягом дев'яти місяців продовжувалася підготовка технічного обладнання та журналістських кадрів.

Спершу радіо транслювало в день дві години передачі від понеділку до п'ятниці, та три години у вихідні. Зараз – це три години програми кожного дня від 16.00 до 19.00.

Характер радіо – релігійно-громадський. Його зміст, це трансляція Служб Божих, читання Святого Письма, розмови на богословські й етичні теми, навчання релігії. Програми ведуться польською мовою. Проте, багато місця присвячується в них темам пов'язаним з суспільним життям і діяльністю національних громад міста.

– Наша Церква вельмі щесно зв'язана з культурою народу, чи то буде беларускі, чи то буде рускі, чи то буде українскі народ, – пояснює мовою білорусько-українського пограниччя отець Ян Койло, директор Радіо Ортодоксія. – Не можна роздзєліці у гетих право-

славних людзей, што гето церковное, а гето народное, гето свецкоє, а гето святоє. Як хочем до гетого слухача дойсьці з нашою програмою, то треба йому показати так, як на правду живуць людзі. Показуєм і церковное, і свецкоє жиццё.

У програмах Радіо Ортодоксія можна знайти теми пов'язані з життям українського середовища Підляшшя. Багато тут передусім української музики, яка звучить не лише в «Концерті побажань». Транслюються також у прямому ефірі концерти українських виконавців (для прикладу, в лютому цього року можна було слухати виступ Людмили Вищенко в білостоцькому пабі «Амігос»).

Українські теми, це доказ розуміння, що серед слухачів є також українці та прихильники української культури.

– Тут на Белостуоччині живут не тоулько білоруси, не тоулько полякі, – говорить отець Койло, – но мноого украинцов, котори не завше признавались до гетого, а котори чулі, што у ніх кров не беларуска, не польска, а якась інна. Гето виражалось через музику, через інную поговорку – іначєй говорат в Орлі, іначєй говорат на Сокольщинє. І ми тут, як рабілі гето радіо, хацєлі собраць музику з целой Белостуоччини, так як спявают в одном реїоні і в другум реїоні. Знайшлися людзі, котория принесли нам і українску, і беларуску музику. Так ми начиналі і помаленьку дошли до гетого моменту, як цєпер, што маєм музику і з Беларусі, і з України, і такую, якую спявают тут у нас на вйосках.

Хоч у радіо з'являлися теми пов'язані з життям білоруського і українського середовищ Підляшшя, то протягом років не було в ньому циклічних програм мовами тих громад. У квітні вдалося зорганізувати першу таку непольськомовну передачу – «Українське слово».

– Од самого початку ми думалі, – продовжує отець Койло, – што треба

програми в нашум радіо даваць не тоулько на польскум языкові, але теж на языках народних мєншенств – на беларуской мовє, на украинской, може з часом і на руской, еслі будзє такоє заінтересованє. Але з самого початку било тоулько разних проблем, што ніхто не думав, бо то треба трошкуча походзіці, однайсці добрых людзей, які будучь зналі язык і котори будут хоцєлі оф'яроваць свой час, штоб такую програму подготовіць. На початку не било такіх можлівосці, а як уже стали ми на ногі, а уже радіо ведзє свої програми сєм лет, вернулись ми до гетой першой думкі, што треба найсці такіх людзей, которіє будут зналі беларускую, украинскую мову, і будут хоцєлі на гетой мовє такую передачу зрабіць. До гетой програми украинской вельмі помог нам пан Вольскі і так начинаєм.

Українську програму в радіо Ортодоксія ведуть три ліцеїстки, учениці міжшкільного пункту навчання української мови при Початковій школі № 12: Агнешка Репко, Єва Степанюк і Олександра Олійник, а також одна випускниця пункту, зараз студентка русистики, Катерина Савчук. Останнім часом до дівчат приєдналася Анна Качук. З одного боку, це розширення пропозиції для православних слухачів Білостоку. З другого – нагода для молоді, яка вивчає українську мову, використати в практиці свої знання.

– Я прийшла на українську мову і почула, що є можливість співпрацювати з Радіо Ортодоксія, щоб вести українську програму, – розповідає Катя, яка крім ведення українських програм, від років співає в українських ансамблях. – Я згодилась. Дуже мені подобається, маю можливість використати знання української мови.

Спочатку було дуже тяжко співпрацювати, тому що була велика трема, але тепер ми освоїлись з мікрофоном.

– Перший раз ми пішли до радіо, щоб зафіксувати, як це все буде виглядати, – говорить Оля. – Це був перший раз коли ми сіли при мікрофоні і вголосили свій перший текст. Я не думала, що буде стрес, але він був, однак швидко пройшов.

Ми дістаємо тексти на українській мові і підготовлюємо їх вдома або на уроках. Тексти є поділені на чотири частини, щоб кожна з нас мала свій фрагмент. Мусимо звертати увагу на інтонацію, на поправне вимовлення українських звуків. Нам слід говорити низьким голосом.

Над тим, щоб програма гарно звучала, працюють не лише дівчата, які мусять добре вивчити тексти та цікаво їх передати слухачам, але й один хлопець – білостоцький ліцеїст Даріюш Сулима. Він зі шматків складає в одне ціле українську програму, дбає про музичну оправу, та піклується про те, щоб «Українське слово» своєчасно було доступне в Інтернеті. Музична сторона передачі – це його концепція, інколи якусь музику підказують дівчата.

Хоч «Українське слово» з'являється у релігійному медіа, його зміст – не лише церковний. Слухачі можуть в програмі почути про історію, культуру, народно-релігійні традиції, літературу і музику.

– Тепер ми бачимо, як можна використати наші знання української мови в практиці – говорить Оля. – Це є для нас важливе, що ми маємо новий досвід і можемо послуговуватися нашою рідною мовою. Це є також важливо, що маємо можливість показати себе в радіо, а не кожний має таку шансу. Як це нам виходить, найкраще оцінювати самому і слухати нас в кожен четвер о 16.45 в Радіо Ортодоксія.

Радіо Ортодоксія можна слухати на частоті 102,7 MHz в Білостоці та поближніх місцевостях, а також за допомогою Інтернету (www.orthodoxia.pl), де поміщено архів усіх передач. Отже – запрошуємо слухати!

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото авторки статті

Фольковий колектив „Хвиля”

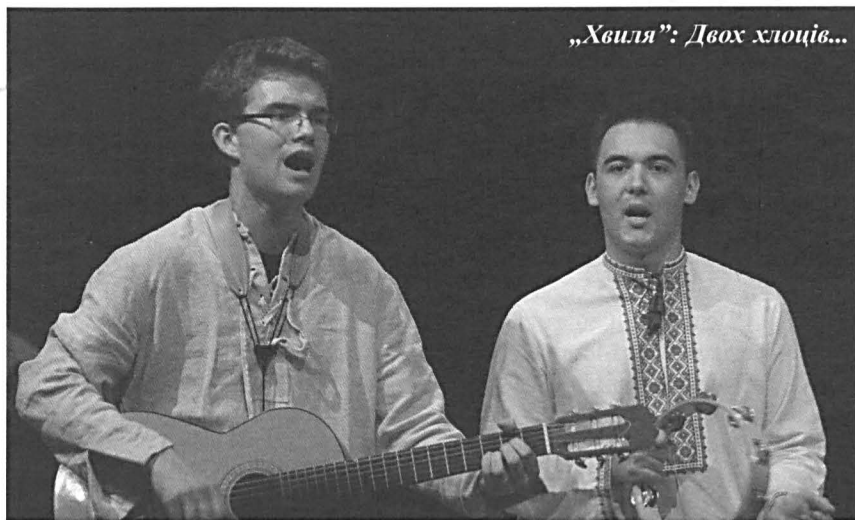
На карті українського музичного життя в Польщі виник дуже цікавий фольковий колектив, що називається „Хвиля”.

Його члени це в основному українська студентська молодь, яка з'їхалася до Люблина на навчання в різних вузах. Створення ансамблю відбулося з ініціативи трійки студентів родом із Більська-Підляського – Ані Петручук, Асі Шеретуки та Луки Чижевського. Цим

чи у Бескиді. Важливим кроком на пісенній дорозі колективу були виступи на таких великих заходах як „На Івана, на Купала” в Дубичах-Церковних, на „Святі над Ославою” в Мокрому, що у Бескиді, та на „Голенській ярмарці” у Музею „Скансен в Голи” на Володавщині – 26 липня 2009 року (імпрезі приуроченій до храмового празника преп. Антонія Печерського). Колектив виступив тоді в пленері, а не на естраді,

мена” ансамблю, завдяки якому всі виступи „Хвилі” стають дуже енергетичними явищами. В ансамблі віднедавна співає Маргарита Бартошевич – родом із Черемхи на Підляшші, яка багато років була членом ансамблю „Гілочка”.

Музика „Хвилі” це своєрідний синкретизм, який у натуральний спосіб об'єднує минуле і сучасність. Це музика, яка базуючи на старовинній традиції, знаходить нові форми для її переда-

„Хвиля”: Двох хлопців...

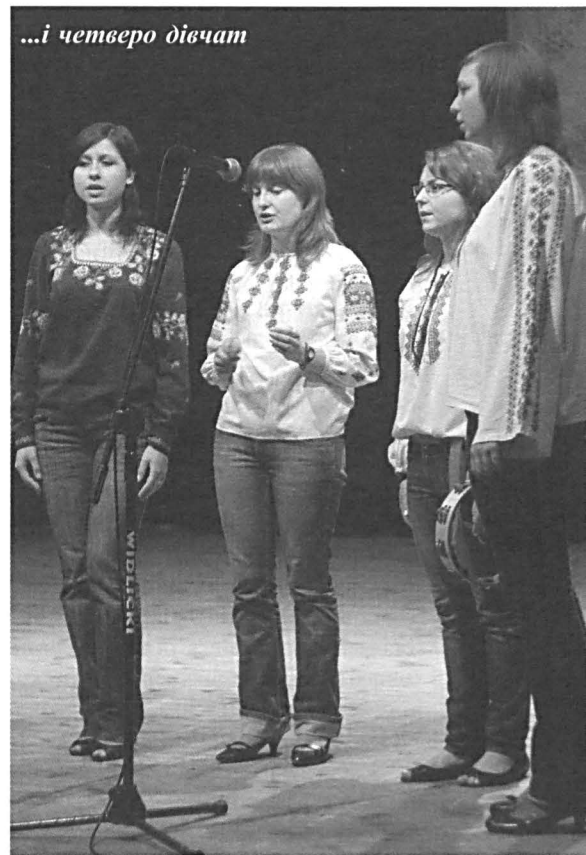
молодим людям, яким небайдужою є українська співоча традиція та пісні їх предків, вдалося знайти ще кілька осіб зацікавлених цією ідеєю.

Патронує колективом Українське товариство, головою якого є відомий історик та суспільно-культурний діяч д-р Григорій Купріянович. Кількість членів „Хвилі” на сьогодні, це сім осіб. Перші виступи ансамбль підняв у квітні 2008 року, співаючи пісні з різних регіонів України. Проте репертуар „Хвилі” об'єднує різні співочі традиції; це старовинні пісні з Підляшшя, Надсяння та Лемківщини. Власне члени колективу гуртуються з тих трьох етнічних територій, отже архаїчні пісні рідних земель полонять їхній репертуар.

Ансамбль з успіхом виконує народні пісні на більшості люблинських українських імпрез, зокрема організованих Українським товариством, крім цього ансамбль виступав також на Підляшші

і виконував пісні так, як вони насправді звучали у XIX столітті – на природі, за домашніми заняттями чи за святковим столом. Звуки природи: шум дерев, спалахи вогнища, дощ та людський гамір додавались тоді до джерельних пісень „Хвилі”, і творили враження глибокого білого співу.

У подібний спосіб пісні колективу зазвучали в Бескиді, де голос нісся полонинами, і навіював багатство пісенної української традиції. Це завдячуючи Ані Кудлак з Кальникова і Мирославові Фалю з Мокрого, яким музична українська спадщина відкриває нові обрії. З черги Ася Шеретука, Аня Петручук та Катерина Дмитрук, які у Більську співали в колективі „Ранок”, під „музичним оком” пані Єлизавети Томчук, внесли до „Хвилі” джерельний підляський спів, яким так пишається „Ранок”, і за який дістає і дістає так високі оцінки. Не можна забути також про Луку Чижевського – справжнього „фронт-

...і четверо дівчат

вання молодим поколінням. Тут архаїчний спів та суто народний звук сопілки і тамбурина входять у діалог із модерним звучанням акустичної гітари та екзотичним „голосом” африканського барабана. Проте „Хвиля” – на мій погляд – „шліфує” свій власний спів і по ньому любителі фольклорних пісень будуть розпізнавати колектив. Плекання пісенної традиції предків, як кредо до існування, хай супроводжує цю нову музичну групу з Люблина.

Тадей КАРАБОВИЧ

«Хочемо нашу гвару ще повторати, жеби вона не загинула...»

(З українською піснею у Сім'ятицькому повіті)

Ще кілька років тому, приготівляючи щотижневу телепередачу українською мовою «Український перегляд», рідко доводилося побувати в Сім'ятицькому повіті. Щоправда саме там, у Мельнику, в 1991 році починався перший український захід на Підляшші «Музичні діалоги над Бугом», однак недовго він мав український характер. Після кількох років діалоги перетворилися у міжкультурні, міжнаціональні презентації, під час яких – крім представників національних меншин, у тому числі й українців – почали виступати греки, перувіанські індіанці, африканці та різні інші екзотичні колективи.

Час від часу ініціативи українського характеру відбуваються у Сім'ятичах. Це головню концерти при нагоді Фестивалю української культури «Підляська осінь», які кожного року притягають немалу публіку. Місцевим жителям перш за все подобаються виступи фольклорних колективів з України, а позитивні відгуки після цих концертів можна знайти хоча б на сторінках місцевого тижневика „Głos Siemiatycz” (Голос Сім'ятичів). Про позитивне ставлення до української пісні свідчить хоча б факт, що прийти на минулорічний концерт «Підляської осені» заохочував людей католицький ксьондз.

Заходів українського характеру, або просто за участю виконавців української пісні в Сім'ятицькому повіті, ще недовго було небагато, а єдиний народний ансамбль, що там діяв – «Мельничанки» – припинив своє існування. Однак останніми роками також тут помічається культурне пожвавлення. Сьомий рік у Мощоні-Королівській проходять «Підляські обжинки», також в інших селах щораз частіше відбуваються концерти, на яких звучить передовсім українська пісня.

Про національну ситуацію Сім'ятицького повіту

Сім'ятицький повіт, у склад якого входить сім гмін: Дядковичі, Горондиськ, Мельник, Милійчиці, Нурець-Станція, Перлесево та Сім'ятичі, дуже

полонізований. Зокрема в селах, які розташовані в західних гмінах повіту, де український етнос зустрічається з польським, православне населення не користується вже українськими говірками. Це видно хоч би на прикладі таких сіл, як Чорна-Церковна (гм. Горондиськ), де навіть найстарші православні не знають уже української мови. Також у мішаних селах, у яких навіть кілька сімей католицьких, та в містечках, можна почути майже виключно польську мову.

Вистачить заглянути в I том «Атласу східнослов'янських говірок Білосточчини» а при таких селах як: Паканєво (гм. Милійчиці), Бацікі-Середні (гм. Сім'ятичі), Цецелі (гм. Сім'ятичі), Мощона-Королівська (гм. Мельник), Мутна (гм. Мельник), Токарі (гм. Мельник), Нимирово (гм. Мельник), знайдемо інформацію, що вже тільки старші мешканці користуються українською говіркою, а молодь розмовляє виключно польськи. Слід згадати, що «Атлас...» з'явився друком у 1980 році, тобто майже 30 років тому.

Зараз у багатьох селах Сім'ятицького повіту, в яких проживає православне населення, все таки можна ще почути українську мову. Однак, як і скрізь на Підляшші, також у тих місцевостях говорити по-українськи не значить – мати українську національну свідомість. Протягом років не велося тут української культурно-освітньої праці, а єдиним проявом етнічної відмінності від поляків було віросповідання, мова та фольклор. Ситуацію досконало унаочнює перепис населення з 2002 року, в якому українську національну ідентичність у Сім'ятицькому повіті заявили лише 102 особи (0,2% загалу населення), з чого – 19 осіб у гміні Мельник (0,68%), 20 у гм. Милійчиці (0,84%), 31 особа в гм. Нурець-Станція (0,63%) та 22 в гм. Сім'ятичі (0,14%). Здавалося б, що низький рівень українського національного усвідомлення пов'язаний з тим, що як у православних гмінах Гайнівського чи Більського повітів, більшість

вважає себе білорусами. Однак це не так, оскільки білорусами назвало себе в Сім'ятицькому повіті 1747 осіб, а це лише 3,4% всього населення. З того висновок, що понад 95% жителів того повіту вважає вже себе поляками.

Де молодь?

Україномовних сіл Сім'ятицького повіту (як і скрізь) доторкаються міграційні процеси. Молодь виїжджає, полонізується, залишаються тільки старші люди. На запитання про село всюди відповідають майже так само:

– Молодьож втікає до міста, нема кому господарити. Село велике, барзо велике, но молодьожі мало є. Якіх зо 20 домуов пустих стоїт, нема кому жити. Всьо повиїжджало за граніцію – до Бельгії, Немсц, Англії. Штораз гуорій є. (Петро Сельвестрович, Мощона-Королівська, гм. Мельник)

– Вже мало, викрушаються, остаються саміи но вдови, а мужчин уже нема. Вдови є цю друга хата, а мужчини вмирают, бо вже виходит такий час. Діти поїхали по світи. У мене самого діти є, то у Варшави, то в Любліні, по цілум світи. Школу кунчают і шукают роботу. Роботу шукают і мают. (Володимир Конахович, с. Виліново, гм. Мельник)

– Наше село, як село – саміє старіє зосталися, молодьожі вже мало зосталося. Розривок нема, для того вся молодьож втікає до міста, а зостались недобітки, як то говориться на вйосці. Школи нема, зліквідована. Тая молодьож, цю зосталася, доїжджіє до сусідніх. Шо тут сказати? Всьо пропадає, всьо гине. Село велике, тільки цю люди мало зостається. Мало цю робиться в тим селови. Ніхт не дбає о тое село, бо найближей тої всходньої сторони коло граници, так же цю найгірше, то тутай. (Юрій Федорук, Клюковичі, гм. Нурець-Станція)

Той, хто виїхав, уже на бідні підляські села не вертається. Тому й ці україномовні місцевості (не лише Сім'ятиць-

Фольклорний колектив „Новина” з Моїцона-Королівської

Фольклорний колектив „Вересі” з Вилінова

Фольклорний колектив „Незабудки” з Нуця-Станції

кого, але й Гайнівського і Більського повітів) стають приреченими на культурний і економічний занепад.

Культурна активність

Моїцона-Королівська

Середня віку в підляських селах весь час зростає, а єдиною розвагою людей, які там залишилися, стаються серійні фільми та надалі популярні серед нашого народу зустрічі на лавочці перед хатою. Однак останнім часом також у тих селах, які завжди знаходилися осторонь культурних осередків, щось починає діятись.

Дивлячись на Сім'ятицький повіт, можна помітити в останніх роках більшу культурну активність. Йдеться тут про ініціативи українського характеру, або – хоч не українські з назви – то такі, в яких переважає рідна українська культура. Найкращим прикладом є «Підляські обжинки» в Моїцоні-Королівській, які ініціював Союз українців Підляшшя. Завдяки цьому вдалося активізувати місцеве середовище, чого найбільш помітним наслідком було створення у цьому надбужанському селі фольклорного ансамблю «Новина». Можливо, що саме цей крок вплинув на те, що почали активізуватися також інші осередки та села.

Зараз «Підляські обжинки», це (не враховуючи концерту при нагоді «Підляської осені») єдиний захід українського характеру в Сім'ятицькому повіті, доволі цінний, оскільки є він проведений місцевими силами. Кожного року зі жнивним та загальновідомим фольклором виступають на ньому українські ансамблі з Підляшшя між Бугом та Нарвою, у цьому році вперше показала також група з південної частини регіону – «Добринянки» з Добриня-Великого. Сене і значення тої імпрези в культурній активізації місцевостей Мельницької землі додає сама гміна Мельник, яка фінансово її підтримує:

– «Новіна» є виніком «Дожинок» в Моїцонуй, – сказав Євгеній Виховський, віт гміни. – Повстав тоже другі зеспул, у Вилінові. Я недавно був на імпрезі в Немірові, де тематично було інакше, але тоже люди там зустрілись, жеби разом з собою поговорити, а навет поспивати. То така вода на млин. Може в тому є трохи завісті, але тої позитивної, бо «скоро в Моїцонуй люди зустрічаються, то і ми

щось зробимо». То було таке зруделко. Люди зачали займатися не тільки севом, оркою, а зачали думати теж про культуру.

Виліново

Результатом активізації у гміні було також виникнення, згаданого війтом, ансамблю «Вереси» у Вилінові.

— Помисл повтаня зєсполу вийшов од нашого радного пана Вітка і нашого свєтліцового, — сказала Леокадія Савчук з Вилінова. — Вони подсунули такий помисл. «Білі у Моцоні на дожінках. Співают «Мельничанкі», то чом у нас не може бути такого зєсполу?». Задзвонила до мене пані Люда. Кажу «Як шось зорганізуєте, то помогу вам». Пов'ядомила наши пані, такий, котори спивают і повинни далій спивати.

А зачалося од колядок. Пані Люда поїхала з нами до Сім'ятич. Ми там зайняли перше місце. З того поводу поїхали до Гайновкі. Там на 38 зєсполув зайняли ми сьоме місце. То думаю як на наш перши виступ було вєспаняє.

Створення ансамблю у Вилінові, так як у Моцоні-Королівській, це гарний приклад низової ініціативи, яка свідчить про те, що на селі не замерла ще потреба організуватися та співати «посвойому». Оскільки однак у Моцоні-Королівській спершу був захід, а згодом ансамбль, то у Вилінові сталося навпаки — з'явився колектив, а щойно потім почало «розкручуватися» культурне життя. У відремонтованій сільській світлиці жителі села стали проводити концерти, на які приїжджають групи з Сім'ятич, Більська та тих підляських сіл, у яких діють якісь колективи.

Нурець-Станція

Гміна Мельник не єдина, де помітно зросла активність серед місцевого україномовного населення. Також у Нурцю-Станції з'явився новий ансамбль, який виконує між іншими український репертуар.

— Чула в церкви на службах голоса, поїхала до однеї, до другеї, — сказала Надія Карчевська, учасниця колективу. — Були такі пані, же не було трудно намовити, але були такі, которих треба було не тільки просити, але благати. Якось то вєсь зорганізовало сьє і зорганізували зєспул под назвою «Незабудкі». Назва є така правдзіва, бо ми не забуліся давніших пісень. Хочемо нашу гвару ще повторати, жеби вона не загинула.

Зараз ансамбль «Незабудки» успішно діє при Гмінному осередку поширення культури в Нурцю-Станції та виступає на концертах не тільки в себе, але й у цілому Сім'ятицькому повіті.

Про розвиток культурної активності в гміні дбає нурецький осередок, який від деякого часу виходить на малі села, організуючи там концерти за участю фольклорних і естрадних ансамблів.

— Подумалі, же не тільки будемо робити імпрези в центрум Нурця, для того, же тії старши люди до нас не доїдут — сказала Ірина Яношук, директорка нурецького осередку культури. — Хто має самоход, доїде, а хто немає, то ні. Жеби їх так заактивізувати, зінтегрувати і одтягнути од телевізії, бо нектори може вже зачинають говорити до телевізора, подумалі, же зробим імпрезу. Вибрали на початок Клюковичи, бо вони так положени, же

обок є Літвіновічи, Вичулкі, Клюковичи-кольнія. Перши раз зборили три літа тому і нам справдилась тая імпреза.

Не тільки в Клюковичах робимо. Зробили ще такую імпрезу в Семихо-чах, Вуольці-Нурецькуй, Тім'янци, Залісю, Моцоні-Панськуй. Треба того на селі, жеби вернуліся давніши часи, жеби люди зишліся і могли поспивати, разом зінтегруватися і спотикатися хоч раз у рокови на такуй культуральнуй імпрези.

* * *

На прикладі тих кількох місцевостей видно, що в Сім'ятицькому повіті поволі зростає культурна активність. Також у Сім'ятичах щораз частіше на різних заходах звучить українська пісня. Щоправда імпрези, які там відбуваються (окрім обжинків) важко назвати українськими, також не скажеться, що ансамблі «Новина», «Вереси» чи «Незабудки» — це українські колективи, оскільки вони співають також польські, білоруські і російські пісні. Проте як основа репертуару ансамблів, так і головний зміст заходів — саме український. Чи не найціннішим у тому всьому є однак факт, що села культурно активізуються передусім завдяки самим мешканцям, які пробують відкликатися до того, що для них найближче — рідної говірки і пісні.

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото авторки статті

На фото внизу: Колективи „Гілочка” з Черемухи і „Малінки” з Малінників на обжинках у Моцоні-Королівській.

Поет народжений з полум'я лемківської ватри

Лемковина – країна, яка барвистим килимом розкинулася на схилах Бескиду. З перспективи сучасної „Всієї України”, а навіть і Галичини це такий собі „руснацький апендикс”, втиснутий між поляків та словаків, а до того ще й відрізаний державним кордоном. Але ця кам'яниста земля зродила чималий творчий потенціал, який дав культурі такі яскраві постаті як цьогорічний ювіляр Богдан-Ігор Антонич (1909-1937), маляр-примітивіст Никифор (Епіфаній Дровняк, 1895-1968), чи творець поп-арту Енді Воргол – Андрій Вархола (1928-1987), якого батьки до „Гамерики” примандрували із „русинського” села Микова на Пряшівщині. Пряшівщина, яка до І світової війни перебувала у межах угорської частини держави Габсбургів, це також батьківщина „будителя всіх угорських русинів” Олександра Духновича (1803-1865). Згодом цей північно-західний клаптик Закарпаття опинився у складі Словаччини.

Саме у Свиднику, головному культурному центрі українців Словаччини купив я карту „Лемківщина”, видану 2002 року у Львові Світовою Федерацією Українських Лемківських Об'єднань (дивись „НБІН”, № 2/2008). Виходить із неї, що трохи лемківської етнографічної території все ж таки опинилося у політичних межах України – це район Великий Березний Закарпат-

ської області та кілька сіл у Львівській. Натомість основний лемківський масив, який простягається на захід, розрізаний майже на половину польсько-словацьким кордоном. При чому назва „Лемківщина/Лемковина” у загальній свідомості прикріплена передусім до її північної частини, яка у ХІХ – першій половині ХХ століть зберігала єдність з Галичиною.

Мала батьківщина Антонича це найзахідніша частина Лемковини, яка навіть не у Підкарпатському воєводстві, а у Малопольському – з центром у Кракові, до якого звідти вже „рукою подати”. Але до 1947 року була це територія суцільно заселена руснаками-лемками, якої брамою є містечко Горлиці, котрого назва завжди приводить мені на пам'ять Антоничеві слова, що „червоне сонце продають на ярмарку в Горлицях”. Так, сонце тут перед заходом червоне як ніде, а і зорі на нічному небі, коли між горами не видно жодних рукотворних вогнів, неповторні – величезні, аж важкі від пульсуючого світла і, здається, що можна їх руками знімати як пухнастих котів з печі. Чиста поезія...

Але життя під цими зорями було зовсім не солодким, зокрема у далекому минулому. Тож колись подумалося мені, людині з рівнин (найвища гора у нас на Підляшші – Свята Гора Грабарка, на яку по сходах входить), що труд жит-

тя у горах можна порівнювати із козакуванням на наддніпрянських Диких полях. То може й назва „Лемківська Січ”, якою молодий іконописець Мирослав Троханівський, випускник іконографічної школи у нашому підляському Більську, охрестив свою робітню у недалекій від Горлиць Білянці, впливає не лише з його приватного захоплення запорізьким лицарським братством, але й має глибше обґрунтування...

Січ на Дніпрі зруйнували. Та й у Лемковині незavidна доля – її належна Польщі північна частина, у якій народився і виростав Антонич, розтрощена виселеннями – у 1944-1946 роках на схід, у сталінські колгоспи степового півдня України, з яких хто міг тікав на захід, у Галичину, та акцією „Вісла” у 1947-му. „Зникло” багато старовинних прекрасних церков, які інколи із димом пожеж відлинувши у піднебесся, опустіли села, а в цих, куди частині колишніх господарів вдалося повернути, лемки є меншістю. Але все ж таки культурний феномен Лемковини не зник – живе він в уродженнях Лемківського Бескиду та їхніх нащадках, для яких пам'ять предківчого стала наріжним каменем їхніх духовних домівок на чужині. Хто лише може кожного літа мандрує до села Ждиня, що південніше від Горлиць, на „Лемківську ватру”. Отже тисячі лемків прямують сюди, щоб при запаленому на рідній землі

ватровому полум'ї хоч на ці три дні знов злитися у єдину громаду. Одні їдуть як артисти-виконавці, інші як глядачі, мандруючи сотні кілометрів – як з-під польсько-німецького кордону, так і з-над берегів Дніпра, з Черкас чи Полтавщини, бо така зараз географія цієї новітньої Лемковини.

Зі Ждині до рідного села Богдана-Ігоря Антонича Новиці всього-на-всього кілька кілометрів. Мандрівники з України потраплять туди через Горлиці, у яких центрі треба звернути на дорогу (означену № 977) до Конечної, що над кордоном зі Словаччиною. Коли минемо Маластів і видеремося серпентинами на верх зарослої лісом Маластівської Магури, можемо їхати прямо – до Ждині, або звернути направо і через невеликий Присліп потрапити до Новиці. Тут на самому початку села, по правій стороні дороги, побачимо дерев'яну церквцю Успення Богородиці, а зараз за нею невелику бетонну стелю із бронзовою таблицею, яка сповіщає, що саме у цьому місці 5 жовтня 1909 року народився видатний український поет Богдан-Ігор Антонич. Можна також до Новиці потрапити із заходу, від сторони Устя-Руського (1949 року переіменованого на Горлицьке) – вузькою смугою дороги, яка веде через гірські хребти, отже мається враження, що підносить нас вона під саме небо. Тож як, народившись і зростаючи у такій країні не стати поетом?

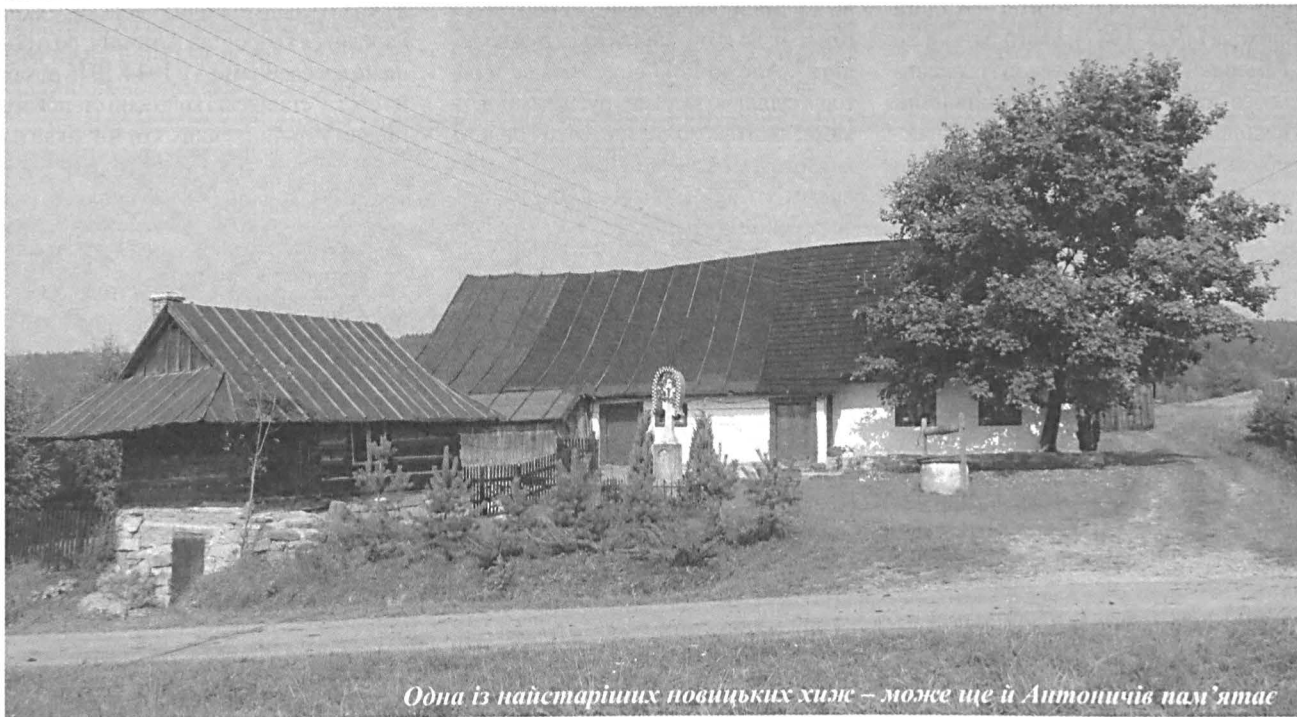
Сьогодні Новиця Антоничевого дитинства – описана хоч би у „Елегії про співучі двері” та інших, не менш насичених образами віршах – є вже свого роду затопленим світом, із якого лише де-не-де прориваються вгору рідні островці. Бо не лише немає вже старовинного будинку плебанії, в якій народився поет (його батько Василь був тут парохом), але і з майже тисячної української громади села залишилося тут всього-на-всього кільканадцять родин, яким вдалося повернути до рідних хиж після політичної „відлиги” у 1956 році. Саме дякуючи ним живою залишилася побудована у половині XIX століття, характерна для західної частини Лемковини дерев'яна парафіяльна церква св. Параскевії, як і згадана вже каплиця, в якій на свято Успіння Богородиці освячується свіжо зібрані плоди та воду із джерела...

До того ж Лемковина – країна на периферії нації, яка у XX століття увійшла як бездержавна. Тому навіть зараз залишається регіоном, серед якого „руснацьких” уродженців змагаються за першість різні форми національної свідомості (зрозуміло, передусім серед цих, які проживають у Польщі, бо виселені в Україну вже вросли в її національно-культурний краєвид). Так було і в минулому, звідти в творчості письменників народжених посеред бескидських верхів бачимо колись, характерне для галицького „москвофільства” намагання писати мовою наближеною до ро-

сійської (т.зв. язичієм), а у добі нам вже сучасній – спроби створення окремої лемківської літературної мови. Антонич, який від няні наслухався Кобзаревих віршів, а в доросле і творче життя входив у Львові, де у 1928-1933 роках вчився в університеті, отже мав контакт із сильним та виразно окресленим інтелегентським середовищем, увійшов в русло української національної літератури та в одному зі своїх віршів писав: „Антонич був хрущем і жив на вишнях тих, що їх колись оспівував Шевченко...”

Лемковина, з усією своєю красою та заплутаністю вписалася і у моє життя, також Антоничевими віршами. Моя перша зустріч з його творчістю відбулася у недалекому від Новиці селі Білянка, де влітку 1983 р., після першої „Лемківської ватри”, провів декілька днів у „студентській хижі”, куди з їжджала українська молодь із цілої Польщі, переважно однак із лемківським корінням. Вірші Антонича пристрасно читав Мирослав Чех (зовсім не лемко), тоді студент історії в Ягеллонському університеті, згодом посол-українець польського сейму. Незабаром прийшов жовтень, а тоді і я почав історичні студії в Ягеллонському університеті, а Краків став черговим місцем зустрічей із національними дилемами лемків – студентів тутешніх вузів.

Було це поєднане із вивченням літературного варіанту української мови, досі бо мав я із ним невеликий контакт, користуючись лише її підляським різ-

Одна із найстаріших повицьких хиж – може ще й Антоничів нам'ятає

новидом, насиченим, як і лемківський, численними архаїзмами. Дехто може скритикує мене за нескромність, але було це свого роду повторення дороги Антонича. Хоч бо у польській класичній гімназії у Сяніку, у якій майбутній поет здобував середню освіту, українська молодь мала дві години української мови (за тодішньою офіційною термінологією „руської”), зі спогадів приятелів виходить, що на першому курсі університетських студій Антонич розмовляв з ними ще лемківською говіркою. Але вже після видання другої збірки поезій літературні критики із деяким здивуванням підкреслювали „наддніпрянський шліф” мови антоничевої творчості.

Перша книжка віршів Богдана-Ігоря Антонича, названа „Привітання життя”, вийшла друком у 1931 році, а три роки пізніше з’явилася збірка „Три перстені”. Саме тоді поет закінчив славістичні студії і, відмовившись від вчителювання, яке забезпечувало в міру певний хліб, пішов важким шляхом професійного працівника пера, інколи підробляючи як редактор (деякий час був м.ін. редактором місячника літератури і мистецтва „Дажбог” та збірника „Карби”). З веденої натхненням Антоничевої руки з’явилися в цьому часі три по-

етичні збірки, першою із яких у 1936 році побачила світ „Книга Лева”. Інші – будуча вершиною поетичної творчості Антонича „Зелена Євангелія”, та „Ротації” з’явилися у 1938 році, на жаль вже після смерті поета, якого творчий шлях обірвався в липні 1937 року.

Саме в збірку „Три перстені” увійшла „Елегія про співучі двері” – твір, у якому на думку Дмитра Павличка можна дошукатися ключа до всієї творчості поета: „Тут погляд поета намагається охопити одразу минуле і сучасне свого краю, своєї бездольної Батьківщини. Звідси б’є промінь неусвідомленої шевченківської пристрасті, що наповнює інші твори Антонича своїм блиском, як наповнює промінь ватри очі людей, що гріються навколо неї.”

Цей вогонь горить надалі, як у витканих із метафор віршах Антонича, так і в дійсних долинах Бескиду, приваблюючи своєю магічною силою нові й нові покоління, також цих, які не мають у своєму родоводі лемківських генів. Бо тут всюди дрімає поезія – не літературна, зодягнена у форму, риму і ритм, а поезія натури...

Юрій ГАВРИЛЮК
Фото автора статті

Богдан-Ігор

АНТОНИЧ

ТРИ ПЕРСТЕНІ

Крилата скрипка на стіні,
червоний дзбан, квітчаста скриня.
У скрипці творчі сплять вогні,
роса музична срібна й синя.
В квітчастій скрині співний корінь,
п’янливе зілля, віск, насіння
та на самому дні три зорі,
трьох перстенів ясне каміння.
В червоному дзбані м’ятний трунок,
зелені краплі яворові.
Дзвони, окрилена струно,
весні шаленій і любові!
Підноситься угору дах,
кружляє дзбан, співає скриня.
І сонце, мов горючий птах,
і ранок, спертий на вориння.

КОРЧМА

Про дівчат і про купців
оповідає давня повість.
Крилата чарка у руці,
жага і трунок гусне в крові.
Червінці дзвонять на столі,
і місяць — найхмільніший келих.
Схилився вечір до землі
і срібним саявом ріки стелить.

СЕЛО

Корови моляться до сонця,
що полум’яним сходить маком.
Струнка тополя тонша й тонша,
мов дерево ставало б птахом,
Від воза місяць відпрягають.
Широке, конопляне небо.
Обвіяна далінь безкрая,
і в сивім димі лісу гребінь.
З гір яворове листя лине.
Кужіль, і півень, і колиска.
Вливається день до долини,
мов свіже молоко до миски.

НІЧ

Розкрита книжка, лампа, блудні нетлі,
ляга на серце ржа думок.
На стінах тіні в’яжуть круглі петлі
в чудний і нерозплутаний клубок.
Мов чорний кіт, сів череватий чайник,
годинник, наче джміль, гуде.
Яка ж солодка ця принада тайни
та слово, що, мов з каменю, тверде!
Бляшане небо, олив’яний місяць
і ночі попелястий дим.
Невже ж нема на цьому світі місця
поривам нездійсненим та палким?

Зі збірки „Три перстені” (1934)

«Там на Лемковині» — — *dawniej i dziś*

Zacząłem łemkowską pieśnią, którą pięknie wykonywała stara bielańska „Łemkowyna”. Opowiada o niewinnie przelanej łemkowskiej krwi, ale ja mówić będę nie o umieraniu, lecz o tym co się urodziło albo rodzi. „Там на Лемковині”, a dokładniej mówiąc w Nowicy, 5 października 1909 roku urodził się Bohdan Ihor Antonycz. Zmarł 6 lipca 1937 roku, poza Łemkowszczyzną. Było to zaledwie 28. lato jego życia, żył krótko, ale owocnie. Jest jednym z tych synów Ziemi Gorlickiej, którzy choć umarli, nieustannie sławią ją, niemalże codziennie opromieniając blaskiem swej chwały. Moją wielką trójkę Ziemi Gorlickiej tworzą:

— **Ignacy Łukasiewicz**, gorlicki aptekarz i ojciec europejskiego przemysłu naftowego,

— **Maksym Sandowicz**, prawosławny ksiądz 6 września 1914 roku rozstrzelany w Gorlicach z rozkazu władz Cesarstwa Austro-Węgierskiego. Wyniesiono go na ołtarze i dziś znany jest jako święty Maksym Gorlicki,

— **Bohdan Ihor Antonycz**, poeta.

Wszyscy związani są w jakiś sposób z Lwowem. Ignacy ze Lwowa przeniósł się właśnie do Gorlic. W maju tegoż roku spotkałem go, jak siedział na waziutkim lwowskim chodniku przy niewielkim stoliku. Pozwolił się sfotografować, chwilę z nim „pogawędziłem” i grzecznie się pożegnawszy poszedłem dalej. Każdy może się do niego przysiąść – po drugiej stronie stolika stoi wolne krzesło, a na stoliku łukasiewiczowska lampa naftowa.

Ks. Maksym Sandowicz we Lwowie był sądzony, w tzw. procesie Bendasiuka. Gdy uniewinniono go wrócił do Zdyni, bo do Grabu, gdzie przed aresztowaniem był proboszczem, władze nie zezwoliły mu wejść. Ponownie aresztowano go 4 września 1914 roku i po dwóch dniach stracono.

Bohdan we Lwowie studiował na Uniwersytecie im. Jana Kazimierza, tutaj też ukazały się pierwsze tomiki jego poezji.

Ignacy miał ormiańskie korzenie, a Maksym i Bohdan byli synami łemkowskiej ziemi. Maksym był księdzem, a Bohdan synem księdza, obaj zmarli bardzo młodo, obaj w 28. roku życia.

Znamy ich i pamiętamy – Polacy o Łukasiewiczu, a my o Sandowiczu i Antonyczu. Wiemy gdzie w Gorlicach mieściła się łukasiewiczowska apteka, aparaturę za pomocą której wydestylował czystą naftę zobaczyć można w Muzeum Regionalnym w Gorlicach. Nie tylko we Lwowie, w Gorlicach również można spotkać się z Łukasiewiczem, gorlickie spotkanie jednak nie jest tak bliskie jak lwowskie. Jeden jego pomnik stoi przed apteką przy ul. Tadeusza Kościuszki i „przygląda się” skrzyżowaniu tej ulicy z ul. Węgierską. Gorlicki Łukasiewicz zapewne wpatruje się w miejsce, gdzie w 1854 roku płonęła pierwsza na świecie uliczna lampa naftowa – figurka Chrystusa Frasobliwego stojąca przy skrzyżowaniu ul. Węgierskiej z ul. Tadeusza Kościuszki. Drugi stoi na niewielkim trójkątnym skwerku pomiędzy ul. Legionów a ul. ks. Świeykowski.

Pamiątkową tablicą oznaczono również miejsce stracenia księdza Maksyma – jest wmurowana w ścianę wewnętrznego dziedzińca Sądu Rejonowego w Gorlicach. Ks. Maksym Sandowicz świętym Maksymem Gorlickim stał się w 1984 r., kanonizowano go w nowo zbudowanej gorlickiej cerkwi prawosławnej. Relikwie Świętego w 2006 r. przeniesiono z komunalnego cmentarza w Zdyni do prawosławnej cerkwi p.w. Świętej Trójcy w Gorlicach.

W Gorlicach obecny będzie również Bohdan Ihor Antonycz. Z inicjatywy Zjednoczenia Łemków 9 kwietnia 2009 r. w centrum miasta (Dworzysko 5) zakupiono budynek, w którym mieścić się ma Ośrodek Kultury Łemków im. Bohdana Ihora Antonycza. Obelisk z podobizną poety od dwóch dziesięcioleci stoi w Nowicy, w miejscu jego urodzenia. To nic, że w Nowicy mieszkał krótko, wszak nasi dziadkowie zwykli mawiać, że: *Czym skorupka za młodu nasiąknie tym na starość trąci*. Antonycz starości nie zaznał, ale przysłowie to sprawdza się w jego życiu. Najdoskonalszym probierzem uczuciowego związku Bohdana Ihora z Łemkowszczyzną są jego wiersze, innych dowodów jego oddania naszej ziemi nie potrzebujemy.

Dzisiejsze czasy są zupełnie inne, czurą jest rok 1947, od akcji „Wisła” więk-

szą wagę przywiązujemy do słów Modlitwy Pańskiej: *якоже і ми осталяєм должником нашим: і не введи нас во іскушение, но избави нас от лукавого*. Żyjemy w wielkim rozproszeniu, nawet w rodzinnych wsiach zmuszeni jesteśmy żyć jak w diasporze, nie pozwalamy jednak nienawiści zaważać nami.

O Sandowiczu i Antonyczu zawsze pamiętać będziemy i innym nie pozwolimy zapomnieć o nich. Organizatorzy wszystkich „Łemkowskich Watr” w Zdyni nigdy nie zapomnieli o wiązance kwiatów złożonych w Nowicy pod pomnikiem Antonycza, symbolu pamięci Łemków. Na tegorocznej „Watrze” w „Łemkowskiej Chacie” zebrali się Łemkowie, aby posłuchać jak Bohdan Ihor Antonycz tęskni za Łemkowszczyzną. Nawet będąc w odległym Lwowie nie zostawił jej, miał ją w sercu, przepięknie malował ją słowem, wsiąkla w wiersze niczym atrament w kartkę i nikt jej stąd już nie zdoła wymazać. Zapytacie: *Któż dziś czyta?* Nieliczni, ale na spotkaniu z poezją Antonycza było tłoczno, „nie-licznymi” zaludniła się cała „Łemkowska Chata”. Hold Antonyczowi przyszliłożyć nie tylko zwykli zjadacze chleba, obecny był jeden z najwybitniejszych polskich prozaików, Andrzej Stasiuk. Warszawę zostawił dla Wołowca, świadomie wybrał sąsiedztwo Łemków. Stasiukowe łemkowskie pejzaże zamieszczone w *Dukli* są przepiękne. Jego proza nasyciona jest poezją, czytam i w słowach widzę piękno mojej ziemi, słyszę odgłosy świata przyrody, czuję moc siarczystych mrozów, wilgotność mgły...

Wśród dzisiejszych mieszkańców Nowicy nie brakuje ludzi tak jak Andrzej Stasiuk urodzonych w Warszawie, to z ich inicjatywy zrodziła się *INNOWICA*. W tym roku zorganizowano ją już po raz drugi. *INNOWICA*, tak jak Antonycz, wiąże tę wieś z Lwowem – Nowica gości wtedy lwowskich artystów. W 2008 roku przedstawili nam „Hioba”, sceną była cerkiew. Choć temat był biblijny, sztuka nie wszystkim przypadła do gustu. Niektórzy byli zniesmaczeni, ale nie Hiobem. Jego dobrze znali i doskonale rozumieli, w 1947 roku tak jak on wszystko stracili i tak jak on od Boga się nie odwrócili. Do gustu nie przy-

W 2008 roku lwowscy artyści przedstawili nam „Hioba”. Sceną była cerkiew

„Pasję” gliwickiego „Teatru – A” oglądaliśmy przy chacie jednego z nowiczan

padła im tylko scenografia i kostiumy. Mówili: *Кто то віділ, жебы в церквѣ по драбинах скакати як малпы, могли до фраса якоси краще ся позберати...*

To był teatr eksperymentalny, dużo było pantomimy i to ona była chyba największym kamieniem obrazu. Ten, kto zdołał przebić się przez zewnętrzne formy, łowił każde słowo i każdy gest, wychodził z cerkwi zadowolony i duchowo wzbogacony. W 2009 roku z „Pasją” do cerkwi już nie odważono się wejść. W cerkwi byliśmy i owszem, słuchaliśmy w niej pięknych,

przepięknie wykonywanych starych pieśni maryjnych. Śpiewał i wielki, i skromny chór ze Lwowa – „Майстерня піснi”. Skromny, bo zaledwie trzyosobowy, wielki, bo można było słuchać i modlić się ile dusza zapagnie, nawet obecność innych ani błysk fleszy w niczym mi nie przeszkadzały. Wnętrze ciemnej, nie posiadającej elektrycznego oświetlenia, cerkwi rozświetlały śpiewy zanoszone do Bogurodzicy i Jej Syna Gospodzina, ich głosy odbijały się w złotym ikonostasie i w duszach każdego chyba słuchacza.

„Pasję” gliwickiego „Teatru – A” oglądaliśmy przy chacie jednego z nowiczan, który pochodzi z Warszawy. Łemkowska chałupa, jej podwórzec i rzeka, naturalny plener były jedyną scenografią „Pasji”. Widz siedział gdzie chciał, jeżeli miał na czym. Najczęściej jednak stał, miało to swoje dobre strony, bo do owacji na stojąco nie musiał wstawać. Zobaczyliśmy interesującą wersję Judaszowej zdrady Jezusa, jego odejście od Mesjasza oraz początki życia innych apostołów w zmartwychwstałym Chrystusie.

Nowica jest ciekawą wsią, wcale nie nową jak sugeruje nazwa. Jej korzenie sięgają późnego średniowiecza. Dziś szczyty się Antonyczem, była i jest zagłębiem drewnianej łyżki. Słynie z rzemieślników produkujących łyżki różnej wielkości, mątevek oraz gonty. Nowica od dwóch lat ma INNOWICĘ oraz dwa razy gościła zespoły występujące na *Europejskich Spotkaniach Mniejszości Narodowych i Etnicznych*, „Pod Kyczerą”. 14 lipca 2007 roku w Nowicy występowali Słowacy z Serbii – „Klasy”, a 27 czerwca 2009 roku zespół folklorystyczny z Brazylii – „Brazil”.

W Nowicy nie byłem, w tym samym czasie bowiem przyglądałem się innym zespołom goszczącym w Gładyszowie. 14 lipca 2007 r. podziwiałem Tatarów Krymskich z Ukrainy, a 27 czerwca 2009 r. wybrałem się na występy Kozaków z Kubania, z Rosji. Kozacy i kozaczki śpiewali kozackie dумы i tańczyli kozaka. Rozpoczęli z wysokiego c, kozackim marszem. Niewielka gładyszowska sala nie pozwoliła rozwinąć im skrzydeł, ale kolorowe, wielobarwne kostiumy, rosyjska szkoła baletu wsparta wcześniejszą ciężką pracą artystów porwały salę. Kozackie spisy sięgały powały, chłopcy nie mogli ich wysoko dźwigać, więc wznosili je tylko dumnie. Z wielką dumą, bez słów, tanecznym krokiem, kozackim strojem, zawiadackim marszem i spisami ogłaszali nam i całemu światu: *Ми з козацького роду*. Śpiewali po rosyjsku i ukraińsku, ale ducha mieli jednego, kozackiego. Długie spotkanie nie tylko gładyszowian z Kubańskimi Kozakami nie wiadomo kiedy dobiegło końca. Kozacy z Kubania pokazali nam, że nawet długo żyjąc w obcym państwie można zachować własną tradycję, własną tożsamość, że żywa tradycja jest piękna, niepowtarzalna, wzbogaca nie tylko tego, kto ją kultywuje, ale i innych, tych z większości także.

Marko POSTIŁ-JARUHA
Fot. Anna Wirchniańska

Столітній Антонич

Погруддя Богдана-Ігоря Антонича у Новиці

Іще зовсім недавно – наприкінці ХХ століття, після „другого пришествя” Антонича в нашу літературу й культуру, „поета із сонцем у кишені” важко було сприймати як „майже ровесника” Святослава Гординського (1906-1993), Миколи Колесси (1903-2006), Ірини Вільде (1907-1982), – довоєнний мистецький побут Львова відсунувся дуже далеко, а названі сучасники Антонича

жили й працювали у зовсім іншому ніж Антонич, контексті. Але своїм творчим довголіттям вони (особливо Микола Колеса) немовби продовжили надто короткий вік геніального поета: крізь їхні спогади, статті, а то й принагідні репліки проступало живе людське обличчя, а не міфологізована парсуна; воно було увінчане не лише уявними лаврами, але й ранніми записинами. Дехто

згадував Богданову мовчазливість та лемківські наголоси й інтонації в бесідуванні, – і це при тому, що його досконале володіння письмовою літературною мовою далеко випередило не лише „галичан”, але й наддніпрянців: здається, поет перегнав мову в буйному рості й квітуванні...

Стрімкий, тріумфальний прихід галицького поета в літературу мав усі прикмети загальноукраїнського явища, тотожного хіба що ранньому Тичині. Його талант приголомшував і осліплював нечуваним поєднанням непоєднуваного, феєрверками метафор, пластичною вихопленого з обіймів банальщини слова, котре несподівано спалахувало й засвічувалося, пахло і жебоніло!

Осяяння Антоничем фізично відчувало тодішнє середовище, хоча ставлення до цього феномену в тій чи іншій мистецькій „ніші” було неоднакове. Лише поодинокі сучасники – і насамперед Святослав Гординський – зуміли належно оцінити творчість геніального сучасника. Ті оцінки сьогодні не потребують істотної корекції. Тож ними охоче послуговуються сучасні антоничезнавці.

Дещо складнішою виглядає ситуація з нововідкривачами поета в Україні середини 60-их років минулого століття, як Степан Трофимук чи Микола Ільницький. (Перша згадка про Антонича в радянських виданнях належить Дмитрові Павличку – альманах „День поезії”, 1963). Вони змушені були рахуватися з жорсткими ідеологічними обмеженнями стосовно популяризації творчості Пантелеймона Куліша, Олександра Олеся, Богдана Лепкого, із заборобою на будь-який „позитив” у трактуванні навіть окремих творів Євгена Маланюка, Святослава Гординського, Богдана Кравців, Олега Ольжича. Антонича вже й ніби не годилося заштовхувати в спецфонди, тим паче, що потужні видання його творів було видано в США (з ініціативи Святослава Гординського та Богдана Рубчака) Чехословаччині (заслуга Миколи Неврлі), з’явилися перекладні публікації в перекладах польською і словацькою. Тому в УРСР застосовувалися схеми (кращі чи гір-

ші), які, незважаючи на проникливість дослідників (особливо Дмитра Павличка) заспокоювали інформаційний, „лізнавальний” голод читачів. Кожен, хто відкривав для себе „тодішнього” Антонича, може по-різному описувати враження від його поезії: звичайний читач був приголомшений; кожен молодий поет захоплений і зачарований, науковець і критик – розгублені і гарячково змушені були шукати місця поетові в геті перенаселеній історії новітньої нашої літератури. І не тільки в історії! Забутою виявилася і сама могила поета.

Поет Ігор Калинець згадує: *Після публікації статті Ростислава Братуня „Поезія Антонича” в журналі „Жовтень” ми зробили вечір поета в Клубі творчої молоді... І тоді ми вирішили: давайте підемо на Янівський цвинтар і спробуємо віднайти могилу Антонича. Це був 1964 рік. З чималими труднощами цей шляхетний задум було здійснено, встановлено скромний дерев’яний хрест. Згодом його поступово замінили хрест стрілецький, відтак звичайний надгробок.*

...Антонич знову торжествував. Він, само собою надихав Павличка, і, безперечно, Вінграновського та Драча, навіки полонив Калинця і повів за собою значно молодших – аж до „бубабістів”.

Нищівні нападки на Антонича, його громадську позицію (вона подавалася у фальшованій інтерпретації), на його нібито клерикалізм і франкістські симпатії, – тільки утверджували його всесильний канон. „Бренд” Антонича уже не зникав з поля зору: то група ентузіастів організовує покладання квітів на могилу поета, то зазвучить його поезія в концерті, не „погодженому” з чиновниками від культури, то графік-неофіт візьме та й запропонує виставковому комісареві непересічні графічні роботи за мотивами автора „Привітання життя” і „Зеленої Євангелії”. А то, використовуючи як „прикриття” письменника лівої орієнтації Степана Тудора, біля його пам’ятника у львівському сквері збирається молодь і вельми успішно проводить „незалежне” літературне свято з читанням поезій Антонича. Тимчасом Львівська організація офіційної Співки письменників України вимагає (і добивається таки) проведення широких ювілейних заходів у 1989 р. – спочатку у Львівському університеті, а згодом у Львівській опері.

Рік 1989 р. був знаменний і тим, що за вимогою Львівської організації СПУ було відкрито пам’ятник на могилі поета (автор Теодозія Бриж) та кімнату-музей у селі Бортятині Мостиського району.

У самому Львові на будинку по вул. Городецькій, 50, де мешкав поет, навчаючись і працюючи в місті Лева було встановлено меморіальну таблицю (автор Микола Посікіра). Цікаво, що перебуваючи в Празі на дипломатичній роботі, мені пощастило направити у блокноті Олега Ольжича на запис „Lwów, ulica Gródecka, № 18, Bohdan Antonymcz”. Нині це будинок за № 50. Точність цієї адреси підтвердив і бл.п. Святослав Гординський, відвідавши Львів у червні 1991 р. Громадськість домагається відкрити в ньому на 1-му поверсі поетичну книгарню.

Повільно, але впевнено повертався поет і в рідні краї, на прославлену і оспівану Лемковину. У селі Новиці (Горлицького повіту) на подвір’ї, де на жаль, не збереглася батьківська оселя, львів’яни встановили пам’ятний знак.

...Повертаюся в думці до далекого сьогодні дня – 4 жовтня 1989 року. Тоді в ювілейному літературно-мистецькому вечорі в театрі Опери та балету разом з українськими письменниками Ростиславом Братунем, Миколою Ільницьким, Миколою Петренком, Воло-

димиром Лучуком, Ігорем Калинцем, Богданом Стельмахом взяли участь словацькі письменники Ян Солович і Душан Керни, українські письменники зі США Богдан Бойчук і Марія Ревакович, а з Канади – професор Університету Альберти (Едмонтон) Олег Ільницький. Але особливо хвилюючим видалося тієї осені антоничівське свято в Бортятині. Воно співпало з могутнім національним піднесенням нашого народу. В повазі й шані до геніального поета дружно об’єднали свої зусилля Львівська організація Співки письменників України, обласне відділення Українського Фонду культури, Львівське Товариство охорони пам’яток історії та культури, Товариство книголюбів, Товариство української мови імені Тараса Шевченка, Товариство „Лемковина” неформальний культурологічний часопис „Євшан-зілля”, львівські музеї та бібліотеки. На приміщенні плебанії, де з 1925 року жили батьки поета – священник Василь Антонич з дружиною Ольгою і куди часто Богдан приїжджав зі Львова, було врочисто відкрито меморіальну таблицю (автор Володимир Одрехівський), а в одній із кімнат – літературно-меморіальну кімнату. Найкоштовнішими реліквіями опозиції стали: родинний образ Матері Божої (переданий п. Ган-

Могила поета на Янівському цвинтарі у Львові. Стан з осені 2007 р.

ною Войціцькою), тогочасні фотографії та альбоми, деякі меблі та побутові речі.

А вже через рік – у вересні 1990 р. – Антонич повертається до Новиці. Подорож зі Львова на Лемківщину згадується як хвилююча романтична мандрівка: після перетину кордону ми, група львів'ян, вирушили спочатку до Горлиць, а відтак до Новиці... Вузькими лісовими дорогами здіймалися стрімко вгору, кудись ж під небеса... Так ось вона Батьківщина Поета, „земля вівса і ялівцю”, колись Богданового натхнення. У селі побачили чимало „свідків” Антонича: дерев'яна церквця, лемківська мадонна з безіменної могили, кам'яний жолоб потоку. Але батьківської хати вже давно не було. Та все ж на обійсті Антоничів встановили і врочисто відкрили меморіальну таблицю. Збереглося фото і серед учасників свята віце-міністр культури Польщі Стефан Старчевський, сестри Байко, Ігор Кудин, місцеві лемківські активісти...

А далі – події нашої – і польської державної незалежності.

9 жовтня 1999 р. в Горлицях у регіональному музеї Польського регіонального туристично-краєзнавчого Товариства ім. Ігнаці Лукашевича було відкрито виставку, присвячену життю й творчості українського поета. Українці – і львів'яни, і ті, що живуть у Польщі. Для участі в святі прибули делегації й зі Словаччини. Твори поета читали актори Львівського театру імені Леся Курбаса.

Газета „Наше слово” писала: *Дмитро Павличко, який на вечорі був присутній в подвійній ролі як поет і як амбасадор, підкреслив, що відкриття виставки і музею – це знак поєднання двох держав і двох народів.* Формувалася вона з ініціативи посольства України в РП, тодішнього Посла України в Польщі у приміщенні міського музею, пріоритетами якого була місцева історія, підсилена експонатами з часів першої світової війни. Був і невеличкий етнографічний відділ з речами лемківського побуту. Згодом у 2001 р. антоничівську виставку було долучено до етнографічних матеріалів і сформовано експозицію на 2-поверсі будівлі. Там вона, як на мене, малодоступна і малопомітна. Та все ж знамениті фотографії Василя Пилип'юка з циклу „Земля поетового натхнення”, численні книжки Антонича (українською мовою та в перекладах), речі лемківського побуту можуть слугувати серцевиною окремого повноцінного Музею Антонича. А він уявляється своєрідним символом української культури, місцем паломництва не лише українців, розсіяних по теренах Польщі.

Велике й живе зацікавлення Антоничем засвідчує і наукова практика, дослідницькі видання, які регулярно виходять у Польщі та в Україні. Досі з приємністю згадується міжнародна конференція „Поетичний шлях Богдана-Ігора Антонича” (відбулася 10 грудня 1999 р. в Ягеллонському університеті, Краків). Її організували: ректорат університету, Фондація св. Володимира

разом із Посольством України в РП та управлінням культури Львівської обласної державної адміністрації. Але конференції та „круглі столи” проводяться переважно з нагоди чергового ювілею. За всієї доцільності це річ „перехідна”. А от потреба створення українських літературно-меморіальних центрів очевидна; хоча й для початку – Антонич, далі – Богдан Лепкий (Краків), Михайло Грушевський (Холм), Уляна Кравченко (Перемишль). Це повинні бути заклади, на зразок і „на рівні” Музею Юліуша Словацького в Кременці.

Але це залежить не лише від влади країни. Домоглося ж патріотичне громадянство м. Лігниць надання місцевого українському ліцеєві імені Богдана-Ігора Антонича, коли відзначався півстолітній ювілей лігницької „нашої школи” (8-13 жовтня 2007 року). „День Антонича” в школі (10 жовтня) увінчався знаменитою подією: було оприлюднене державне рішення щодо надання навчальному закладові імені Богдана-Ігора Антонича... Отже в антоничівській „географії”, окрім Новиці, Горлиць, Дуклі, Сянока зафіксовано Лігницю – місто з новими українськими реаліями...

У Чертежі збереглася дерев'яна церква з 1742 р., на сільському цвинтарі похований дід – Антоній Кіт і бабуса – Євдокія. Відоме й місце, де стояла хата, в якій народився батько поета – Василь Кіт. Ця ділянка називалася „Котячий замок...”

Лемківські осередки в Україні та в Польщі нині активно „змагаються” за те, хто краще й цікавіше відзначить 100-літній ювілей великого співвітчизника. Слід сподіватися що під їхнє крило перейде поетова дідизна й материзна у Новиці, Чертіжі, Бортятині...

„Де срібнолентий Сян пливе”, там юність моя й моє серце, — писав поет про рідні краї. У Сяноку навчався він у гімназії з 1920/1921 шкільного року. Гімназійний будинок зберігся, але й досі чекає на меморіальну таблицю. Вимагають належної уваги безцінні пам’ятки і в с. Чертіжі на Сяніччині, бо місцева патріотична молодь гартувала дух під впливом таких священиків як о. Василь Антонич! Цілком очевидно, що тут буде відтворено й лемківський колорит. І, нарешті, музейники вивершать експозицію таким чином, щоб відвідувачі змогли відчуті присутність поета в нашій культурі як фактору постійного впливу не лише на літературу, але й на музику, живопис, графіку, народно-декоративне мистецтво.

Давно назріла необхідність спорудити пам’ятники Антоничу в Новиці, Бортятині, а також у Львові. Тут потенційних авторів підстерігають „інтерпретаційні” проблеми. Як показав перший

тур конкурсу, оголошеного Львівською міською Радою, до „портретування” поета беруться відомі скульптури, але трактують Антонича або ілюстративно, або, скажемо так, химерично. Поетичну метафору не так просто „перевтілити” в пластичну. Буквалістське копіювання фотографій, як і портретів роботи Володимира Ласовського до успіху не приведе, як викличе іронію намагання зобразити поета на лемківському возі чи на маківці земної кулі. Так можна прийти і до зображення бронзового „хруща” на гранітному постаменті...

Помітно зрушилася справа з книговидавництвом: побачило світ давно анонсоване зібрання творів поета у видавництві „Літопис”, котре реалізувало мрію Святослава Гординського про видання рукописної збірки Антонича. Томик „Лірики” видав „Сполом”, „павличківське” перевидання виходить у „Веселці”. Досить рясним видається зарубіжний ряд видань. Після виходу „македонського” Антонича, передбачається вихід у світ Антонича білоруською, хорватською мовами, перевидання польською та словацькою. У Чеській Республіці перекладання Антонича іще в 60-х роках започаткував відомий прихильник української поезії Ярослав Кабічек. Його працю успішно продовжує нині молодий талановитий перекладач Томаш Вашут. Слід сподіватися, що Антонич у чеських перекладах „встигне” до відкриття великої виставки, присвяченої 100-літньому ювілею, котра відбудеться на початку вересня цього року в Слов’янській бібліотеці (філіалі Національної бібліотеки) у Празі. Передуватиме виставці круглий стіл на тему „Поезія Богдана-Ігора Антонича в сучасному європейському вимірі”.

Згідно Указу Президента України „Про відзначення 100-річчя від дня народження Богдана-Ігора Антонича від 12 червня ц.р. ювілей відбудеться у загальнодержавному масштабі. В Указі Антонич трактується як *видатний поет і громадський діяч*. Ті, хто готував Указ, пішли за звичною схемою... А втім — громадська іпостась поета — очевидна: він був поетом не для себе — для своєї Батьківщини — України вільної, соборної, державної. Через те його столітнє свято є святом усього світового українства.

Роман ЛУБКІВСЬКИЙ, Львів
Фото Ю. Гаврилюка

Богдан-Ігор

АНТОНИЧ

БАЛАДА ПРОВУЛКА

Де, заламавши руки сині,
рятунок кличе ніч намарне,
колишуться п’яниці й тіні
біля кульгавої ліхтарні.

Блакитним квітом похилившись,
ліхтарня, мов лілея в’яне,
і світ недійсний, тільки миші
ведуть шевців на місяць п’яних.

В корчмі із зорями й дзвінками,
де лупії і сажотруси
співають гімни над склянками
і славлять ніч і чар спокуси.

Крива ядуха пані смутку,
схиляючись до касопорців
обличчям зморщеним, мов губка,
фальшиві карти в пальцях корчить.

Оперши лікті у задумі,
нічного промислу любимці
пливуть на плахтах диму й шуму
під лопіт зір у скрипки скрипці.

В кублі химер, верзінь, наруги
під хлип свічок — тремтливих птахів
ворожать лупіям папуги,
і грузнуть в стіл слова, мов цвяхи.

Знічев’я плачуть горлорізи
і сповідаються горілиці,
і, мов павук, у горло лізе
забутий спів, подертий в кільця.

Знов сажотруси стягом гімну
життя похвалу залопочуть.
Хто це у кухню знагла гримнув
.....

Чарки, мов птахи, відлітають
понад столами, попід стелю
лопочуть крилами скляними,
дзвінками грають понад синім
кущем димів, що корчму стелять.

Зів’яла вже зоря остання,
і місяць теж зів’яти мусів,
та в черепа розбитий мушлі
шумить і плеще аж до рання
хор лупіїв і сажотрусів.

Зі збірки „Ротації” (1938 р.)

Могила діда поета Антона Кота
на прицерковному цвинтарі
у Чертежі

«De żyły mij otec i maty...»

Lepiej raz zobaczyć niż sto razy o czymś usłyszeć! Niewątpliwie właśnie to ukraińskie przysłowie przyświecało grupie działaczy społecznych z Łemkowszczyzny, którzy u schyłku lat 60. minionego już wieku postanowili utworzyć miniskansen we wsi Zyndranowa. Założek obecnego Muzeum Kultury Łemkowskiej powstał w obejściu Fedora Gocza i jest łączony przede wszystkim z jego osobą, lecz on sam w autobiograficznym „Życiu Łemka” (Zyndranowa – Krosno 2007) przedstawia się jako „jeden z szeregu”: *W starym „Pysariowym” domu 18 września 1968 roku otwarto, na wniosek działaczy Sekcji Łemkowskiej, a głównie Pawła Stefanowskiego, „Izbę Pamiątek Kultury Łemkowskiej”, gdzie zaczęliśmy gromadzić pozostałe reszki materialnej kultury Łemków.* Nie ulega jednak wątpliwości, iż „zahoroda muzejna” nie byłaby tym czym jest, gdyby nie ofiarność i wytrwałość zyndranowskiego „Kuma Hnata”, taki bowiem przydomek przyłgnął do niego, odkąd dał się poznać w kolejnej społecznej roli – solisty zespołu „Łemkowyna” wykonującego żartobliwą piosenkę zaczynającą się słowami „Powidźte mi kume Hnate”. A co do oceny roli samego muzeum to najlepiej oddadzą ją chyba słowa szacownego Jubilata – to kolejna rola F. Gocza, który w tym roku skończył 80 lat (szczerze mu życzę „100 lat!” – oczywiście tylko dla rozgrzewki przed ukraińskim „Mnohaja lita!”) – które padły podczas rozmowy na werandzie jego współczesnej „murowanki”, z widokiem na „pysariowu chyżu”, cerkiew i całą wieś (zagroda Goczów ma numer 1). Powiedział on wtedy z dumą: „Ten skansen zrobił więcej niż cała organizacja” i nie ma podstaw, aby się z nim nie zgodzić.

Współczesna Zyndranowa, położona tuż przy granicy polsko-słowackiej, kilka kilometrów od trasy biegnącej przez „przedszengeńskie” przejście graniczne w Barwinku na Przełęczy Dukielskiej, to właściwie tylko cień dawnej wsi, w której tuż przed wybuchem II wojny światowej mieszkało około tysiąca osób. Wieś była właściwie czysto łemkowska – na

178 rodzin były 3 rodziny żydowskie oraz 4 rodziny Cyganów, bardzo blisko zresztą żyjących z miejscową społecznością. Większość z nich została przymusowo wysiedlona jesienią 1945 roku na Ukrainę, a z około 40 pozostałych ponad 30 rodzin w 1947 roku deportowano na Ziemię Odzyskaną. Niektórym z wysiedlonych podczas akcji „Wisła” udało się wró-

cić (w latach 1949-1957), w tej chwili więc wieś liczy 30 rodzin, głównie łemkowskich, ale jak przyznaje F. Gocz, w

Dawny Lemko jak żywy – z lulką i w krysani (kapeluszu)

przeważającej części już zasymilowanych, kilka rodzin mieszanych i 4 rodziny osadników, osiadłych tu po wypędzeniu w latach 1945-1947 rdzennych mieszkańców. Oprócz muzeum ciekawostką Zyndranowej jest też cerkiew, będąca pierwszą na tym terenie świątynią prawosławną wzniesioną po II wojnie światowej – jej powstanie także nie obeszło się bez czynnego udziału Fedora Gocza.

Tego wszystkiego mogłoby w Zyndranowej nie być, gdyby na początku czerwca 1947 roku Fedir, wówczas chłopak niepełna 17-letni i nie mający nic wspólnego z ukraińskim zbrojnym podziemiem, nie został aresztowany na przystanku autobusowym w pobliskiej Tylawie. Po ubeckim śledztwie, polegającym na wymuszaniu biciem podpisania uprzednio przygotowanego protokołu, został oskarżony o przynależność do Ukraińskiej Powstańczej Armii i podczas trwającej 10 minut pseudosądowej farsy w Rzeszowie otrzymał wyrok 8 lat więzienia. Można powiedzieć, że wbrew własnym zamiarom ubecy i posłuszny im sędzia przysłużyli się późniejszemu odrodzeniu życia kulturalnego na Lemkowszczyźnie, albowiem pobyt w więzieniu uniemożliwił Fedorowi wyjazd do Kanady, gdzie jeszcze przed wojną osiadł jego ojciec. Później podobną „użyteczną głupotą” wykazali się kolejni urzędnicy „od paszportów”, którzy zadbali o to, żeby młody Łemko, po zwolnieniu w 1951 roku z więzienia i po odbyciu służby w batalionie górniczym (kolejna forma represji), nie opuścił na stałe Polski.

Fedir, który poza krótkim okresem pracy na Dolnym Śląsku, spędził swoje życie w Zyndranowej, od razu po wyjściu na wolność i powrocie do rodzinnej wsi, w której udało się przetrwać części krewnych, zaczął realizować swoją „ruską duszę” w działalności kulturalnej. Jej pierwszym etapem było uczestnictwo w zespole teatralnym działającym przy powstałej w Zyndranowie na fali wymuszonej kolektywizacji rolnictwa spółdzielni rolniczej (odpowiednik sowieckiego kołchozu) o „futurystycznej” nazwie „Solidarność”. Zespół, powstały zimą 1954/1955 roku, przygotował sztukę „Lemkowskie wesele”, z którą występował na terenie całego powiatu krośnieńskiego, głównie tam gdzie też działały spółdzielnie. Zyndranowska spółdzielnia została rozwiązana w 1957 roku, ale zespół teatralny, w którym obok Łemków i zasymilowanych z nimi Cyganów występowali też polscy osadnicy z lat 40., przetrwał do 1971 roku.

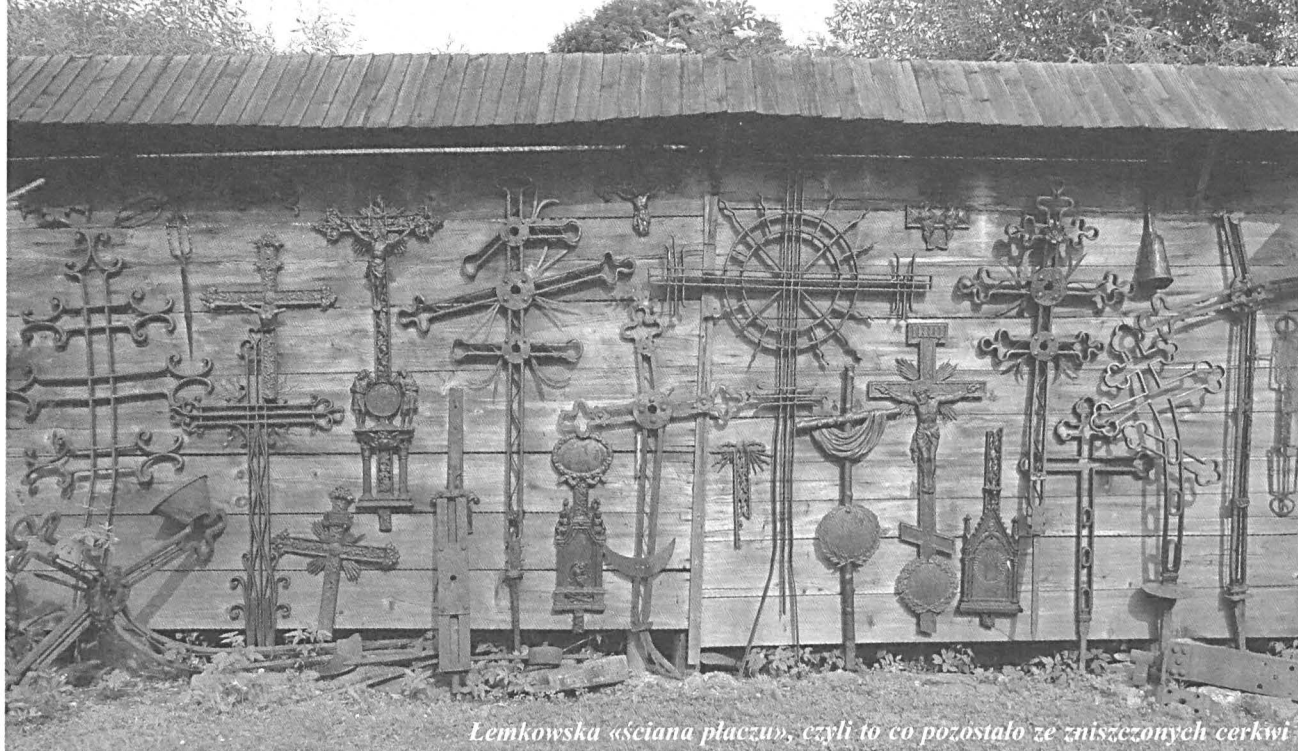
Sławni Lemkowie – pisarze Iwan Rusenko i Włodimir Chylak oraz malarz Epifan Drowniak – Nikifor

Wiejska kancelaria w „Pysariowej” chyży

Nowy pomnik poległych podczas walk na Przełęczy Dukielskiej

Lemkowsku «ściana płaczu», czyli to co pozostało ze zniszczonych cerkwi

Podobny zespół próbowano wtedy założyć również w Komańczy, gdzie po akcji „Wisła” pozostawiono pewną grupę Łemków. Szerszy rozwój działalności społeczno-kulturalnej stał się możliwy po 1956 roku, gdy w Beskidy powróciło około 600 łemkowskich rodzin. Wówczas też powstało Ukraińskie Towarzystwo Społeczno-Kulturalne, a w jego ramach Sekcja Łemkowska, której czołowymi działaczami byli Pawło Stefaniwskij, Mychajło Donskij i właśnie Fedir Gocz.

Powróciwszy do Zyndranowej, Fedir zamieszkał w wiekowej drewnianej chacie swego pradiadka ze strony matki, byłego pisarza gromadzkiego Fedora Kukieli (1868-1955), który nie dał się w 1947 roku wysiedlić oświadczając, że przez lata służył państwu polskiemu i woli zginąć niż opuścić swój dom. Po wybudowaniu w latach 60. – dzięki pomocy przebywających w Kanadzie rodziców (pieniądze zaszywano w odzieży przesyłanej w paczkach) nowego murowanego domu – Fedir przeznaczył ją na potrzeby Izby Pamiątek Kultury Łemkowskiej (w 1974 roku przekształconej w Muzeum Kultury Łemkowskiej i Pamięci Wojennej). Muzeum od początku swego istnienia, mimo iż było placówką prywatną, działało zgodnie z ustawą o ochronie dóbr kultury – miało swój statut, Radę Muzealną i plan działalności.

Najstarszym i centralnym obiektem skansenu jest więc „chyża” zbudowana w 1860 roku – początkowo była to jeszcze kurna chata pozbawiona komina, który pojawił się dopiero w 1901 roku. Jej wnętrze, łączące pod jednym dachem część mieszkalną i gospodarczą, jest wypełnione pamiątkami obrazującymi różne

aspekty życia dawnej łemkowskiej wsi. Tak więc obok narzędzi rolniczych i przedmiotów życia codziennego (m.in. naczynia kuchenne i rekonstrukcje tradycyjnego ubioru) zobaczymy także przedmioty związane z rzemiosłem, wiejską administracją, której przedstawicielem był pradiadek F. Gocz a życiem religijnym, a nawet ekspozycję pisanek. W 1969 roku, w 25 rocznicę bitwy na Przełęczy Dukielskiej, w „koniuszni” stojącej naprzeciw „chyży” otwarta została ekspozycja dotycząca krwawych wydarzeń je-

sieni 1944 roku – złożona w większości z pozostałości sprzętu wojennego i umundurowania zebranego z pola bitwy (notabene większość z poległych wówczas prawie stu tysięcy czerwonoarmistów była Ukraińcami). W ślad za tym zrodziła się idea upamiętnienia poległych żołnierzy niewielkim betonowym obeliskiem na terenie muzeum, pod którego fundamentem pochowano szczątki czterech żołnierzy znalezione na miejscu walk. Pomnik miał być odsłonięty 6 października 1976 roku w rocznicę wypędzenia nazistów z Zyn-

Pomniki ofiar obozów koncentracyjnych – cesarsko-królewskiego w Thalerhofie i komunistycznego w Jaworznie

dranowej, ale przeszkodziła w realizacji tego zamiaru wojna, która znowu zawitała do wsi – tym razem wypowiedziały ją władze „partyjno-państwowe” niedawno powstałego województwa krośnieńskiego.

Wprawdzie pomniki sławiące Armię Czerwoną powstawały wówczas masowo, ale ten nie był „słuszny”, a jak najbardziej podejrzany, bo powstał z inicjatywy oddolnej, a na dodatek podpisali się pod nim Łemkowie (na tablicy umieszczono napis po polsku, rosyjsku i słowacku „Wieczna sława poległym bohaterom 6 X 1944-15 – Łemkowie 1975”). Chociaż tej wielkości obiekt na prywatnym terenie nie wymagał żadnych zezwoleń, zaczęły się żądania rozbiórki jakoby nielegalnego pomnika, a gdy twórcy pomnika wykazali ich bepodstawność do boju posłano wojsko, które znalazło w nim rzekome niewypały – w bryłę wykonaną z połączonych betonem rzecznych kamieni wkomponowane były fragmenty łusek i skorupy pocisków zdemontowanych po wojnie przez saperów (obelisk wieńczyła nawet pięcioramienna gwiazda wykonana z rozbrojonych pocisków moździerzowych). To stało się pretekstem do zniszczenia pomnika przez saperów, aby rzekomo unieszkodliwić obiekt zagrażający bezpieczeństwu. W rzeczywistości zagrożenie bezpieczeństwa miało miejsce – zarówno ze względu na sposób dokonania eksplozji, jak i ilość użytego trotylu, którą można by było zburzyć kilkupiętrowy blok, co rodzi podejrzenie o celowe i złośliwe działanie mające na celu wyrządzenie jak największej szkody stojącym w pobliżu obiektom muzealnym i domowi ich opiekuna.

Ten swego rodzaju „Ostatni zajazd na Łemkowszczyźnie” z udziałem żołnierzy jednostki wojskowej w Dębicy, milicji i straży pożarnej miał miejsce 1 grudnia 1976 roku. Oto jak opisuje go Artur Bata, były dyrektor Muzeum Okręgowego w Krośnie: *Był zimowy, ponury dzień, wiał silny, przejmujący wiatr. Saperzy założyli materiał wybuchowy pod pomnikiem i po jego bokach. Potem mieszkańcom nakazano opuścić domy i udać się do oddlego o kilkaset metrów budynku szkoły, gdzie mieli pozostać na czas wybuchu. Potężna eksplozja zmieniła pomnik w kupę gruzów. Rozrzucone kamienie, fragmenty blachy uszkodziły znajdujące się w pobliżu domy, a także linie energetyczną. Mieszkańcy Zyndranowej przeżyli szok. Wnętrze nowego domu Goczów wyglądało jak po nalocie, wybite szyby,*

Rzeźba Łemko i Łemkynia. W tle „Pysariowa” chyża

popękane ściany, sypiący się tynk, szkło. Można tylko dodać, że wraz z fragmentami pomnika po Zyndranowej fruwały szczątki pochowanych pod nim żołnierzy poległych (po raz pierwszy) w 1944 roku. Naczelnik gminy Dukla próbował jeszcze zmusić F. Gocz do zapłacenia kosztów dokonanego wówczas barbarzyństwa, co jednak nie udało się, albowiem opisana wyżej „akcja wojskowa” wywołała nie mały skandal. W chwili obecnej na miejscu obelisku zniszczonego w 1976 roku stoi nowy pomnik, odsłonięty w 2004 roku. Tym razem wojsko i władze gminne wystąpiły w roli pozytywnej – finansując prace nad jego powstaniem.

Po tak osobliwym „chrzcie bojowym” F. Goczowi i wspierającej go Radzie Muzealnej przyszło wytracić немало sił i środków na remonty uszkodzonych budynków i ponowne zbieranie eksponatów do ekspozycji poświęconej II wojnie światowej, gdyż cały dotychczasowy zbiór militariów został przez uczestników wojkowego „zajazdu” zabrany, a później hojną ręką rozdany do szkolnych izb pamięci. Na szczęście był to jedyny zamach na fizyczną substancję muzeum, które szczęśliwie przetrwało kolejne dziejowe zawirowania ostatnich dekad, chociaż momentami „przymierało głodem”, ale były też „tłuste” lata 90., gdy otrzymało

wsparcie od samorządu gminy Dukla, a później Muzeum Okręgowego w Krośnie. Dzięki temu udało się dokonać remontów i powiększyć ekspozycję czysto etnograficzną o nowe obiekty, jak też w ogóle rozszerzyć zakres działalności – m.in. w 1992 roku po raz pierwszy odbyła się doroczna impreza „Od Rusal do Jana”, zaś dwa lata później zaczęto wydawać kwartalnik „Zahoroda” (przetrwiał do 2004 roku).

W 1995 roku powstało Towarzystwo na Rzecz Rozwoju Muzeum Kultury Łemkowskiej w Zyndranowej (od 2004 roku kierowane przez kolejne pokolenie rodu Goczów – Fedorowych synów Bohdana i Romana), które dba aby dzieło zapoczątkowane przed ponad 40 laty nie tylko trwało, ale też rozwijało się. *Jak na razie placówka prowadzi swoją działalność na bieżąco – czytamy na stronie Muzeum (teraz nawet słomiana strzecha bez Internetu to „obciach”). – Corocznie organizowane są święta tradycji lemkońskiej „Od Rusal do Jana”, na terenie Muzeum co jakiś czas organizowane są warsztaty (np. kręcenia kiczek i szczypiania gontów), plenery artystyczne, prowadzona jest działalność wydawnicza. Budynki zostały wyposażone w czujniki szybkiego ostrzegania przed ogniem, wykonano modernizację instalacji elektrycznej, wymieniono poszycie dachu na „chy-*

ży”. W miarę możliwości prowadzone są prace konserwatorskie i remontowe. Wydaje się, że przyszłość placówki jest zagwarantowana, o ile oczywiście do głosu nie dojdą siły polityczne nieprzychylnie istnieniu Łemków.

Ukraińskiego „serfera” po internetowych odmętach może zdziwić czy nawet „zjeżyć” fakt, że autorzy materiałów zamieszczonych na stronie muzeum używają wyłącznie określeń „Łemkowie”, „ludność łemkowska”, „mniejszość łemkowska”. Ale cóż – zachodnia część Łemkowszczyzny, tak jak i nasze Północne Podlasie to kraj etniczno-narodowych osobliwości, a Łemkowie stali się społecznością co najmniej „dwunarodową”, albowiem obok Łemków-Ukraińców jest też grupa zdecydowanych „łem Łemkiw” (tylko Łemków) uważających się za odrębny naród. A gdzie różnica poglądów na tak znaczącą sprawę jak narodowa deklaracja, tam też emocje – najczęściej niczego nowego nie wnoszące, ale „psujące krew”. Fedir Gocz (na zdjęciu u góry) zawsze starał się działalnością na polu kultury łączyć swoich współplemieńców,

stąd przy wejściu do „Pysariowej chyży” umieścił tablicę z zawołaniem „Łemky! Do jednocy, do zhody!”, uważając, że odpowiedź na pytanie „To chto wy, Łemky?” nie jest wcale takie skomplikowana – wystarczy wsłuchać się w przeszłość: *Bo my, Łemkowie, nazywaliśmy siebie Rusinami. Jesteśmy regionalną grupą, tak samo jak Bojkowie, Huculi. Ukraińcy to nazwa nowa. Odkąd przestała istnieć Ruś*

Kijowska i powstała Ukraina powstał też naród ukraiński. Mogę powiedzieć tak: zgodnie ze starą nazwą, pochodzącą od Rusi Kijowskiej, jestem Rusinem, Łemkiem-regionalistą i Ukraińcem – zgodnie z nową nazwą. Bo tak nas zapisała historia.

Jerzy HAWRYLUK
Zdjęcia autora artykułu

Zawołanie „Łemkowie do jednocy i zhody!”, przynajmniej na polu religijnym, zrealizowane zostało w Bielance. Miejscowa cerkiew p.w. Opieki Bogurodzicy, zbudowana prawdopodobnie w 1773 r., jest siedzibą parafii prawosławnej, jednak odprawiane są w niej również nabożeństwa greckokatolickie, a nawet rzymskokatolickie. (Fot. J. Hawryluka)

Європарламент, меншини, українці...

У днях від 4 по 7 червня поточного року 375 млн. громадян 27 країн могло взяти участь у виборах до Європейського парламенту, асамблеї представників майже 500-мільйонного населення Європейського союзу. Має він 736 місць розподілених між 27-ма країнами-членами відповідно до чисельності населення.

Що до самих виборів, то установлення докладних засад їх проведення залишається в компетенції окремих членських держав. У Польщі це питання регулює спеціальний закон. Право Європейського союзу наказує лише, щоб депутати до ЄП в окремих державах вибиралися в таємному, загальному і безпосередньому голосуванні. Вимагається при тому від виборчої системи провести вибори за принципом пропорційності і таке формування виборчих округів, яке не порушить принципу пропорційного представництва. Допускається також введення виборчого бар'єру, але не вищого ніж 5%. Депутати до Європейського парламенту є представниками націй держав ЄС, не зв'язані вони жодними інструкціями і не можуть бути відкликани.

Право оголошувати кандидатів надається політичним партіям, коаліціям партій, а також виборцям. Вибори в Польщі відбуваються у 13 виборчих округах. Наш виборчий округ охоплює Підляське і Вармінсько-Мазурське воєводства.

Віддаючи голос за кандидата, голосуємо водночас на список виборчого комітету. Однак мандати між виборчими комітетами діляться на загальнодержавному рівні, лише пізніше поділяються між окремих окружних списками. Означає це, що на число депутатів обраних у даному окрузі вплив може мати виборча активність (фреквенція). У розподілі мандатів беруть участь тільки ці комітети, які здобули щонайменше 5% голосів у масштабі країни, стосується це також коаліцій.

Громадяни Євросоюзу, які на постійно поселилися в державі, якої не є громадянами, мають право на голосування на цих самих умовах, що громадяни цієї держави.

Кандидати до Парламенту стартують у виборах зазвичай у колах будь-якої з партій, наявної у своїй країні, однак після входу до Парламенту приєднуються до однієї з політичних фракцій, функціонуючих офіційно в Парламенті, або залишаються незалежними. Ті фракції відповідають загальному поділові політичних партій в Європі. Депутати засідають у палаті парламенту відповідно до приналежності до фракції, а не за національною приналежністю.

Парламент не вживає однієї мови засідань. Засідання Парламенту відбуваються симультанічно у всіх мовах Євросоюзу, тобто кожен депутат говорить своєю вітчизняною мовою, а його слова перекладаються своєчасно на всі інші мови. Нині засідання також перекладаються на мови всіх асоційованих держав, оскільки представники парламентів асоційованих держав мають право пасивної участі в усіх засіданнях. Ці країни то Хорватія, Туреччина, Македонія, Боснія і Герцеговина, Чорногора, Сербія, Албанія, а їх мови це сербсько-хорватська, македонська, турецька і албанська. Україна тільки веде переговори про асоціацію, які намічено закінчити до 2014 року.

Хоч Європейський союз прагне до інтеграції на загальноєвропейському рівні, підтримує також мовну і культурну неоднорідність. За підрахунками в Європі є приблизно 280 меншинних суспільств, які нараховують 100 мільйонів осіб. Тому ЄС підтримує збереження і пропагування регіональних мов і мов національних меншин. У зв'язку з цим у парламентських фракціях представлені також регіональні партії і партії національних меншин.

Так у найбільшій фракції Європейського парламенту – **Європейській народній партії** присутні фламандські Християнські демократи і франкофонська партія з Бельгії, Угорський демократичний союз у Румунії, Партія угорської коаліції зі Словаччини та Народна партія Південного Тіролю, яка представляє німецькомовне населення цього

регіону Італії. З Польщі у цій фракції репрезентовані Громадянська платформа (PO) і Польська селянська партія (PSL).

Поступовий союз соціалістів і демократів включає знову з Бельгії фламандську і валлонську Соціалістичні партії.

Третьою щодо величини політичною групою в Європарламенті є **Союз лібералів і демократів на користь Європи**, а в ньому фламандські ліберали і демократи, валлонський Реформістський рух, турецькомовний Рух за права і свободи з Болгарії, Шведська народна партія з Фінляндії, а з Іспанії: права каталонська партія Конвергенція та Єднання і Націоналістична партія басків.

Зелені – Вільний Європейський союз це фракція, яка складається з представників двох політичних груп – зелених партій, згрупованих в Європейській федерації зелених партій зелених/Європейській партії зелених, та Вільного Європейського союзу, який репрезентує „нації без держав”. Ці партії вимагають або автономії, або повної незалежності для своїх націй. Присутні тут три партії з Іспанії: Eusko Alkartasuna – Солідарність басків, Ініціатива для Каталонії – Зелені, Республіканське Ліве Угрупування Каталонії, а також Партія корсиканської нації (Франція), „За права людини в єдиній Латвії”, підтримувана російськомовним населенням цієї країни, Шотландська національна партія і уельський Plaid Cymru з Великобританії, а з Бельгії франкофонська і фламандська зелені партії та націоналістичний Новий фламандський альянс.

Європейські консерватисти і реформісти то група правих, переважно консервативних і євросцептичних партій. У складі цієї партії, якій головує Маріош Камінський з польського Права і справедливості, з меншинних партій є лише один депутат – з Виборчої акції поляків у Литві.

Закінчення на 45 стор.

Українська молодь з Галичини, Волині, Холмищини і Полісся у Віленському університеті імені Стефана Баторія

У 1919 році, після проголошення незалежності Польщі, поновив свою роботу університет у Вільні, який невдовзі став значним науковим осередком молодій державі. Сюди на навчання потягнулися українські хлопці та дівчата з Галичини, Волині, Холмищини і Полісся. Їм для захисту національних прав необхідно було своє товариство. І у 1928 році 33-особовий гурт створив в університеті Спільку українських студентів (СУС). Першим головою спілки був Іван Рудкович. Крім культурно-просвітницького напрямку СУС мав і інші завдання: матеріальний захист студентів (при союзі була «Самопоміч») і студентська корпорація «Крути»), розвиток дружніх стосунків з білоруськими та литовськими студентськими організаціями і т.д.

У перший рік існування СУС мав певні складнощі, бо за малої кількості членів і власних коштів праця йшла повільно. Хоча ще тоді був створений спільний білорусько-український хор під орудою Юльяна Фаремного. У наступному 1929 році робота пішла жвавіше і дала добрі результати. Українці влаштували концерт, щоб ознайомити місцеву громадськість з чудовими українськими піснями та танцями. Також організували традиційний концерт, присвячений Тарасові Шевченку, кілька спільних вечірниць з білоруськими і литовськими студентами. 1930 року СУС став самодостатньою організацією: мав на своєму рахунку 900 злотих і міг повністю задовольняти потреби своїх членів. Тоді очолив його Никандр Сагайко. Члени спілки носили спеціальний синій кашкет з окомом жовто-блакитного кольору, на маківці якого був зображений жовтий тризуб. СУС мав свою бібліотеку, яка передплачувала газети і часописи: «Новий час», «Діло», «Неділя», «Український голос», «Літературно-науковий вісник», «Студентський шлях», «Рідна мова», «Наш

клич», «Наш фронт», «Спорт», «Обрій», «Червона калина» та інші. У 1931 році кількість членів збільшилась до 60 і на такому рівні трималася до кінця існування спілки. У 1935 році СУС очолив Степан Федик (нар. 1909, Самбірський повіт). Оскільки Литовська республіка була однією з головних закордонних баз діяльності Організації Українських Націоналістів, то ОУН опановує СУС, перетворюючи його в один з каналів зв'язку між крайовим та закордонним проводами, а також між українськими, білоруськими і литовськими націоналістами. Один з керівників спілки Іван Малиновський їде до Львова, де зустрічається з митрополитом Андрієм Шептицьким, який пообіцяв фінансову допомогу. Планувалося тоді видання українського часопису, але це чомусь не здійснилося. 17 лютого 1935 корпорація «Крути» відзначила смерть великого українського державного діяча і історика Михайла Грушевського. У 1936 році СУС очолив Мирослав Гарасимчук.

В документі від 10 березня 1937 року з Державного архіву Берестейської області (ДАБО, ф. 1, оп. 10, спр. 1176, арк. 42) читаємо: *Ukraińcy-studenci U.S.B. w Wilnie, zgrupowani w Koło Ukraińców studentów i w korporację „Kruty” prowadzą nadal bardzo ożywioną działalność. Działalność ta jest skierowana przede wszystkim ku stworzeniu ścisłego porozumienia ukraińsko-litewsko-białoruskiego, opartego przede wszystkim na zgodnej współpracy związków studentów tych narodowości, która ma prowadzić do zmontowania wspólnego frontu antypolskiego tak wśród młodzieży, jak i społeczeństwa starszego. Szerzeg ostatnio wiadomości świadczą o tym, że omawiane porozumienie zarysowuje się już zupełnie wyraźnie, że istnieją już stałe kontakty, zarówno organizacyjne, jak nawet finansowe, jednakże i tu nie obywa się bez zarzutów i nieporozumień,*

które zwykle są zapobiegliwie [слово не чительне] przez głównych przedstawicieli sfer O.U.N.-owskich w Wilnie ze studentami U.S.B. Decykiem i Malinowskim na czele. Część Ukraińców oskarżyła Litwinów i Białorusinów o lewicowość. Dzięki wpływowi jednostek kierowniczych (głównie Decyka) postanowiono jednak do zerwania nie dopuścić, a przez ostrożne podejście do sprawy stosunków ukraińsko-lit-biał. umożliwić osiągnięcie ostatecznego porozumienia.

У 1938 році СУС очолив Володимир Гуцуляк (нар. 1910, Снятин). Йому допомагав Тарас-Ярослав Гуцуляк (нар. 1913, Буськ). У поліцейському звіті (ДАБО, ф. 1, оп. 10, спр. 1449, арк. 214) читаємо: *27 листопада 1938 року у приміщенні СУС на вулиці Мицкевича 11 відбулося ознайомче чаювання, на яке прийшли всі студенти-українці – члени спілки, а також представники старшого покоління, а саме: доцент Самборський, священики Громацький і Пільч, професор Володимир Вінницький, Еміль Соломонов, Мирослав Хомишин, Мирослав Рибак, доктор Олександр Петрук, Федір Матвеевець, а також представники студентських союзів литовців та білорусів. З промовою виступив заступник голови спілки Василь Зайцев, в якій вітав всіх присутніх, насамперед білорусів і литовців. Голова Союзу білоруських студентів Дацюкевич сказав, що впевнений в тому, що Україна з мрії перетвориться у реальність. Насамкінець зібрання був збір коштів на «Рідну школу».*

Створення 26 жовтня 1938 року Карпатської України викликало серед українських студентів величезне піднесення і переконаність, що у скорому майбутньому повстане незалежна Україна. Також велике враження викликала відомість про внесення УНДО до Сейму проекту закону про автономію українських земель. Події у Карпатській Україні зробили велике враження і

на білоруських діячів, багато з яких (наприклад, колишній сенатор Олександр Власов) висловлювалися за орієнтацію на Україну. І СУС став майданчиком таких перемовин.

Останнім головою спілки став у 1939 році Василь Зайцев. В університеті тоді було сім факультетів: права і громадських наук (право), медичний (мед.), фармацевтичний (фарм.), математично-природознавчий (мат.-прир.), гуманітарний (гум.), мистецтв (мист.), сільськогосподарський і теологічний.

Пропонуємо список членів СУС (можливо неповний), складений на основі документів з Центрального державного архіву Литви (ф. 318, оп.1, спр. 4 і 8), з вказівкою документально підтверджених років членства в СУС:

Цікаво, що в цьому списку є аж два редактори відомого варшавського літературного часопису «Ми»: Модест Куницький і Борис Ольхівський. Крім того є Ярослав Дригинич, але під таким псевдонімом писав у цьому журналі поет і критик Вадим Лесич (Володи-

мир Кіршак). Напевно, це – не випадковий збіг. Тоді можна зробити висновок, що Володимир Кіршак навчався тоді у Віленському університеті під чужим прізвищем. Навіщо? Відповідь єдина: виконував спеціальне завдання ОУН.

Майже невідомий життєпис визначного українського письменника і журналіста Бориса Ольхівського. Навіть у різних енциклопедіях рік його народження вказується неправильний – 1908. Нами в Центральному державному архіві Литви відшукана особиста

Список членів Спілки українських студентів у Вільні

Андрощук Всеволод – мед., 1936-38, закінчив університет 1938 р.
Андрушаківна Ольга – 1930.
Балицький Олександр – 1932-33.
Бартківна Горпина – мед., 1938-39.
Бекесевич Петро – 1930-33.
Біляк Михайло – 1932.
Богун Ілля – мат.-прир., 1936-37, виїхав з Вільна.
Боднар Ярослав – право, 1931-33.
Бойко Михайло – право, 1936-37.
Борак Євген – 1930-32.
Булавка Анатоль – право, 1936-37, закінчив університет.
Вавринчук Євген – фарм., 1937-39.
Вацик Захар – 1930-32.
Веремчук Єфим – 1935.
Вовк Мирослав – право, 1938.
Волошин Михайло – 1931-32.
Гайдуківський Володимир – право, 1933-34.
Гайдуківський Олександр – мед., 1936-39.
Галущинський Олександр – мед., 1936-39.
Гарасимчук Мирослав – право, 1936-39, скінчив університет.
Голойда Ярослав – 1931-33.
Голонко Орест – гум., 1930-33.
Горовий-Воробій Олександр – право, 1931-34.
Грешків Олександр – право, 1938-39.
Гудь Василь – мат.-прир., 1938-39.
Гудь Микола – 1931-32.
Гуцуляк Володимир – право, 1936-39, виселений з Вільна.
Гуцуляк Тарас-Ярослав – 1938-39.
Давидюк Микола – 1932-33.
Данилевич Олександр – право, 1936-38.
Дашевичівна Онея – 1932.
Демкович-Добрянська Юлія – 1932.
Дерій Омелян – нар. 19.04.1911, Долина, право, 1930-35, закінчив університет.
Децик Володимир – нар. 5.06.1910
Самбір, батько художник, 1930-32.
Дикий Олександр – 1931-33.
Добрянський Семен – 1930-33.
Дригинич Ярослав – 1932-33.

Дублянський – 1932-33.
Дубраківна Ольга – 1932-33.
Завадович Іван – 1930.
Завітковський Іван – гум., 1932-33.
Загоруйко Іван – 1933-34.
Зайцев Василь – мед., 1935-39.
Заяцівна Івана – мат.-прир., 1938-39.
Заяцівна Ізяслава – мед., 1936-39.
Івашко Митрофан – право, 1936, виїхав з Вільна у 1937.
Калиняк Михайло – право, 1930-32.
Караван Орест – 1930-31.
Кізімович Зенон – 1930-33.
Кізімович Роман – 1931-33.
Кливак Модест – 1932-33.
Ключевський Юрій – 1932.
Князь Роман – право, 1938-39.
Ковбуз Антон – 1930-31.
Козак Андрій – 1931.
Комаровський Володимир – 1930-33.
Королівна Марія – 1930-31.
Косович Дмитро – 1932-33.
Костецький Сергій – право, 1936-39.
Кривуляк Володимир – мед., 1937-39.
Крохмалюк Василь – 1931.
Крохмалюк Любомир – 1931-34.
Кужіль Ярослав – право, 1932-33.
Кузів Туган – мед., 1938-39.
Кулик-Науменко Костянтин – 1931.
Куницький Модест – 1930.
Курпак Ярослав – мат.-прир., 1936.
Лавренчук Микола – право, 1936-38.
Лигайко (чи Мігайко) Ярослав – 1931-32.
Лилик Богдан – право, 1936-39.
Лупишик Мирослав – 1930-31.
Луцик-Мулик Гриць – 1934.
Любинський Лев – 1931.
Магер Володимир – мед., 1930-34.
Мазурець Михайло – 1930-32.
Майковський Ярослав – 1931-33.
Малиновський Іван – мед., 1931-34.
Мартинюківна Ольга – 1930.
Мелешко Матвій – 1933-34.
Мельничук Дмитро – право, 1936-38.
Микорик Володимир – 1931-33.
Мокрій – 1933.
Морозович М. – 1935.
Оборонів Євген – право, 1936-39.

Обухівський Юліан – 1930.
Озеров Теодозій – право, 1936-39.
Ольхівський Борис – 1930.
Павлиш Ілля – 1935.
Петриченко Леонід – 1931.
Петрук Олександр – 1931-34.
Пилипчук Лев – 1930-33.
Пігуляк Микола – мат.-прир., 1938-39.
Попа Іван – 1933-34.
Пошкур Іван – 1930-33.
Пурилюківна Наталія – 1931-34.
Радим Мирослав – мист., 1938-39.
Рачинський Петро – право, 1931-33.
Редченко Ірина – мед., 1936-38.
Робак Мирон – 1931-32.
Сагайко Никандр – 1930-31.
Сідь Василь – 1930-33.
Снежинська Алевтина – 1932-33.
Соколовський Євген – 1932.
Сомчинський Микола – 1931-32.
Средик Степан – 1935.
Степанюк Олексій – 1935.
Стецюк Василь – мат.-прир., 1938-39.
Супрунович Кіндрат – мат.-прир., 1938.
Сурма Іван – 1930-34.
Татарська Ірина – мат.-прир., 1938-39.
Татура Анатоль – право, 1935-39.
Ткачук Юрій – право, 1932-37.
Томець Лев – фарм., 1938-39.
Трач Плакида – 1930.
Трачук Аркадій – 1932-33.
Третович Володимир – право, 1938.
Трухан – 1932-33.
Федик Степан – право, 1931-33.
Федорук Юрій – 1931.
Фірменюк Євген – право, 1930-31.
Флінта Ярослав – 1930.
Хаїнський Олександр – право, 1936-38, виїхав до Львова.
Харуцький Віталій – право, 1933-34.
Хомишин Мирослав – мат.-прир., 1930-33.
Частух (?) Єремій – 1930-32.
Чиривинська Марія – 1932.
Чупрун Євген – мед., 1931-33.
Швець Микола – право, 1931-34.
Шиманський Михайло – 1931-32.
Щебарук Володимир – право, 1936-38.
Ягушевська Іраїда – мат.-прир., 1938.

справа студента Віленського університету Бориса Ольхівського, де є його автобіографія (ф. 175, оп. 2V/Са, спр. 495, арк.1).

Що можна ще додати до цього? Батько Бориса у 1926 року служив священиком у невеличкому білоруському містечку Клецьк. А це дало підставу поетці Наталії Лівицькій-Холодній у своїх спогадах назвати письменника білорусом за походженням. З клірових відомостей, що зберігаються у Гродні у Національному історичному архіві республіки Білорусь (ф.561, оп.2, спр.5, арк.16), можна дізнатися про його батьків та дідів. Батько письменника Юліан Петрович Ольхівський народився 15 липня (за с.с.) 1880 року у селі Мотикалі Брестського повіту в родині православного священика. Мати Онисія Гнатівна Ширинська народилася 1886 року у селі Гвозниця Брестського повіту також у священицькій сім'ї.

Наталія Лівицька-Холодна називала Бориса Ольхівського ідеологом їхнього варшавського літературного гуртка при редакції часопису «Ми». Тому життя та творчість талановитого письменника потребують подальших глибоких досліджень.

Олександр ІЛЬІН, Пинськ

Życiorys

Urodziłem się 29 lipca r. 1906 we wsi Szczytnikach pow. Brzeskiego, jako syn duchownego prawosławnego Juliana Olchowskiego i Anisji z Szyryńskich. W r. 1915 z rozporządzenia rosyjskich władz wojskowych zostaliśmy wysiedleni do Rosji.

W r. 1916 zostałem przyjęty do kl. wstępnej XI gimnazjum państwowego w Moskwie.

W r. 1918, po uprzednim otrzymaniu przeze mnie promocji do kl. II wyżej wskazanego gimnazjum, wróciliśmy do kraju.

Kurs kl. II i III przeszedłem z nauczycielem domowym. W r. 1922 złożyłem egzamin do kl. IV prywatnego gimnazjum rosyjskiego w Brześciu n/B.

Potem uczyłem się bez nauczyciela, aż w drugim półroczu roku szk. 1924-25 złożyłem egzamin wstępny do kl. VII gimnazjum Związku Rodziców w Nieświeżu. W tym że roku zostałem promowany do kl. VIII.

Jesienią r. 1925 zdałem egzamin wstępny do kl. VIII prywatnego gimnazjum rosyjskiego w Brześciu n/B. Po ukończeniu VIII kl. złożyłem w r.b. gimnazjalnym egzamin dojrzałości (typu humanistycznego) wobec Państwowej Komisji Egzaminacyjnej przy Kuratorjum Okręgu Szkolnego Poleskiego.

Borys Olchowski

Берестейське Полісся. Церква св. Микити у селі Здитів над Мухавцем (1502 р.) Фото Ю. Гаврилюка

Cierniowy wieniec Chełmszczyzny

Wysiedleńcza tragedia Zamojszczyzny – – aspekt ukraiński

Najpopularniejsze zdjęcie z akcji wysiedleńczej na Zamojszczyźnie.
Grudzień 1942 r.

Ciąg dalszy z poprzedniego numeru

Zgodnie z nazistowskimi planami tworzenia pasa kolonizacyjnego opartego na północy na niemieckim osadnictwie w Łotwie i Estonii, na południu zaś sięgającego niemieckich osiedli w Siedmiogrodzie, rejon Zamościa, na terenie którego w końcu XVIII w. osiadła pewna liczba kolonistów z Austrii, miał zostać przekształcony w „pierwszy okręg osadniczy dla Niemców na Wschodzie”. W celu stworzenia zwartej obszar niemieckiego naziści zamierzali wysiedlić z tego terenu Polaków i Ukraińców, a następnie osadzić na nim 60 tys. kolonistów niemieckich (głównie folksdojczów z różnych krajów okupowanych). Pierwsze wysiedlenia w okolicy Zamościa miały miejsce już w listopadzie 1941 roku. (Wymowną ciekawostką może być to, że w polskim raporcie o tym wydarzeniu stwierdza się, że wśród wysiedlonych znajdują się i tzw. *Ukraińcy* – „tzw.”, bo jego autor był najpewniej wyznawcą endeckiej wersji polskiego nacjonalizmu, zakładającej, że nie ma żadnych Ukraińców, bo to niemiecki wymysł z 1918 r., a tylko Rusini. Notabene – oficjalna nazwa „Ridnej Chaty”, zarejestrowanej za rządów endeckich w latach 20., brzmiała „Ruskie Towarzystwo Dobroczynne”.) Właściwa akcja wysiedleńcza zaczęła się jednak dopiero w końcu listopada 1942 roku.

Planując przesiedlenia naziści postanowili zastosować zróżnicowaną politykę wobec chłopów obu narodowości, czyniąc głównymi poszkodowanymi Polaków, który mieli trafić do obozu przejściowego w Zamościu. Stamtąd, w zależności od wieku i stanu zdrowia, byliby wysłani jako robotnicy przymusowi do Rzeszy, osadzeni w innych rejonach GG lub likwidowani w obozach zagłady, zaś osoby uznane za „rasowo nordyckie” przeznaczono do „ponownego zniemczenia”. Ukraińcy natomiast mieli być osiedleni w okęgach sąsiadujących z zamojskim – we wsiach oczyszczonych uprzednio z Polaków. W trakcie wysiedleń miało to zminimalizować ryzyko oporu z ich strony, zaś po zakończeniu całej akcji w sąsiedztwie wsi zasiedlonych przez Niemców powstałaby strefa o ludności wyłącznie ukraińskiej, co mogłoby zmniejszyć ich zagrożenie ze strony polskiej partyzantki.

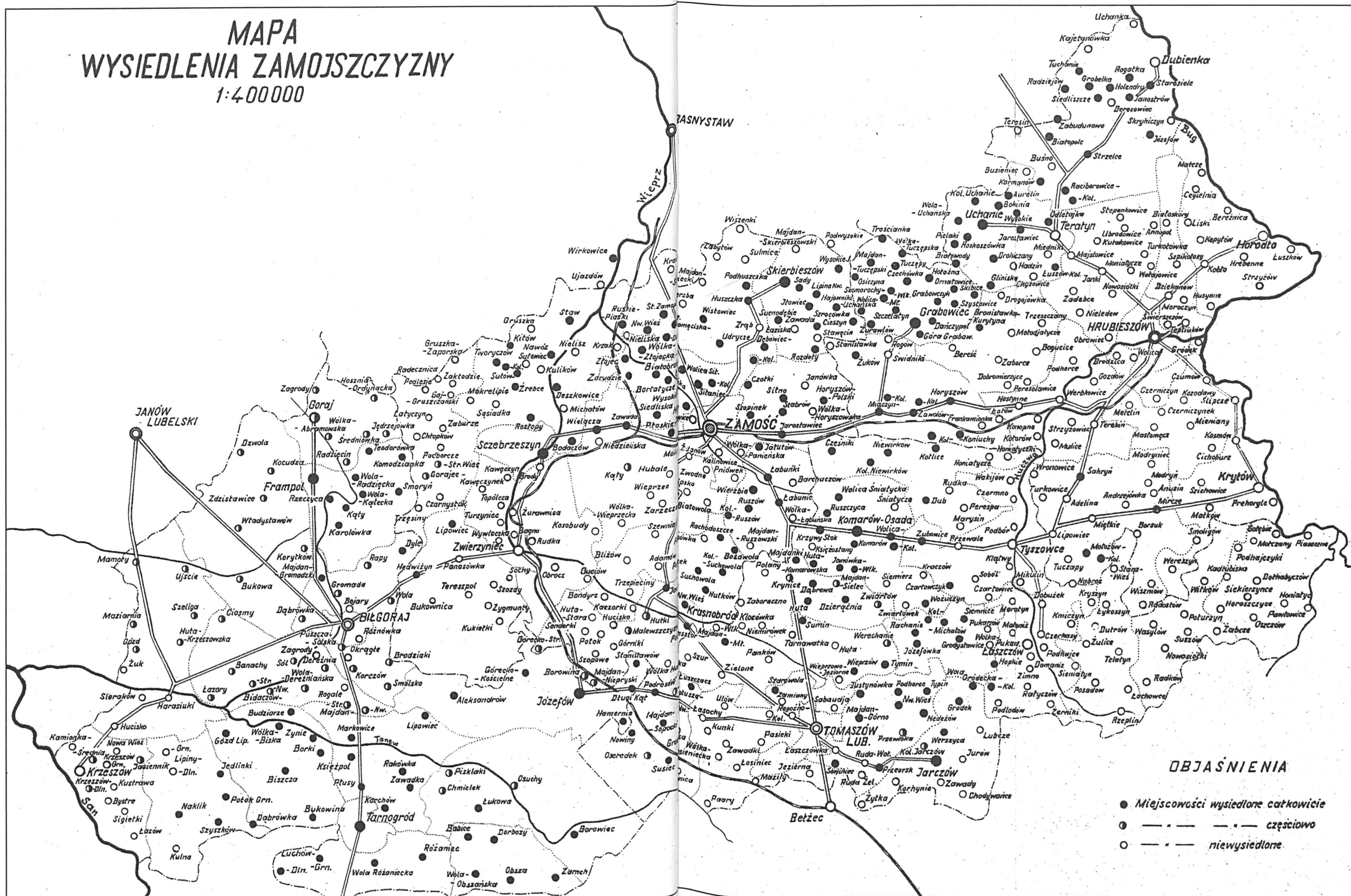
W swojej pierwszej fazie, trwającej od końca listopada 1942 roku do marca 1943 roku, akcja wysiedleńcza objęła 116 wsi na terenie okęgów zamojskiego, hrubieszowskiego i biłgorajskiego, z których wysiedlono ok. 50 tys. osób. Wysiedlanie Ukraińców z okęgu zamojskiego zaczęło się 27 listopada 1942 roku i w ciągu niecałego miesiąca (do 21 grudnia) wysiedlono 1,8 tys. rodzin (ponad 7 tys. osób), które miały być następnie osiedlo-

ne w gminach Grabowiec, Białopole, Dubienka i Uchanie w okęgu hrubieszowskim. Zostali oni pod eskortą ukraińskiej policji pomocniczej odprowadzeni do ukraińskich wsi na terenie okęgu hrubieszowskiego, które miały pełnić rolę obozów przejściowych. Odpowiedzialnością za opiekę nad przesiedleńcami władze niemieckie obarczyły Ukraiński Komitet Pomocy w Hrubieszowie.

Gubernator dystryktu lubelskiego E. Zörner, raportując H. Frankowi o przebiegu wysiedleń (23 luty 1943 r.) stwierdzał: *Wysiedlanym Polakom pozostawiono tylko bardzo niewiele czasu, tak że mogli oni zabrać ze sobą jedynie w pośpiechu zgarnięte ręczne tobołki. Stracili oni wskutek tego podczas przesiedlenia całe swoje mienie, prócz znikomych resztek. Przesiedlenie Ukraińców natomiast odbyło się w ten sposób, że ci otrzymali kilka godzin czasu i mogli odjechać własnymi furmankami, zabierając część sprzętów domowych oraz inwentarz. Tak więc sytuacja ukraińskich przesiedleńców, których też zapewniano, że w nowym miejscu osiedlenia otrzymają odpowiednią ilość ziemi, bydła itd., była bez porównania lepsza niż wysiedlanych Polaków (przynajmniej w założeniach). Jednak ze wspomnień ukraińskich świadków tych wydarzeń wynika, że rzeczywistość wcale nie była różowa, tym bardziej że przesiedleń dokonywano zimą, a osiedlanie ich w okęgu hrubieszowskim zaczęło się w kilka tygodni później (wypędzanie Polaków ze wsi, do których mieli trafić Ukraińcy, Niemcy rozpoczęli dopiero 13 stycznia 1943 roku).*

Zima 1942/1943 była ostra, przedwcześnie spadł śnieg – pisał w swoich wspomnieniach Jurij Łukaszcuk. – Hrubieszowski UDK szykował się do przyjęcia nieszczęśliwych i rozmieszczenia ich pomiędzy Ukraińcami. Nie zakończono jeszcze jak należy przygotowań, gdy pewnego ranka na granicy powiatu pojawili się wygnańcy. Na opuszczenie gospodarstwa Niemcy dawali godzinę czasu. Nieszczęśliwi chwyтали to co było pod ręką, ładowali na wozy i pośpiesznie uciekali z własnych domów. A u kogo nie było konia ten brał na ręce dzieci i biegał po śniegu w ślad za kolumną w stronę Hrubieszowa. Mróz nad ranem pierwszego dnia siegał 25 stopni, więc wiele dzieci pierw-

MAPA WYSIEDLENIA ZAMOJSZCZYZNY 1:400000

szej nocy zamarzło. Sztab Ukraińskiej Samoobrony wziął na siebie obowiązek pomocy poszkodowanym. We wsiach na trasie organizowaliśmy punkty żywnościowe, było gorące mleko dla przemarzniętych dzieci i osób starszych. (...) W ukraińskich wsiach chaty były przepelnione, na jedną osobę przypadało nie więcej niż 2 m², zaczęły się choroby, które dziesiątkowały ludność. Opieki sanitarnej niemal nie było, a okupant nie zwracał na to uwagi.

Kilka nowych detali do obrazu wysiedleń Ukraińców z pow. zamojskiego dodaje Iwan Fur: *Przesiedleńcy mieli prawo zabierać ze sobą cały majątek ruchomy, oprócz narzędzi gospodarskich i żywego inwentarza (krowy, świnie, kury itd.). Folksdojczy wykorzystywali takie rozporządzenie i często napadali uzbrojeni na takie transporty, wyprzegli konie i rabowali majątek przesiedleńców. Opiekę nad tymi przesiedleńcami przekazano UDK i zostali oni umieszczeni w gminach Mołodiatycze, Werbkowice i Moniatycze. Ludność polską z pow. hrubieszowskiego Niemcy zaczęli wysiedlać na zachód w styczniu 1943 r. i wówczas wysiedlono ogół wszystkich Polaków z Uchania, Rozkoszówki i Woli Uchańskiej, a na ich miejsce osiedlono te rodziny ukraińskie, które wysiedlono z pow. zamojskiego. Przesiedlenia trwały do końca marca 1943 roku i Polaków wysiedlono z następujących gmin: Grabowiec, Uchanie, Białopole i częściowo Miętke oraz Dubienka.*

Oczywiście, pomimo dramatycznej sytuacji przesiedlanej do innych miejscowości ludności ukraińskiej, głównymi ofiarami nazistowskiej akcji wysiedleńczej byli Polacy, których w większości czekało „zatrudnienie” w charakterze niewolniczej siły roboczej (w Rzeszy lub u nowych niemieckich gospodarzy), a nawet obóz koncentracyjny. Powodowało to z jednej strony bierny opór wysiedlanej ludności, która ukrywała się przed wywózką, z drugiej zaś kontrakcję zbrojnego podziemia – oddziałów Armii Krajowej i Batalionów Chłopskich (zasilanych uciekinierami, zwłaszcza młodzieżą), a także operujących na tym terenie oddziałów partyzantki sowieckiej, które już w grudniu 1942 roku zaczęły atakować dokonujące wysiedleń siły policyjne i nowo przybyłych niemieckich kolonistów (byli oni umundurowani i uzbrojeni). W publikacjach historycznych często stwierdza się, że to właśnie te działania, określone przez Niemców mianem „powstania za-

mojskiego”, doprowadziły do przerwania na pewien czas wysiedleń.

Naziści jednak nie zrezygnowali ze swoich zamiarów i wzmocniwszy swe siły jednostkami Wehrmachtu przeprowadzili w czerwcu-sierpniu 1943 roku operację pacyfikacyjno-wysiedleńczą „Werwolf”, podczas której wysiedlono 60 tys. osób ze 171 wsi. W tej masie wysiedlonych znaleźli się ponownie Ukraińcy, których Niemcy przesiedlali głównie do okręgu biłgorajskiego, co miało zabezpieczyć osiedla niemieckie od strony Puszczy Solskiej, będącej główną bazą partyzantki polskiej.

Z dokumentów, które docierały z dystryktu lubelskiego do Ukraińskiego Komitetu Centralnego wynika, że podczas obu etapów wysiedleń Niemcy wysiedlili z pow. zamojskiego 21 tys. ukraińskich chłopów, przy czym część z nich przesiedlono do nowych gospodarstw, dużej części przesiedleńców jednak nie przydzielono nic mimo zapewnień władz. Kilkaśet rodzin ukraińskich powróciło do pow. hrubieszowskiego jako biedacy pozbawieni własnych gruntów i tu znalazło schronienie wśród ludności ukraińskiej. Do tej pory [koniec września 1943 r. – JH] w pow. Zamość włóczy się 247 rodzin, które nie mają dachu nad głową ani środków na swe utrzymanie.

Zresztą los wielu rodzin, które zostały osiedlone na gospodarstwach należących uprzednio do Polaków, był nie lepszy. Stawali się oni bowiem podwójnymi ofiarami tej sytuacji – wysiedleni przez Niemców z własnych domów, w nowych miejscach osiedlenia byli obiektem ataków dawnych gospodarzy, zbiegłych w czasie akcji wysiedleńczej do lasów, którzy przy wsparciu oddziałów podziemia starali się ich wypędzić (do tego dochodziły napady o charakterze czysto rabunkowym). W wielu wypadkach były to działania skuteczne, czego przykładem był przede wszystkim okręg biłgorajski, w którym z 6 tys. osiedlonych tu Ukraińców (głównie we wsiach położonych na południe od Tanwi) 4 tys. jeszcze przed końcem 1943 r. uciekło z powrotem do okręgu zamojskiego. Jak czytamy w jednym z dokumentów UKC, byli oni gotowi raczej ponieść wszelkie konsekwencje swego działania [ze strony Niemców – JH], niż być narażonymi każdej nocy we wsiach wśród lasów na napady, rabunki i bijatyki. Nie powinno to dziwić, skoro podczas napadu na wieś Bukowina (sierpień 1943 r.) zabito tu 10 osób, 7 ciężko raniono, spalono 31 gospodarstw.

Jednak na terenach objętych przesiedleniami na największą skalę „napady, rabunki i bijatyki” miały miejsce w pow. hrubieszowskim, gdzie już w końcu stycznia 1943 roku zaczęły się ataki na działaczy ukraińskich związanych z miejscowym UDK i Ukraińską Samoobroną, które chcąc nie chcąc stały się współuczestnikiem niemieckiego „zadośćuczynienia” dla ukraińskich chłopów wypędzonych z okręgu zamojskiego.

Oto jak opisuje zaistniałą wówczas sytuację J. Łukaszcuk: *Na początku 1943 roku Niemcy zaczęli wysiedlać polskich kolonistów z niektórych wsi Hrubieszowszczyzny. Samoobrona korzystając z pustych chat, zaczęła osadzać tam wysiedleńców. (...) UDK nie miał możliwości pomóc zubożałej ludności we wszystkich jej potrzebach, więc ludzie zaczęli przejawiać własną inicjatywę. Odtąd Ukraińska Samoobrona stała się jedynym obrońcą pokrzywdzonych. Wszystkie krzywdy i znęcania, uczynione od jesieni 1939 roku Ukraińcy przypisywali wyłącznie nowemu okupantowi, natomiast Polacy, którzy pomagali Niemcom krzywdzić ludność ukraińską, to nieszczęście, które spadło na nich w związku z przesiedleniami, przypisywali wyłącznie Ukraińcom i zaczęli otwartą walkę.*

Polscy koloniści, których ludność ukraińska nienawidziła, zaczęli panicznie uciekać do Polski, pozostawiając pustymi całe kolonie. (...) UDK w Hrubieszowie dostał oficjalny nakaz zasiedlenia ukraińskimi wysiedleńcami opuszczonych polskich kolonii. Polska podziemna Armia Krajowa sprzeciwiała się zasiedleniu, ale masa ukraińskich bezdomnych szła masą i zajmowała puste chaty. AK zaczęła szeroko zakrojoną walkę...

Akcja „upychania” wysiedlonej z okręgu zamojskiego ludności ukraińskiej we wsiach (najczęściej w koloniach przy tych wsiach, które powstały wskutek parcelacji majątków ziemskich lub cerkiewnych i zasiedlenia ich przez ludność polską) w okręgu hrubieszowskim oficjalnie została zakończona 6 marca 1943 roku. Jak jednak wynika z niemieckiego sprawozdania policyjnego z tej operacji, *po akcji zdarzało się wielokrotnie, że Polacy, którzy uciekli do lasów powracali do swych zagrod i wyrzucali Ukraińców pod groźbą użycia broni.* Chcąc więc zapewnić przesiedleńcom bezpieczeństwo w nowym miejscu zamieszkania zarówno hrubieszowski UDK jak i Samoobrona zmuszone były do współpracy z Niemcami, także podczas prowadzonej w kwietniu

Obecny stan cmentarza we wsi Strzelce. Kamienne pomniki nagrobne poprzewracano, zaś pomiędzy cmentarzem a drogą urządzone zostało wysypisko śmieci

1943 r. akcji „ponownej ewakuacji”, mającej na celu wyłowienie Polaków, którzy po zakończeniu akcji wysiedleńczej powrócili do swych gospodarstw. To z kolei prowadziło do nasilenia akcji ze strony miejscowego podziemia polskiego wymierzonych w ukraińskich przesiedleńców, jak i osób związanych z działalnością UDK oraz Samoobrony. Działania te znalazły z czasem też poparcie w centralnym kierownictwie Armii Krajowej.

W artykule poświęconym wysiedleniom, opublikowanym 28 stycznia 1943 r. w warszawskim „Biuletynie Informacyjnym”, będącym organem prasowym AK, widzimy chłodny i pozbawiony wrogich akcentów opis sytuacji, w której nie z własnej woli znaleźli się ukraińscy chłopcy z okręgu zamojskiego: *Podlegają oni również wysiedlaniu, lecz nie kieruje się ich za druty obozów, a osadza na ziemi odebranej Polakom. I tak Ukraińców z pow. zamojskiego osiedla się w hrubieszowskim, w gminach Białopole, Uchanie i Dubienka. Polacy, których usuwa się z gospodarstw przekazywanych Ukraińcom, zamykani są w obozach w Zamościu i Chełmie. Ukraińcy nie są bynajmniej zachwyceni wspaniałomyślnością niemiecką i dają głośno wyraz swemu*

niezadowoleniu. Nienawiść obu wysiedlanych grup narodowych do okupanta jest jednolita.*

Jednak już w datowanym na 30 marca 1943 r. raporcie z rozpoznania sytuacji wysiedleńczej na Zamojszczyźnie przeprowadzonego przez Kedyw (pion organizacyjny Komendy Głównej AK odpowiedzialny za akcje dywersyjne i sabotażowe), wśród postulatów dotyczących działań wojskowych znajdują się sformułowania w rodzaju: *Akcja nękająca i dezorganizacyjna – wymierzona przeciw nowo osiedlonym kolonistom i Ukraińcom. Nękanie osiedlonych kolonistów i Ukraińców. Złamanie fizyczne i moralne osiedlonych Niemców i Ukraińców. Przedmiot ataku: koloniści, Volksdeutsche, prowodyrzy ukraińscy.*

Zresztą w tym czasie były to już nie

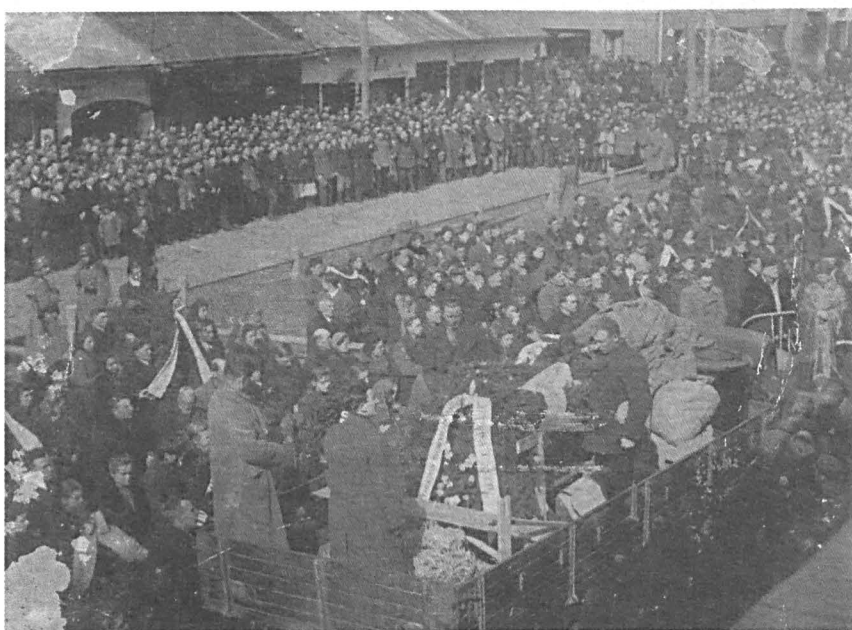
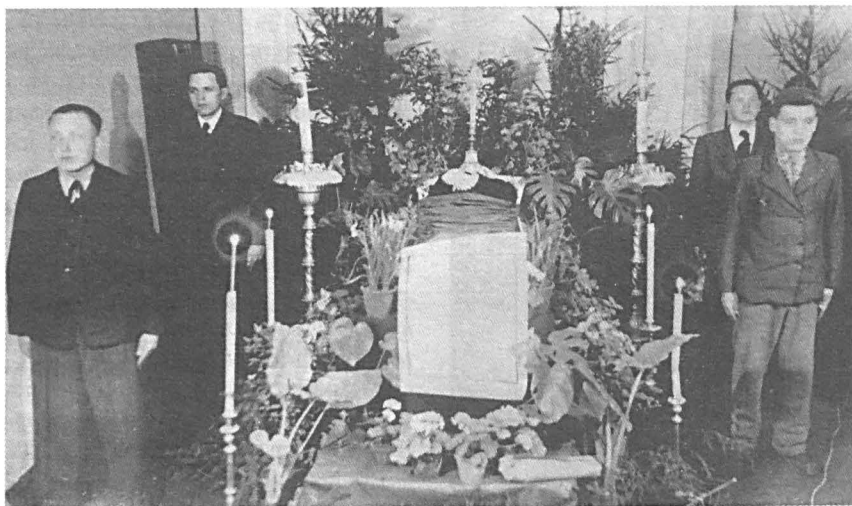
*/ Można jeszcze dodać, że ukraińskich sympatii nie przysparzało nazistom także stosowanie odpowiedzialności zbiorowej w odwecie za dywersyjne akcje polskiego podziemia. Zgodnie z danymi, którymi w lutym 1943 roku dysponował UCK, w dystrykcie lubelskim zginęło w ten sposób 400 Ukraińców, przy czym ofiarami plutonów egzekucyjnych padały nawet niemowlęta.

tylko postulaty, ale realna praktyka realizowana przez miejscowe podziemie, jak bowiem raportował gubernator dystryktu lubelskiego, w sprawozdaniu właśnie za marzec 1943 r., następstwem niemieckich działań przesiedleńczych było *poważne napięcie między Ukraińcami i Polakami. Polski ruch oporu, który w okręgu hrubieszowskim w ogóle powstał dopiero w związku z wysiedleniem, zastosował środki zemsty i nakazał rozstrzelać pięciu przywódców ukraińskich.*

Wśród zabitych przez polskie podziemie w marcu 1943 roku działacze ukraińskich byli m.in. przewodniczący UDK w Hrubieszowie dr Mykoła Strutynskij i dowódca Samoobrony płk. Jakiw Halczewskij-Wojnarowskij (wcześniej, w styczniu 1943 r. zginął pracownik UDK w Hrubieszowie, a jednocześnie członek sztabu Samoobrony Tymofij Stachurskij). Wg polskiego historyka Roberta Ziętka, autora artykułu *Konflikt polsko-ukraiński na Chełmszczyźnie i Południowym Podlasiu w okresie okupacji niemieckiej* („Rocznik Chełmski”, t. 7, 2001 r.) pierwsza akcja wymierzona nie w poszczególnych „ukraińskich prowodyrów”, a w całą wieś miała miejsce już w lutym 1943 roku: *Celem ataku oddziału AK stała się zamieszkała przez Ukraińców wieś Strzelce (w gm. Białopole, powiat hrubieszowski), którą spalono – brak danych o stratach. Akcja ta była nakazana i zorganizowana przez komendanta hrubieszowskiego obwodu AK por. Antoniego Rychela „Aniola”. Tak radykalne wystąpienie Polaków świadczyło o ich pewności siebie, poczuciu siły i, jak się wydaje, nie było spowodowane przez Ukraińców. Ukraińcy rzeczywiście mieli powody do obaw. Zarówno Armia Krajowa jak i Bataliony Chłopskie organizacyjnie i liczebnie były na tym terenie wystarczająco silne, aby zagrozić Ukraińcom. Pod koniec 1942 r. siły AK liczyły tu bowiem ok. 8 tys. ludzi, natomiast BCH około 4 tys. Co prawda brakuje dokładnych danych o siłach samoobrony z tego okresu (najbliższe dane pochodzą z listopada 1943 r.), ale z całą pewnością można stwierdzić, że Polacy dysponowali miażdżącą przewagą. (...) Po akcji na Strzelce, jeszcze w lutym polskie podziemie przystąpiło do zakrojonej na szeroką skalę akcji przeciwukraińskiej, wymierzonej głównie w policję ukraińską i miejscowych działaczy narodowych.*

Z przytaczanego już wcześniej spisu *Polegli na posterunku...* wynika, że 29-30 stycznia i 6 lutego 1943 r. w Strzel-

*Pogrzeb dra Mykoły Strutynskiego (1898-1943), przewodniczącego
Ukraińskiego Komitetu Pomocy w Hrubieszowie*

cach zginęło ogółem 5 osób, m.in. mąż zaufania UDK Adam Mykytiuk oraz właścianin Wasyl Łukaszczyk – możliwe, że krewny pochodzącego z tej wsi Jurija Łukaszczyka, który po śmierci J. Halczewskiego-Wojnarowskiego został komendantem Samoobrony. Jak wynika z tego spisu w pierwszej połowie 1943 roku zginęło ponad 70 Ukraińców, przeważnie chłopów, zaś wsiami, które poniosły większe straty, były Pasieka (30 marca zginęło 8 osób), Mołożów (6 maja zginęło 10 osób), ponownie Strzelce (26 maja zginęło 17 osób), Tuhanie (26 maja zginęło 7 osób) i Żulicze (28-29 maja zginęło 5 osób, w tym mąż zaufania UDK Zachar Hryciuk). Z dokumentacji Ukraińskiego Komitetu Centralnego wynika, że w Mołożowie spalono wówczas 59 ukraińskich gospodarstw, w Strzelcach 80 gospodarstw, zaś w Tuhaniach 23 go-

spodarstwa. Nadał miały też miejsce zamachy na osoby związane z zorganizowanym życiem ukraińskim, w tym duchownych – m.in. w maju zabity został ks. Serhij Zacharczuk, będący jednocześnie nauczycielem w Nabrożu, zaś w czerwcu ks. Iwan Panczak, nauczyciel w Terebiniu.

Oczywiście działania polskiego podziemia wymierzone w ludność ukraińską na terenach objętych niemieckimi przesiedleniami, jakiegokolwiek nie byłyby ich okoliczności, chluby „polskiemu orężowi” nie przynosiły. Przez wielu więc polskich autorów piszących o wydarzeniach z lat 1942-1943 na terenie tzw. Zamojszczyzny (okolice Zamościa, Tomaszowa Lubelskiego i Hrubieszowa) były skrętnie pomijane. Przykładem może być chociażby książka Jerzego Markiewicza „Nie dali ziemi skąd ich ród. Zamojszczyzna 27 XI 1942 – 31 XII 1943” (Lublin 1967),

w której nie tylko nie wspomina się o ukraińskich ofiarach, ale też na wszelki wypadek przekonuje się czytelników, że to właśnie Ukraińcy są wszystkim winni (zgodnie zresztą z logiką „polityki historycznej” obowiązującej w czasach „budowy realnego socjalizmu”). Jeśli bowiem wierzyć autorowi *do zbrodniczych działań okupanta* mieli włączyć się zgodnym frontem zarówno *fascyści ukraińscy, współpracujący z władzami niemieckimi*, jak też *nacjonaliści ukraińscy zorganizowani w szeregach UPA*, i wiosną 1943 roku: *Zaatakowali oni ludność polską w południowej części powiatu hrubieszowskiego i północnej powiatu tomaszowskiego. Ofiarami padły całe polskie wsie, które palono, a mieszkańców mordowano*. Oczywiście autor nie podaje nazwy żadnej z tych rzekomo wówczas spalonych wsi, zaś wiosną 1943 roku UPA na terenie Zamojszczyzny nikt nie mógł widzieć – chyba że siłą wyobraźni. Zresztą dwa antyukraińskie ustępy w tej książce, które tu częściowo zacytowałem, wyglądają na wstawki, dodatkowo wrzuczone w gotowy już tekst – chociażby na żądanie ówczesnych „czynników partyjnych” mającego pieczę nad politycznie drażliwym problemem. Można by to oczywiście potraktować jako kuriozum czasów „komuny”, lecz okazuje się, że wymysł ten ma się całkiem dobrze i w czasach nam współczesnych. Bowiem tego właśnie typu „perełki” można znaleźć chociażby we wstępie do „Leksykonu historycznego miejscowości dawnego województwa zamojskiego” autorstwa Józefa Niedźwiedzia, który Boży świat zobaczył całkiem niedawno (Zamość 2003), zaś jeden z podrzdziałów imitującego wydanie naukowe dzieła Jerzego Józwiakowskiego „Armia Krajowa na Zamojszczyźnie” (Lublin 2007) nosi tytuł „Hitlerowsko-ukraińskie wysiedlenia i pacyfikacje, polska obrona w powiecie hrubieszowskim w roku 1943”. W książkach Markiewicza i Józwiakowskiego nie znajdziemy też informacji o ofiarach wśród ukraińskiej ludności cywilnej w okręgu hrubieszowskim wiosną 1944 roku. Tak więc nadal wielu autorów, przede wszystkim związanych z regionem, a więc najbardziej emocjonalnie identyfikujących się z miejscowym podziemiem polskim, nie jest w stanie obiektywnie spojrzeć na wydarzenia sprzed niemal siedemdziesięciu lat.

Cdn.

Jerzy HAWRYLUK
Fot. autora artykułu

Успомини прошлого (Вірши про змієни)

Uspomyny proszłoho (Wiersh pro zmiēny)

Як всьо зминилосьь
За памети моєї
Нема вже колісней
Хати ні однеї

Jak wsio zminyłoś
Za pamety mojeji
Nema wże kolisnieji
Chaty i odneji

Бруку не видно
Вже асфальт лежить
Хто іде чи їде
Все хутко бижит

Bruku ne wydno
Wże asfalt leżyť
Chto ide czy ji⁹de
Wse chutko byżyť

Соломи не видно
Вже і стріха пропала
Як тут комуна
Правити стала

Sołomy ne wydno
Wże j stri⁹cha propała
Jak tut komuna
Prawyť stała

Не стало вже чути
Ляскотняви звуку
Як терла баба лон
Котори брала в руку

Ne stało wże czuty
Laskotniawy zwuku
Jak terła baba lon
Kotory brała w ruku

До того ще треба
Трепачкою бити
Зганеш – як твої баби
Було тяжко жити

Do toho szcze treba
Trepaczkoju byty
Zhanesz – jak tuoj baby
Buło tiażko żyty

Чути – сіечку там ріжук
Тут жорна гудут
Вже вечоріє
І покудієльніці йдуть

Czuty – si⁹czku tam ri⁹žut
Tut żorna hudut
Wże weczori⁹je
I pokudi⁹lnyci jdut

Далей мужчини
Так хутко ступають
Столки і лаву
У Пантя займають

Dalej mužczyny
Tak chutko stupajut
Stolki i ławu
U Pantia zajmajut

Як всіє на раз закурат
Параскі не видно
Так було прийнято
Некому не встидно

Jak wsi⁹ na raz zakurat
Paraski ne wydno
Tak buło pryniato
Nekomu ne wstydno

Газник через дим
Чуть пробивався
І вже з тих люди
Нехто не остався

Gaznyk czerez dym
Czut⁹ probywawsia
I wże z tych ludy
Nechto ne ostawsia

Нема на туом місці
Хліва клуні хати
Так час проходив
І всьо муог забраты

Nema na tuom mi⁹sci
Chliwa kluni chaty
Tak czas prochodyw
I wsio muoh zabraty

Не раз іду де жила
Марта стану
В одну і другу сторону гляну
Вже тут чоловіка
Мало де застану

Ne raz idu de żyła
Marta stanu
W odnu i druhy storonu hlanu
Wże tut czolowi⁹ka
Mało de zastanu

Всьо погасє
Як в печіє дрова
Не бечит овечка
І не йде корова

Wsio pohasaje
Jak w peczi⁹ drowa
Ne beczyť oweczka
I ne jde korowa

Тута я родився
Де був запич в хати
Радно з лянок лежало
Що міло одягати

Tuta ja rodywsia
De buw zapycz w chaty
Radno z lanok leżało
Szczō miło odiahaty

Тута я родився
І тут моя Отчизна
Назва все зостається
Село Пашковцизна

Tuta ja rodywsia
I tut moja Otcyzna
Nazwa wse zostajet⁹sia
Selo Paszkowszczyzna

Тієшився все житєм
Хоч разна була доля
Все тримавсь загона
І не кідав поля

Ti⁹szywsia wse żytiom
Chocz razna buła dola
Wse trymawś zahona
I ne kidaw pola

Згану жниво
Що за радість – йдуть жати
Іде дієд баба батько і мати
Дочка з сином серпи мають
По загоні займають

Zhanu żnywo
Szczō za radost⁹ – jdut żaty
Ide di⁹d baba bat⁹ko i maty
Doczka z synom serpy majut
Po zahonowy zajmajut

Перед зачинаньом жнива
Дієд став на колієна і молився
Пара раз перехрестився
Дяковав Богу – що вродило
Тогди зачинали жниво

Pered zaczynaniom żnywa
Di⁹d staw na koli⁹na i moliwsia
Para raz perechrystywsia
Diakowaw Bohu – szczō wrodyło
Tohdy zaczynali żnywo

Жнут серпами жито
Колос вниз гнеться
Буде хлієба пуд достатком
Кожному здається

Żnut serpamy żyto
Kołos wyniz hnet⁹sia
Bude chli⁹ba pud dostatkom
Každому zdajet⁹sia

Як обієд по сонці
Зносити зачинали
Деветь опиралі
Трома накривалі

Jak obi⁹d po sonci
Znosyť zaczynali
Dewet⁹ opyrali
Troma nakrywali

Сталі мидлі преч по полі
Де серпами жалі
По тих часах що пройшли
Успомини остали

Stali mydli precz po poli
De serpamy żali
Po tych czasach szczō projszli
Uspomyny ostali

Що то було за жниво
І серпами жати
Шло 6-8 женцюов
Із однеї хати

З серпа на косу заминили
Вже хучі'й шло ді'ло
Хоч не так снуоп виглядав
Але вперед смі'ло

В літах ші'їсятих
Сталі кунни косяркі купляти
В руці взяв кія чи колок
Як раз махнув –

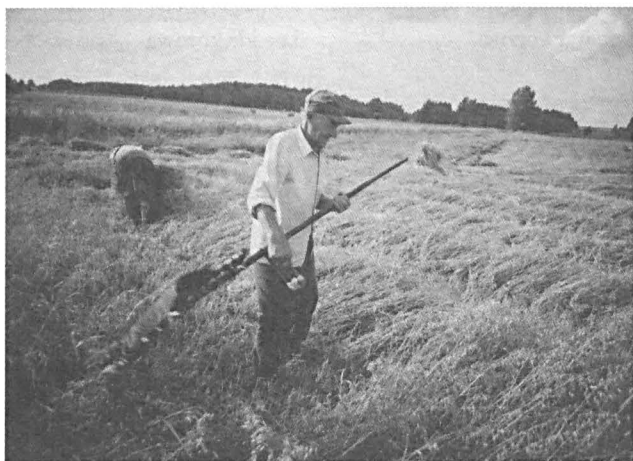
лежит снопок

Szczo to buło za żnywo
I serpamy żaty
Szło 6-8 żenciuow
Iz odnej chaty

Z serpa na kosu zamynyli
Wże chuczi'j szło di'ło
Chocz ne tak snuop wygladaw
Ale wpered smi'ło

W li'tiach szi'jisiatych
Stali kuonny kosiarki kupłaty
W ruki wziaw kija czy kołok
Jak raz machnuw –

leżyт snopak

Веліка була польока
Не треба вже жати
Туолько бери жменю
І успивай везати

Тоє довго не тривало
Насталі самов'язкі
Вилітає звезани снопок
Так як би із сказкі

З поля мидлі забирали
В вуоз драбисти клалі
І у сторону до клуні
Руомно укладали

Вже ціпами барабанят
Ехо одбивалось
А із сього року жито
У жорна попалось

За мльонич ді'д руками
взявся

Вправно жорна крутит
Баб в ді'зці розчиняє
Запах хлі'бом чути

Welika buła poloka
Ne treba wże żaty
Tuolko bery żmeniu
I uspywaj wezaty

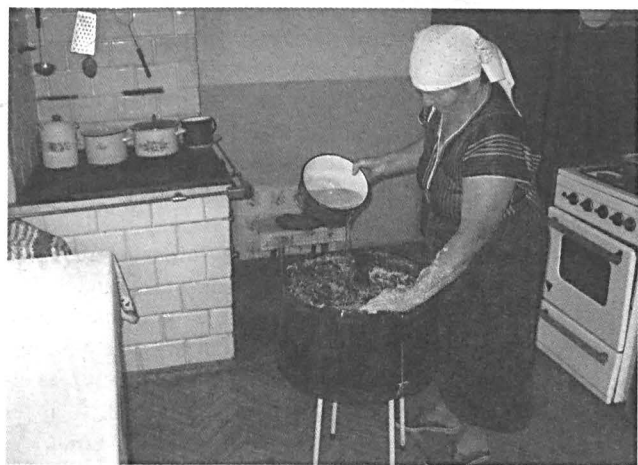
Toje dowho ne trywało
Nastali samowjazki
Wylitaje zwezany snopak
Tak jak by iz skazki

Z pola mydli zabyrali
W wuoz drabysty klali
I u storonu do kluni
Ruomno ukladali

Wże cipamy barabaniat
Echo odbywałoś
A iz sioho roku żyto
U żorna popałoś

Za mlonycz di'd rukamy
wziawsia

Wprawno żorna krutyt
Baba w di'zci rozczyniaje
Zapach chli'бом czuty

Стала з печи хліб виймати
Оно запах ішов по хати
Дзись чи то сон чи так
здається
Однак ще щось у памети
зостається

Колісь хліб купни
Лічили за новинку
Пув булки мама купит
Як приїде з ринку

З олійом були ладзанкі
З гороху лімішка
Розчиняного хліба
Стояла ціла діжка

Вже діжка бабина
розсохла
Обручі злетают
Баби хліба не печут
З пекарні купляют

Всьо припоминаеш
Не раз собі так часом
Ще якби і дзись здається
Чути з діжки квасом

Stała z peczy chleb wyjmaly
Ono zapach iszow po chaty
Dziś czy to son czy tak
zdajet'sia
Odnak szcze szczoś u pame-
ty zostajet'sia

Koliś chleb kupny
Liczyli za nowynku
Puw bułki mama kupyt
Jak przyje z rynku

Z olijom buli ładzanki
Z horochu limiśzka
Rozczynianoho chli'ba
Stojała ci'ła di'zka

Wże di'zka babyna
rozsochłaś
Obruczi zletajut
Baby chli'ba ne peczut
Z pekarni kuplajut

Wsio prypomynajesz
Ne raz sobi tak czasom
Szcze jakby i dziś zdajet'sia
Czuty z di'zki kwasom

Хліб то дар Божи
Треба потом платити
Такое було жите
І так треба жити

Що то дзись є за жниво
Що люди не видно
Як глянеш на поле
Аж робиться встидно

Комбайни дзись на полі
Стало льоко жити
Як збуоже слабое
Треба доложити

Як ще соломѹ тюковати
Вже нема і гроша у хати
Ще як покойни жили
Кунці з кунцом в'язалі
Пропала їхня рента
І вони поумиралі

Опустошілі сьола
В городах всі діти
І длятого сумно
Стало на селі жити

Не раз собі так станеш
Пустиш касету
Зненацка глянеш
На свою пожилую кобету

Куолько часу вже пройшло
Як на селі зминилось
Куолько люди зсїооль
одийшло
Почті ниц не вродилось

Батькувськеї мови
Мало вже тут чути
Я собі застановляюсь
Чи так повинно бути?!

Володимір СОСНА
Пашкуовщина

*На фотографіях виступи-
лі односельчани Володимі-
ра Сосни з Пашкуовщини:
Льонька і Маня Стасюкі,
їхні зять Юрій, Степан і
Клава Данилюкі, Дмитьор
і Славик Снопи, Марія Ку-
лік, а тоже й вѹон сам (мо-
лотит з лі'вої).*

Chli'b to dar Boży
Treba potom płatyty
Takoje buło żytie
I tak treba żyty

Szczo to dziś je za żnywo
Szczo ludy ne wydno
Jak hlaniesz na pole
Aż robyt'sia wstydnio

Kombajny dziś na poli
Stało loko żyty
Jak zbuoże słaboje
Treba dolożyty

Jak szcze sołomu tiukowaty
Wże nema i hrosza u chaty
Szcze jak pokojny żyli
Kunci z kunciom wjazali
Propała jichnia renta
I wony poumyrali

Opustoszi'li siola
W horodach wsi di'ty
I dlatoho sumno
Stało na seli żyty

Na raz sobi tak stanesz
Pustysz kasetu
Zzenacka hlaniesz
Na swoju pożyłuju kobietu

Kuolko czasu wże projszło
Jak na seli zmynyłoś
Kuolko ludy zsiuol
odyjszło
Poczti nyc ne wrodyłoś

Bat'kuwśkeji mowy
Mało wże tut czuty
Ja sobi zastanowlajuś
Czy tak powynno buty?!

Włodymi'r SOSNA
Paszkuowszczyna

*Na fotohrafijach wystupyli
odnoselczany Włodymi'r
Sosny z Paszkuowszczyny:
Łońka i Mania Stasiuki,
jichni ziat' Jurij, Stepan i
Kława Danyłuki, Dmytior i
Sławik Snopy, Marija Kulik,
a tożе j wuon sam (molotył z
li'woji).*

Аборигеній

Книга первісних думок (1982-1992)

Продовження з чисел 4-6/2008,
1-4/2009

02.07.1989 р., Краків

1. От і заліз інтелігент у свою власну пастку. Захотілося бути „інтелектуалом”, то тепер вже не вилазь задом й порись вперед, перед себе – куди інтелект понесе. Хотів у широкий світ, а тут, бач, куди потрапив – в Міттельєвропу по-підляськи. Нібито й у Кракові, але зовсім та краківська Міттельєвропа подібна до більської. А може й інша, тільки вже вечір й потемки цього якось не добачаєш. А може це сидить десь у тобі й тягнеш його всюди з собою. У кожному разі волочуся по вулицях і преч нудно та нецікаво.

2. А що ж таке ця Міттельєвропа? Якийсь чех у невідцензурному часописі написав, що це зовсім плоска країна, де над всім несеться духмяний запах капусти в різних кулінарних її версіях. З атласу виходить, що й Підляшшя має честь бути цією Середньою Європою. Що ж порадиш – від цього не втечеш, коли лежиш, а Підляшшя справді „лежить” – в Європі?

3. А що говориться в тій Середній Європі? Говориться, очевидно, багато з різних трибун, але цього ніхто мабуть спеціально (вже) не слухає, зате кожний запитує себе й своїх ближніх:

– Чи ще не можна?

– Чи вже можна?

– Чи ще можна?

– Чи вже не можна?

4. І в нас, на рідному, так – аж „до болю і сліз” – близькому Підляшшю також ставлять собі люди такі суттєві та змістовні запитання. Бо як можна – вже, чи ще – то давай, чом би ні; але як не можна – ще, чи вже – то ну! ну! – бо удупимо справу! Так навіть кажуть наші найбільші й національно свідомі „вожді”.

5. Ах, як нам же він потрібний, цей наш вождь, провідник, просвітитель, вчитель, наставник, отаман, фюрер, гетьман, президент та імператор-людюйд Бокаса – все він (за нас) зробить, зор-

ганізує, вибере, а ми його на кілок насторкнемо й понесемо цю нашу святість, цю найдорожчу реліквію, перед собою в нашій єдино-слухній дорозі в краще, світле майбутнє. А чорт бери...

5. Краще йти спати. Ця Міттельєвропа не дуже фотогенічна, а описувати її...

6. Що ж – щоб стати бунтарем, треба вперше бути слухняним...

03.07.1989 р., Краків

1. Сьогодні мабуть покінчу – ні, не з собою, хоч може когось це би зацікавило... Треба покінчити з чимось, що зветься „інтелектуальні зусилля”. Якось неспеціально хочеться висловлюватись – людина використовує лише невеличку частину своєї сірої речовини, а й так мучиться – навіть цими декількома процентами. Думати й видумувати важко...

2. З-посеред старих газет і якихось паперів, що лежать на столі, вигріб *Малу Апокаліпсу* Конвіцького. Це ж була перша позацензурна книжка, яку прочитав у Кракові – замість вчитися до вступних іспитів в університет. А сьогодні показалося, що видано її офіційно 50-тисячним тиражем. Що ж, людина старіє, то й світ міняється.

3. Заглянув сьогодні до трьох крамниць з харчами. Опівдні хліба чомусь не було, вечором також не бачив, але кажуть, що завтра буде. Ага, багато чого мало бути!..

04.07.1989 р., Краків

1. Увіллю чорну й нетямущу матерію у форму слова. Атоми й молекули засіяють життям – де тінь, і де світло, де віра, зневіра, радість і біль, і де самотність у натовпі...

2. А зараз слухаю музику скельної печери... Тут краплини падають у калюжі, яким тисячі років. І тільки ехо шелестить тихо, тільки думка лине безшумно – в минуле. А вода крапає, виполоскує сіль із скам’янілих костей...

3. Може на цих костях хтось зварить суп – із мільйонів душ? Бо заграли сур-

ми революції, а ми несемо прапори і зорі, рівняємо палаці й робітничі нори. Ідемо маршем без упину, ідемо вгору і в долину, не дивлячись на боки...

4. Нібито викопали велику яму і казали, що зарили в ній весь минулий час. Але ж час не тіло і не залізо – в цій ямі він ані не зігніє, ані не переіржавіє. Він, як отруйні міазми, випарує, проникне пісок, навіть залізобетон і розстелиться задушливою хмарою – до колін, до грудей, аж до горла... Тому – краще покиньмо ці фантазії...

5. Від історії можна нібито відвернутися, але від політики не втечеш. Сьогодні почалися засідання новообраного Сейму й Сенату. Маршалок Сенату заявив, що стоїмо на порозі IV Речі Посполитої. Мало б це значити, що ця III Річ Посполита (тобто т.зв. Народна Польща, яку треба числити мабуть від 1944 р., а в міжчасі мала бути ще „II Польща”, яку будували у 1970-тих, та й „II Японія”, яку обіцяв Валенса у 1981-му) безповоротно минає. Дай Боже, але не таке воно певне, а й не дуже якось у це віриться. Ще у сталінських часах виконували план шестирічний, і згодом, коли будували „II Польщу” здавалося, що так буде завжди, мусить бути, то й зараз важко повірити, що може бути інакш, по-людськи. Але так і справді може бути – мусить бути – тільки не можемо чекати, аж само воно станеться. Досі ми найчастіше, очевидно, чекали.

6. Живучим тут і тепер може здаватися це неймовірним, але людина справді може ставати кращою...

7. Часом ми також є великими революціонерами – звальноємо з постаментів релікти поганого минулого, які вже давно лежать лицем у болоті, але нам бачаться ще як повні своєї сили й блиску. Треба з цього сміятися, але й треба далі продовжувати цю нашу „революцію” – мабуть через якийсь час перестанемо наздоганяти всіх інших.

10.08.1989 р., Більськ

1. Чому щоб звільнити душу треба вбити людину. Дорога у вічність веде через цвинтар тілесної іпостасі. Для чого смертні присуди, якщо приспішують вічність? Заперечте цю вічність і безсмертя? То до чого так вперто всі свої дні йде людина?

2. Смерть нас чекає за простором літ і днів. Наближаємося до неї зі стривоженою душею, як перед зустріччю своєї першої і найбільш коханої... Поли-

шивши тіло простягаємось душею до своєї причини і мети. Живемо, щоб умерти, а й досі не знаємо, що це смерть – вміємо лише вірити в життя після неї. А якщо так – навіщо ж життя перед нею?

3. Князю Даниле... Питаєш поглядом тіні своїх давно згаслих очей, хто я. Жалібна ця зустріч. Ти лише тінню себе, я лише тінню людини, яка будувала держави й міста. Але Ти не заплачеш, бачивши перед собою не свого нащадка, а живу, вдягнуту в тіло тінь людини – тінь Твою, Твоїх дружинників, архітекторів кам'яних святинь...

4. Може я твій сучасник. Народився рівно сімсот літ після Твоїєї смерті. Народився і жив літа, літа, літа... І зовсім не промайнуло мені через думку, що я, хоч живий, то лише тінь. Бо чим, як не тінню є людина без пам'яті роду, без волі діяти за закликом крові пролитої в боях.

5. Минулі бої, минулі герої (у нас все

минуло?!). Де ж їхній прах, зложений у храмах, серед свіч запалених на пам'ять і на пошану. Де оплачена їхньою смертю воля й слава імені нашого? Їх мільйони. Блукають у пітьмі безпам'ятства нащадків, бредуть у крові і несуть свої голови – зрубані шаблями, катівськими мечами, прострілені кулею... Бредуть, тиняються при сонці, що праворуч і при місяці, що ліворуч хреста їхнього, не вмівши возвести стін свого дому.

23.08.1989 р., Більськ

Бути людиною всесторонньою... Це дуже привабливе, але як це зробити? Займатися всім... Тут прочитати пару сторінок книжки, там пару сторінок написати самому... Щось почати, а не скінчити, відложити до завтра. Робити все і як би не робити нічого. Може, колись, щось закінчу. А зараз... Доброї ночі!

24.08.1989 р., Більськ

1. Цієї ночі, коли сидів я при місяці в городі, прийшла Смерть. Вигляд мала дуже привабливий, але зразу бачилося – Смерть. Тихо шелестіло листя. – Незабаром заберу тебе в країну тіней – сказала. – Подумай. Прийду взавтра. Договоримося про день, коли це збудеться.

2. Чи я боявся смерті? Здається, не дуже. І навіть побачивши її та почувши ці, страшні ж, слова, не почув тривоги. Задумався. Так, умерти чи швидше, чи пізніше. Але перед смертю хотілося б стільки ще зробити. Раніше не було це в моїй змозі, боявся, а зараз – вільний. Можу вже розтратити все своє майно, вбити свого ворога й згвалтувати жінку, яка любить іншого.

3. Смерть прийшла наступної ночі. Чекав її сидівши при місяці в городі. Тихо шелестіло листя. З запитанням в очах подивилася на мене з-під довгих вій. – Через тридцять і три дні. Мушу ще багато зробити.

4. Курила цигарку. Хитнула головою. – Це дуже зручний термін – відказала з усмішкою, яка заворює всі століття.

5. За даний мені час я розтратив все своє майно, вбив свого ворога й згвалтував жінку, яка любила іншого.

6. Чекав її в городі. Було тихо, не шелестіло навіть листя. Легкою ходою підійшла Смерть. І показала мені дзеркало.

07.09.1989 р., Більськ

Коли хтось схоче вчинити насильство над тобою не забувай, що світ потребує мучеників не менше аніж героїв...

24.12.1989 р., Більськ

1. У селі похорон... Про померлих не говориться погано. А про живих? Ось ходять люди старі, самотні. В сірій одязині снуються по через краєвид передзникнення...

2. Коли несли труну через хмари прорвалося сонце – воно незмінне. А цей світ відходить... На току клуні сміття, ніхто його не згорне, бо не буде тут обмолоту, не буде тут гулянь на весіллі. Бо і в хаті ікони нової не повісять, не пойдуть із нею до хресту.

3. Не для колиски тут вже місце – лише для труни...

18.01.1990 р., Краків

1. Люди як зерна піску – несені мурашками щоденних необхідностей і надій...
2. Хотів сказати: Люблю. Але слово на зубах повисло...
3. Душа, від сліз мокра, де знайде потіху? Зойк світу не несеться ж до зір – просто стелється по земному дні, серед запустілих руїн...

02.03.1990 р., Краків

1. А світло? Чи воно мертво? Сонцю ж однаково чи світить на стіни домів, чи на в'язничні мури. Проміння так само висушує чисту воду джерел і краплі крові на полях екзекуцій – кулею і голodomором, безтурботно осяває мертві пустині спопелілого духу... Але в зернах збуджує життя... Виростає ряст – топчуть його босонігі діти...
2. Дійсність... Вона нас оточує, навіть коли спимо і сниться нам недійсність. А ранком? Аж язык свербить, щоб признатися, що просипаюсь ранком, дивлюся – і бачу! Замикаю очі – і скажено плачу!
3. Вночі легше, бо хоч видно зорі. Трохи боюся, що зірка це лише діра в небі, а небо це віко труни над світом... А може все ж таки це безмежний простір надії?

11.03.1990 р., Краків

1. Цілую Твої руки – на це Твій стид дозволяє... Долоні м'які і теплі як пісок у літній день, коли вечором шумить тихо море, а сонце ще висить над горизонтом. Чую живчик крові, який пестить мої губи ехом несеним від серця...
2. Коли можу цілую Твої уста. Це як свіжий ранок у п'ятій порі року, на континенті якого немає. Зіткнення і проникання тіла – зливаються в одне живі ріки, в собі заколихує нас запізнений місяць...
3. Коли ми самі це святочність – пейзаж мальований весновим дощем у хвилину після травневої бурі, коли за вікном соловій п'є воду з пелюсток та напружує горло в чеканні вечора. *[Ой, це трохи по-графоманськи вийшло, але зараз буде фізико-алегорично:]* Здається, синє скло флаконів дрижить любовною симфонією в тиші, ехом падає на Твої перса... Малини стиснені зубами течуть соком, розливаються всіма таємницями тіла... Напружений вливаюся в Тебе поміж мокру піну пелюсток чекання, як корабель добираючий до найдалшого причалу...

02.12.1990 р., Краків

1. Почерез діряву осолоду слів на потіху ллється гіркота правди...
2. Хто на селі бував цей знає, навіщо свиням заволікають дріт у рило (а вони при тому так кричать!). Нам, здається, постійно заволікають дріт у мозок – навіть як і зачепиш думкою об суть якусь – то заболить! Відійдеш...

09.12.1990 р., Краків

1. Помалу стаю цинічним і запитую сам себе, про неї думаючи: Чи до тіла втікаю Твого – від сірих злиднів? Чи від сірих злиднів втікаю – до Твого тіла?
2. Дивимось на людину, але інколи за тілом нічого і не бачимо (розливається чорне бажання її гнучкого тіла, очі втуляються в тінь поміж персами). Твоя присутність – болить мені... Нижче...
3. Що ж – цинічні були вже й римляни. Для прикладу, римське право заперечувало тортування дівич, але чи це мало заважати успішній праці античних органів правосуддя? Просто, щоб все було *lege artis*, кат мав подвійну працю...

18.12.1990 р., Краків

1. Груднева пора – всюди сіро, сумно... Швидко надходить вечірня темрява і сунуться на думку поетичні вислови про гекатомбу слів та децимацію уяви – як то у випускника історичного факультету. А це ж лише, під ногами, пришерхає сніг...
2. А ми – п'ємо гектолітри притухлої води... І так „пришиють” нам – це, або щось зовсім інше...

19.12.1990 р., Краків

3. Ковтаємо повітря і живемо, ходимо, щоб не стояти... На плечі скапує – ностальгія, падає з дерев – осіння агонія...
4. Люди невпинно мандрують вулицями, які кроками перехожих розтягнені в просторі, які життями поколінь розтягнені в часі. Ось і я черговий раз йду звечорілою вулицею, яка кружляє з усім містом по орбіті, з усім містом, яке вже чекає першої зорі...
5. А мене чекає вже вдома натхнення й у профетичному збудженні мовить: „Ідіть! Шукайте часу, шукайте маку несеного у мурашник! А коли збудеться неподумане – світ зітхне з полегкою, досягнувши краю!”
6. Мало що з цього розумію, але успішно відбиваю цей перший наступ словами: Біжимо, оббиваємо стопи... А чого? Навіщо? Де і як? – Сьогодні! Вчора! Взавтра!

7. Натхнення припишло й сховалося десь у тіні за книжковою полицею, а я поринаю в чергові роздуми. Рояться мені колоси на островах океану, зокрема Великодньому, – напухлі фантазією, мрією тамошніх людей, які так прагнули бути великими... Більшими... Гмм... – зовсім як і ми...

8. Що ж – створювати золоті думки важче, аніж ломати золоторідну скелю. Мозок-бо м'який, але в нутрі лише сіра речовина...

9. Зараз засну... Може побачу сфінкса, який напружує крила, коли пісок пустинний поглинає чергові санктуарії, змінює жерців в надуті оболонки тіла.... То певно Гомерова уява рие у просторі часу генетичний код цивілізації...

20.12.1990 р., Краків

11. Вже ранок... Печуть очі – чи від сніговіїв півночі, чи від пісків півдня, чи від солоної води океану, а може від зусиль, щоб не бачити всього...
12. Чекаємо Нового року – щоб знов п'ястися по драбині днів, міняти одяг під холодну й теплу пору... Роки обертаються як колеса та несуть нас від теплого материнського тіла – аж під холодний, надмогильний камінь...
13. Філософія – слова мелені черговий раз у мозкових звивинах. Чи хтось знайде в цьому правду і потіху? Кожний має свою правду. А потіха? Чи ж знайдеш її у чужому слові...
14. Я ж існую на межі буття і забуття... Виривання істини зі слова, прибивання пером до паперу уяви – ось моя праця, кинена перед жорстокі зуби часу... Чи не виїсть він швидше чорні букви слів, аніж промовлять вони чиймись устами?
15. Чи тобі все мало пером водити по папері? Чи на це азбуку творили фінікійці, греки, ще й римляни та святий Кирило, щоб ти зараз розтрачував папір?
16. Справді. Якість перейшла у кількість, а у слідах цього переходу зібралися калюжі непотрібно пролитого чорнила...

21.12.1990 р., Краків

Куди ідеш? Не йду – вертаюсь, схиляюсь до землі...

24.12.1990 р., Краків

Братерство... Авель також мав брата. Звався він – Каїн.

25.12.1990 р., Краків

1. Каплі вода, сиплється пісок, біжить дитина – пливе час. Чи коли б води не було, піску не було, не було дітей – не було б і часу?

2. Діти... Вони ще настільки малі, що не бачать різниці чи хтось вмирає, чи тільки відходить... Люди ходять від дверей до дверей і це – називається життя...

3. Ось гляньте – скільки я у грудні написав! Чи важливе, що це якраз той, а не інший місяць? Людина все спішить перед кінцем року. Душа... Душа не має щорічних обрахунків. Її розчислять отам десь, на кінці... Але в людини стільки тутешніх звичок!

4. Смерть... Чого останньо стільки роздумую про неї? Я ж живий, живуший, просто оптиміст, а в смерті завжди якийсь відтінок песимізму...

5. Чи ж відходити маю, коли саме приходить натхнення? Остання читана книжка лежить розвернута на передостанній сторінці – не дочитав до кінця,

багато речей не завершив, багато чого не додумав... Почекає це все, аж повернуся під вечір.

Ніч 25-26.12.1990 р., Краків

1. Писати поему про свої рідні сторони? Але в яких лісах спить поезія, в яких кипить джерелах, під якою Святою горою?

2. Мозок набрякає, хоче розірвати тісну оболонку черепа, як зерно, що тікає зі своєї шкаралупи.

3. Людина – замкнута посудина, не збагнути, що ж вариться усередині. Лише часом дещо википить... Біжимо злизувати цей шум...

4. Пиши – тут слова майже без значення, як рами навкруги змальованої суті. В іконах немає і рам...

5. Треба ж увійти на ступінь глибше, пробитись через закислу плівку писаних слів – кутя не тому ж має смак, що ложка задзвонить об зуби.

6. А ваші слова горять як сметана,

вони як притухла каша жована рабом, як цвіль на хлібі, що в екстазу вводить хворі шлунки.

7. На щастя ніччю написане мовчить...

26.12.1990 р., Краків

Заповіт минувщини... Архе... Інтелігентська мрія про скарги успадковані від предків. Але вони тобі цього не принесуть і не скажуть – бери! Сам мусиш вилущити з їхніх поораних лиць – опалених вітром, дощем і морозом. Сам мусиш видерти з їхніх мозолястих рук, бо вони звиклі до тримання плуга, а не пера. Мусиш сам знайти їхні стежини на просторі поля, в гушавині лісу – заплутані й досі не випрямлені рівним рядком друкарської матриці. Мусиш, як на пустині, сам догребтися до коріння, щоб з нього напитись...

Юрій ГАВРИЛЮК

Продовження в черговому числі

Європарламент, меншини, українці...

Закінчення з 29 стор.

Об'єднане ліве європейське угруповання - Нордицьке зелене ліве угруповання, це політична фракція групує єврокомуністичні, соціалістичні, а також екосоціалістичні партії. У цій фракції присутня північноірландська партія Sinn Féin (Великобританія).

Європа свободи і демократії, це євросцептична група в парламенті, в якій немає меншинних партій.

Що стосується українців, то проживають вони у більшому або меншому числі в усіх країнах Європейського Союзу. Ніхто не порахував скільки їх може там бути, але можливо, що кілька мільйонів, з-посеред яких тільки невеликий відсоток має громадянство країн Євросоюзу. В першу чергу це автохтонне населення українських етнографічних територій в Польщі, Словаччині і Румунії. Однак їх периферійність, відсутність на цій території більших міських осередків, не кажучи вже про великі міста, є причиною їх маргіналізації і через це масової еміграції молодого покоління. Це також території, які розташовані у найбідніших регіонах згаданих держав (і так небагатих), а через це найбільш відсталі в цілому Євросоюзі. В таких умовах важко говорити про більшу громадську активність, не говоривши вже про активність політичну.

Переважно репресивний, асиміляторський і дискримінаційний характер політики цих держав відносно українців, – і то не лише в минулому, – є так само однією з причин їх невеликої національної свідомості.

Для прикладу опитування Словацької Національної Ради в 1967 році виявило у 206 селах Пряшівщини 98 тисяч українців. Але вже перепис населення проведений у 2001 році зафіксував лише 21 тисяч русинів і 11 тисяч українців (під етнічним оглядом це представники однієї групи). Подібне сталося в Румунії, у якій опинилися невеликі шматки української етнографічної території: в південній Буковині, у Добруджі, в Мармарошині і в Банаті. За переписом 1948 року українців нараховувалося на цих територіях 800 тисяч осіб. Згідно з даними перепису 2002 року, українська спільнота нараховує всього на всього 61 091 людину.

Найбільших втрат дісталося однак українцям у Польщі внаслідок депортацій, репресій і примусової асиміляції. У 1944-1946 роках з Лемківщини, Надсяння, Холмщини і Південного Підляшшя виселено за новий польськорадянський кордон близько 500 тисяч осіб. Репресії проти українського населення, здійснювані польським комуністичним режимом, продовжувалися та-

кож у 1947-му році, коли українців, які все ж ще залишалися на цій території, депортовано у західні та північні землі Польщі, які до 1945 року належали Німеччині (переселено 140 575 чоловік, 3800 ув'язнено в концтаборі Явожно, убито 655 і заарештовано 1466 членів українського руху опору). При чому про національність протягом депортації вирішували не за індивідуальним вибором, але кров'ю, релігією і частіше всього буквою „U” у ґенкартах отриманих від нацистського режиму під час війни. Наслідки репресивної антиукраїнської політики, триваючої кілька десятиріч існування т.зв. Народної Польщі, показав перепис населення 2002 року, який вперше в повоєнній Польщі мав графу національності. Виявилося, що з-посеред 27 тисяч громадян Польщі української національності на українській етнографічній території, яка знаходиться в межах Малопольського, Підкарпатського, Люблинського і Підляського воєводств, проживає всього на всього 5 тисяч українців.

Отже потенційно потужна за числом осіб українська національна група у межах всього Євросоюзу буде залишатися на маргінесі його політичного життя. Буде так аж до вступу до нього України. Станеться це однак не скоро.

Юрій МІСНЮК

З хроніки подій на Підляшші

«Музичні діалоги над Бугом»

8-9 серпня в амфітеатрі Тополина на березі Бугу в Мельнику відбувалися концерти XIX Міжнародних презентацій культури національних меншин «Музичні діалоги над Бугом». Прозвучала на них українська, польська, білоруська, єврейська, циганська, литовська і грецька музика. З українським фольклором виступили на заході місцеві колективи «Вереси» з Вилінова і «Новина» з Мощони-Королівської, з України приїхали «Древляни» з Рівного. Молодіжну фолькорокову пісню представили в Мельнику «Беркут» з Ольштина та «Черемшина» з Черемхи, яка була зіркою другого дня діалогів.

У Дашах прозвучали весільні пісні

9 серпня у Дашах місцевий ансамбль «Калина», разом з мешканцями села, представив весільний обряд «придани».

В українській, у тому числі підляській традиції, «придани» (в інших селах регіону вживалося також назв «придане», «придане»), це були гості молодого, які в понеділок їхали до хати молодого, де відбувалося весілля. Везли вони з собою майно молодого, коровай та курку «приданку» – подарунок від матері для своєї дочки. «Приданим» звали також усе

майно молодого в скрині (сундуку), та цілий обряд, який відбувався перед хатою та в хаті молодого. Обіймав він ряд дій, які символізували приєднання молодого до сім'ї молодого. Як правило, виконували тоді спеціальні весільні пісні.

Реконструкція колишнього звичаю відбулась у рамках

проекту «Традиція (по)єднає покоління». Окрім презентації весільних звичаїв і пісень, під час заходу в Дашах виступили з популярним українським репертуаром ансамблі «Калина», «Катринка» з Високого на Берестейщині (Білорусь), «Луна» з Парцьова, «Жемерва» зі Студиводів і «Мікстура» з Кліщель.

Концерт провели Ініціативна група села Даші та Міський осередок культури в Кліщелях.

Майстер-класи ансамблю «Джерело»

10-11 серпня в осідку Об'єднання Спадщина Підляшшя у Пухлах пройшли майстер-класи українського молодіжного ансамблю «Джерело» з Білостоку. Окрім дівчат, які співають у групі, взяли в них також участь особи зацікавлені українською піснею. Загалом, приїхало кільканадцять осіб з Білостоку, Більська, Гайнівки, Рутки коло Дубич-Церковних, Черемхи та поближких сіл.

Протягом двох днів дівчата вчилися нових пісень та записували місцевий фольклор від Анни Филип'юк, жительки села. Зустріч завершив концерт перед місцевою публікою.

Майстер-класи пройшли як частина проекту Об'єднання Спадщина Підляшшя «Заспіваймо пісню веселеньку – майстер-класи українських пісень для молоді» за кошти Міського управління Білостоку та Єврорегіону Біловезька пуца в рамках програми «Дій локально». У реалізації проекту беруть також участь Товариство любителів скансену в Козликах і Початкова школа № 12 у Білостоці.

«Ранок» в Україні

18-25 серпня ансамбль «Ранок» з Більська перебував у Рівному та Києві. Група була запрошена до участі у Фестивалі мистецтв України «Збираймося воєдино», який проходить у Національному палаці мистецтв «Україна» в Києві. Це дуже престижний захід, на якому є представлені творчі здобутки українських закордонних громад.

У Рівному підляська молодь проводила репетиції, натомість **21 серпня** як танцювальна, так і вокальна групи «Ранку» виступили на заключному концерті фестивалю. Під час нього Президент України Віктор Ющенко вручив державні нагороди представникам колективів з українських громад з-поза меж України, чим відзначив їхні зусилля із збереження національних традицій та популяризації української культури за межами України. Загалом нагороджено 31 особу з різних країн світу, в тому числі чотири з Польщі. Почесне звання «Заслужений артист України» присвоєно Юлії Дошні, лемківській співачці, керівникові дитячого колективу «Веретено». Натомість дуже престижне звання «Заслужений діяч мистецтв України» присвоєно хореографу венгожівського танцювального гурту «Черемош», Володимирові Денеці, керівнику ансамблю пісні і танцю «Кичера», Юрієві Старицькому, та саме керівнику підляського колективу «Ранок», Єлизаветі Томчук.

24 серпня під час врочистостей пов'язаних із відзначенням Дня Незалежності України вокальна і танцювальна групи «Ранку» виступили з концертом на Майдані Незалежності.

Спаса на Грабарці

19 серпня на святій Горі Грабарці вірні Православної церкви взяли участь у святі Преображення Господнього, званого в народі Спаса. Релігійні врочистості очолив Митрополит Варшавський і всієї Польщі Сава разом з духовенством Польської автокефальної православної церкви. Почесним гостем свята був Хризостом II, архієпископ Нової Юстиніани і всього Кіпру.

Грабарка, це найважливіше православне святилище в Польщі. На Спаса, яке належить до циклу дванадцяти найбільших свят літургійного року, прибувають туди паломництва з усіх сторінок Поль-

щі, та з-за кордону. Прочани приносять з собою власноручно зроблені хрести, які ставляють навколо церкви. Вони обходять церкву на колінах, обмиваються у цілющій воді, після чого лишають хусточки, якими обтиралися як знак, що оставляють тут свої біди.

«Фестиваль смаку»

22-23 серпня підляські ансамблі з Черемхи – «Гілочка» і «Черемшина» – побували з концертами на IV «Фестивалі смаку» в Гручні (Куявсько-Поморське воєводство), одному з найбільших у Польщі кулінарних фестивалів, на який приїжджають виставники з цілого світу.

Захід зорганізувало Товариство приятелів Нижньої Вісли.

Ярмарок пограниччя

23 серпня у Сім'ятичах відбувся IV Міжнародний ярмарок пограниччя. Свої вироби представило на ньому майже сто виставників, передусім з регіону. На музичну частину заходу склалися виступи ансамблів, серед яких були також виконавці української пісні: «Незабудки» з Нурця-Станції, «Вереси» з Вилінова і «Катринка» з Високого в Білорусі.

«Музична неділя»

Того ж **23 серпня** у Клюковичах, що в гміні Нурець-Станція, недалеко від кордону з Білоруссю, відбувся концерт під гаслом «Музична неділя». Виступили під час нього між іншими ансамблі «Вояки» з Черемхи, «Вереси» з Вилінова, а також «Малинки» з Малинник, які показалися зі жнивним обрядом.

Це був один із кількох концертів, які проводить Гмінний осередок поширення культури в Нурці-Станції. Їх метою є дійти з культурною пропозицією до сіл, у яких залишилися вже переважно старші люди, та які віддалені від міських і гмінних осередків.

Прощання літа в Лішній

28 серпня, в день Успіння Пресвятої Богородиці, у Лішній в гміні Славатиці, що на південному Підляшші, зустрілася 70-особова група молоді зосередженої в Братстві православної молоді та її батьки. Під час спільного завершення канікул відбулася презентація «Білий спів Підляшши», у якій взяли участь дівчата з української черемуської групи «Гілочка».

Зустріч зорганізувало Братство православної молоді Люблинсько-Холмської єпархії та Парафія Покрови Пресвятої Богородиці в Славатичах.

Концерт у Вилінові

29 серпня у Вилінові в гміні Мельник концерт «Прощання літа» провели місцеві жителі, які поставили за мету культурну активізацію в селі. Проявом пошавлення активності меш-

канців було зорганізування на початку 2009 року фольклорного ансамблю «Вереси», який зараз успішно виступає на заходах у регіоні (I місце на Конкурсі колядок у Сім'ятичах, VII місце на Воєводському перегляді колядок у Гайнівці, III місце на конкурсі української пісні «З підляської криниці» у Більську).

Під час концерту у відремтованому сільському будинку культури окрім «Вересів» виступили запрошені колективи: «Чижев'яне» з Чижев, «Куранти» з Більська та дві сім'ятицькі капели «Ретро» і «ДП».

«Обжинки в скансені»

30 серпня у Білостоцькому музею села під час заходу «Обжинки в скансені» представлено реконструкцію українських і литовських звичаїв пов'язаних зі жнивими. Український підляський обряд «перепелиці» відтворювали колективи «Малинки» з Малинника і «Гілочка» з Черемхи (на фото), натомість литовський жнивний фольклор презентувала група Литовського товариства етнічної культури в Пунську. Глядачі могли подивитися клепаання коси, жаття серпом, приготування перепелиці та перехід женців до двору. Кожна дія оспівувалася у спеціальних піснях. Згодом усі колективи виступили на сцені.

Захід відбувся як частина проекту «Зберегти від забуття» в рамках Регіональної операційної програми Підляського воєводства.

Українські урядовці в Білостоці

31 серпня – 4 вересня у Білостоці перебувала 14-особова група одеських студентів, які є водночас працівниками українських установ державної адміністрації. Вони придивлялися до праці органів місцевого самоуправління у Білостоці, Сокулці, Кориціні, Гайнівці та Сім'ятичах. Приїзд групи з Одеси відбувся у рамках проекту «Польсько-український досвід у будівництві прозорості в територіальному самоврядуванні», що його фінансує Міністерство Закордонних Справ

Польщі. Проводить його Вища школа публічної адміністрації разом з Фондацією розвитку локальної демократії у Білостоці та Одеським регіональним інститутом державного управління Національної академії державного управління при Президенті України. Звершенням проекту стане конференція, яка пройде в жовтні в Одесі, присвячена темі прозорості в територіальних самоуправліннях в різних державах Європи.

Новий навчальний рік з українською мовою

1 вересня разом з новим 2009/2010 навчальним роком почалися заняття української мови на Підляшші. Цього року вони ведуться у семи пунктах: Самоврядному садочку «Лісова поляна» № 9 у Більську, Комплексі шкіл ім. Адама Міцкевича в Більську (як у початковій школі, так і в гімназії), Початковій школі в Черемсі, Гімназії в Черемсі, Громадській початковій школі ім. Кирила і Методія у Білостоці та міжшкільному пункті навчання української мови при Початковій школі № 12 у Білостоці.

У садочку в Більську число малят в українських групах кожного року збільшується. У вересні п. р. на заняття української мови, які поєднані з етнографічною програмою «До традиції», було записаних 84 дошкільнят. Проте в навчальному році батьки мають ще можливість дітей дописати. Для прикладу, в минулому році у вересні на заняття приходило 78 дошкільнят, натовість у червні – уже 95.

У Комплексі шкіл ім. Адама Міцкевича в Більську від першого класу початкової школи по третій клас гімназії української мови вчиться 132, з чого 110 учнів у початковій школі та 22 у гімназії. До першого класу поступило цього року аж 22 дітей.

У Початковій школі в Черемсі української мови вчиться у трьох групах 31 учень. Навчання української мови як

рідної з'явилося також у місцевій гімназії. У заняттях бере участь восьмеро дівчат.

У міжшкільному пункті навчання української мови при Початковій школі № 12 у Білостоці української мови у трьох групах вчиться 18 учнів з цілого міста від 2 класу початкової школи по 3 клас ліцею, причому більшість ліцеїстів – це молодь з Черемхи. Натомість у Громадській початковій школі ім. Кирила і Методія, яка від цього року міститься у будинку Початкової школи № 12, є зараз у двох групах 11 учнів.

Загалом на Підляшші української мови вчиться зараз 284 дітей і молоді. Для порівняння – у червні ц. р. на заняття української було записаних 277 осіб.

«Гуцул Каліпсо» в Білостоці

5 вересня у рамках фестивалю культур і національних меншин «Інший вимір – сусіди» на Білостоцькому ринку виступив з концертом український ансамбль «Гуцул Каліпсо» з Чернівців. Захід провів Білостоцький осередок культури.

«Археологічний фестин»

6 вересня на середньовічному городищі коло Збуча відбувся VII «Археологічний фестин». У цьому році головну частину заходу склали презентації боїв середньовічних воїнів. Під час заходу виступили ансамблі, які співають по-польськи, по-білоруськи та по-українськи з регіону і Білорусі, між іншими показали місцеві групи «Чижев'яне» з Чижів, «Збучанки» зі Збуча та «Незабудки» з Курашева. Були також презентації колишніх ремесел.

Підляські обжинки

Того ж **6 вересня** у Мошоні-Королівській пройшов концерт VII «Підляських обжинок». Виступили під час нього ансамблі з Північного і Пів-

денного Підляшшя. Реконструкцію колишніх робіт та фольклор пов'язаний зі жнивами представили ансамблі «Малинки» з Малинник і «Гілочка» з Черемхи. З українським і польським обрядовим і популярним репертуаром виступили також «Новина» з Мошоні-Королівської, «Вереси» з Вилінова, «Мікстура» з Кліщель, «Ретро» з Сім'ятич та «Добринянки» з Добриня-Великого.

Захід провели Союз українців Підляшшя, Сільська рада Мошоні-Королівської, місцевий ансамбль «Новина» та Гмінний осередок культури, спорту і рекреації у Мельнику.

«Трав'яно-медовий фестин»

13 вересня у Білостоцькому музею села відбувся «Трав'яно-медовий фестин» реалізований у рамках проекту «Зберегти від забуття – Підляшшя пахуче зіллям». Під час заходу можна було між іншими придбати регіональні кулінарні вироби, подивитися процес виготовлення льняної олії та послухати концерти українських, білоруських, литовських та польських фольклорних ансамблів. З українськими піснями виступив у скансені колектив «Ранок» з Більська.

Висвячення скиту в Одринках

15 вересня в урочищі Кодак коло Одринок у Нарвянській парафії відкрито і посвячено скит святих Антонія і Теодозія Києво-Печерських (відокремлену обитель для ченців, що бажають вести суворіше, ніж у монастирі, життя). Врочистості, в яких взяло участь понад тисяча осіб та кільканадцять духовних, очолив Митрополит Варшавський і Всєї Польщі Сава.

«Ранок» знову в Білостоці

19-20 вересня у Білостоці проходили концерти II Міжнародного фестивалю музики і танцю «Білосток – місто моло-

дих». Цього року його головною ідеєю були інтеграція і багатокультурність. Другого дня заходу на міській площі виступив з концертом український ансамбль «Ранок» з Більська. Перед білостоцькою публікою показала як вокальна, так і танцювальна групи.

Захід провів Молодіжний будинок культури в Білостоці.

«Фестиваль фольклорних ансамблів»

27 вересня у Білостоцькому музею села відбулася презентація народних колективів Підляського воєводства. Під час «Фестивалю фольклорних ансамблів» виступило 5 співочих ансамблів, 5 вокально-інструментальних груп, 3 капели, 2 ансамблі стилізованого танцю та один регіональний ансамбль з презентацією танцю. Учасники конкурсних змагань виконували курпівський, єврейський, білоруський, український та російський (у виконанні старовірів) фольклор. З українським репертуаром виступили «Дзічка» з Варшави «Родина» з Дуб'яжина та «Вервочки» з Вуорлі. Першу нагороду в категорії «співочі ансамблі без акомпанементу» отримала варшавська «Дзічка» за традиційне виконання архаїчних пісень. Артстична комісія конкурсу, в складі якої знайшовся Мирослав Налясковський з Суваляк, рекомендувала ансамблі «Родина» з Дуб'яжина та «Забузакі» з Сім'ятич як представників Підляського воєводства в 2010 році на «Загальнопольському фестивалю народних капел та співаків» у Казімежу над Віслою.

На думку комісії ансамблі «Родина» з Дуб'яжина, «Клекоцякі» з Ботьок та «Вервочки» з Вуорлі є тими колективами, які в сезоні 2009/2010 повинні представляти Підляське воєводство на етнографічних регіональних, загальнопольських та міжнародних фестивалях.

Людмила ЛАБОВИЧ
Фото авторки статті

